

Gerard Marlet,
Roderik Ponds, Clemens van Woerkens

Het belang van cultuurstad Groningen

Eindredactie: Nadine van den Berg

Atlas voor gemeenten
Postbus 9627
3506 GP UTRECHT
T 030 2656438
F 030 2656439
E info@atlasvoorgemeenten.nl
I www.atlasvoorgemeenten.nl

© Atlas voor gemeenten, Utrecht, 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Het belang van cultuurstad Groningen

De maatschappelijke waarde van het culturele aanbod in de stad Groningen
en de impact van de voorgenomen bezuinigingen

Inhoud

Samenvatting en conclusies	7
1 De betekenis van cultuur voor een stad	11
2 De culturele positie van Groningen	17
2.1 Het culturele aanbod	19
2.2 Cultuurdeelname in Groningen	30
3 De aantrekkingskracht van Groningen	35
3.1 Wat verklaart de aantrekkingskracht van steden?	35
3.2 Wat verklaart de aantrekkingskracht van Groningen?	37
3.3 Van aantrekkingskracht naar economische vitaliteit	47
4 De maatschappelijke waarde van cultuur in Groningen	55
4.1 Podiumkunsten	59
4.1.1 Gebruikswaarde	59
4.1.2 Optiewaarde	64
4.1.3 Economische waarde	67
4.1.4 Conclusie	70
4.2 Musea	71
4.2.1 Gebruikswaarde	72
4.2.2 Optiewaarde	73
4.2.3 Economische waarde	74
4.2.4 Conclusie	76
4.3 Conclusie	77
5 De impact van bezuinigingen op podiumkunsten	81
5.1 De voorgenomen bezuinigingen	82
5.2 Achtergrond van het model	84
5.3 De impact op het gedrag van gezelschappen	85
5.4 De impact op gezelschappen	86
5.4.1 De impact op het aanbod	87
5.5 De impact op de podia	89
5.6 De impact op de maatschappelijke welvaart	90
Bijlage: beschrijving van de gebruikte indicatoren	93

Het belang van cultuurstad Groningen [Atlas voor gemeenten]

Samenvatting en conclusies

Het grote en diverse culturele aanbod is – naast de universiteit/hogeschool – een van de twee grote pijlers onder de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen. Behalve de stad profiteert ook de regio daarvan, die daardoor in de toekomst bovendien minder kans loopt op bevolkingskrimp. Dat is de belangrijkste conclusie uit de analyses in dit rapport.

Cultuur speelt een prominente rol in de concurrentiepositie van een stad. Steden met een groot en gevarieerd aanbod aan cultuur zijn over het algemeen populaire woonsteden. Deze steden hebben de grootste aantrekkingskracht op hoogopgeleide, creatieve mensen. Aantrekkelijke woonsteden doen het ook economisch beter. Waar hoogopgeleide, creatieve mensen wonen, neemt de werkgelegenheid over het algemeen meer toe (werken volgt wonen). Niet alleen de werkgelegenheid voor hoger opgeleiden neemt toe; door lokale bestedingen zijn er in steden met veel cultuur juist ook meer kansen aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Voor wat betreft het culturele aanbod is het beeld voor Groningen uitgesproken positief. Groningen biedt haar inwoners een relatief groot en divers cultureel aanbod. Vooral het aanbod aan podiumkunsten is groter dan gemiddeld. Op de ranglijst van de Culturele Index – een totaalscore voor de omvang en diversiteit van het culturele aanbod in een stad – staat Groningen tweede achter Amsterdam. Utrecht – de eerste stad op de ranglijst die kandidaat is voor het predicaat Culturele Hoofdstad van 2018 – staat derde op die lijst. Die diversiteit aan culturele voorzieningen in een aantrekkelijke historische binnenstad is in het licht van de theorie over de aantrekkelijke stad een belangrijke kwaliteit van de stad Groningen, en een belangrijk fundament onder de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van de stad.

Ook de rest van de provincie Groningen profiteert van het culturele aanbod in de stad Groningen. Nu het spook van de bevolkingskrimp opdoemt, is dat van extra groot belang. Het belang van cultuur zal namelijk in de toekomst voor stad en regio waarschijnlijk alleen maar groter worden. Omdat de bevolkingsgroei in Nederland stagneert, hebben huishoudens meer te kiezen op de woningmarkt. Daardoor zal de concurrentie tussen woonlocaties verder toenemen. Een regio met een sterke centrumstad heeft

minder kans op krimp en leegstand dan een regio die een dergelijke aantrekkelijke stad ontbeert, zoals Emmen en omgeving. Die regio zal op de langere termijn dan ook meer kans op krimp hebben dan Groningen. Verschillen in het culturele aanbod spelen een belangrijke rol bij de verklaring daarvan.

De totale maatschappelijke waarde van het culturele aanbod in Groningen (podiumkunsten, festivals en musea) is € 340 miljoen, waarvan het grootste deel (€ 298 miljoen) in de stad zelf neerslaat. De podiumkunsten in Groningen zijn tezamen minstens € 239 miljoen voor de stad waard, en € 38 miljoen voor de rest van het land. De Groningse musea zijn gezamenlijk € 63 miljoen waard, waarvan € 59 miljoen in de stad zelf neerslaat, en € 4 miljoen in de rest van Nederland.

Die totale maatschappelijke waarde van € 298 miljoen voor de stad Groningen zelf komt overeen met een jaarlijkse welvaartswinst van ruim € 17 miljoen. Daar staan maatschappelijke kosten in de vorm van gemeentelijke subsidies aan de podiumkunsten en musea in Groningen tegenover van in totaal ruim € 15 miljoen; de som van de subsidies aan podia zoals de Oosterpoort/Stadsschouwburg, podiumkunstenfestivals zoals Noorderzon en Noorderslag, en de musea. Voor de gemeentelijke uitgaven aan de podiumkunsten in Groningen is het saldo van maatschappelijke kosten en baten duidelijk positief. Voor de uitgaven aan de musea (vooral het Groninger Museum) is dat saldo licht negatief.

Daarnaast wordt vanuit de provincie op dit moment rond de € 1,9 miljoen aan musea en podiumkunsten in Groningen uitgegeven, waarvan het grootste deel aan het Groninger Museum. Vanuit het Rijk wordt nog eens ruim € 12 miljoen subsidie uitgegeven, vooral aan gezelschappen als het Noord Nederlands Orkest en het Noord Nederlands Toneel. Omdat deze gezelschappen door heel (Noord-)Nederland actief zijn kunnen de bedragen niet met de welvaartswinst van de podiumkunsten in de stad Groningen worden vergeleken.

Als het grote en diverse culturele aanbod in de stad Groningen weg zou vallen, zou daarmee ook de aantrekkingskracht van de stad op verhuizende huishoudens, met in hun kielzog bedrijven, geringer worden. Omdat de gemeente geen voornemens heeft om te bezuinigen op de podiumkunsten zal het zo'n vaart echter niet lopen. De voorgenomen Rijksbezuinigingen op

de podiumkunsten hebben naar verwachting geen heel grote impact op Groningen, maar zullen per saldo mogelijk wel tot meer welvaartsverlies leiden. De (landelijke) belastingbetaler bespaart in totaal naar verwachting zo'n € 0,5 miljoen aan subsidies op cultuur in Groningen, terwijl daar een maatschappelijk welvaartsverlies tegenover staat van tussen de € 0,8 en € 1,2 miljoen. De stad Groningen zelf leidt de meeste schade.

In de berekeningen van deze maatschappelijke impact is er echter vanuit gegaan dat de podia in Groningen geen alternatief aanbod programmeren in plaats van het weggefallen aanbod van de gesubsidieerde gezelschappen. Als de podia er in slagen om de helft van het verloren aanbod (op kwalitatief vergelijkbare wijze) te compenseren met ander aanbod pakken de Rijksbezuinigingen voor Groningen per saldo neutraal uit.

Het uiteindelijke welvaartseffect van de voorgenomen bezuinigingen is beperkt, en afhankelijk van hoe de gezelschappen (en de podia) zelf (kunnen) inspelen op die bezuinigingen. Het voornemen van de gemeente Groningen om niet te bezuinigen op de podia in de stad zorgt er voor dat ondanks de Rijksbezuinigingen het aanbod aan podiumkunsten in de stad relatief groot blijft; en daarmee het belang van Cultuurstad Groningen.

Het belang van cultuurstad Groningen [Atlas voor gemeenten]

1 De betekenis van cultuur voor een stad

Het culturele aanbod is de laatste decennia een steeds belangrijkere factor geworden voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van een stad.¹ Dat heeft er tevens voor gezorgd dat de maatschappelijke waarde van cultuur relatief groot is, veel groter dan de opbrengsten in de kassa's van de culturele instellingen zelf zouden doen vermoeden.²

Vroeger gingen mensen in de buurt van fabrieken wonen. Waar het werk was, woonden de mensen. Ofwel: wonen volgde werken. Die tijd is voorbij. Door opeenvolgende transportrevoluties (trein, auto, vliegtuig, hogesnelheidslijn, internet) is het mogelijk steeds verder van huis te gaan werken. Dat betekent omgekeerd ook dat het steeds makkelijker is een woonplek te kiezen, verder weg van het werk. Of zelfs onafhankelijk van de plek van het werk, op een plek in het land van waaruit zoveel mogelijk banen binnen acceptabele tijd te bereiken zijn: de huidige baan, de huidige baan van de partner, de toekomstige baan, de toekomstige baan van de partner, etc.

Als de plek van het werk niet meer doorslaggevend is voor de woonplaatskeuze kunnen andere factoren een rol gaan spelen. Mensen gaan in toenemende mate wonen waar de kwaliteit van de woonomgeving hoog is. Voor sommige mensen betekent dat een zo groot mogelijk huis in een zo groen mogelijke omgeving. Anderen wonen liever in een stad. Maar de kwaliteit van die woonsteden varieert. Mensen kiezen een woonstad die ze aantrekkelijk vinden. Dat is meestal een veilige stad met veel historie en stedelijke voorzieningen, zoals culturele voorzieningen.

Cultuur speelt een steeds prominentere rol in de concurrentiepositie van steden. Steden met een groot en gevarieerd aanbod aan cultuur zijn over het algemeen ook de populaire woonsteden.³ Deze steden hebben de grootste aantrekkingskracht op hoger opgeleiden en mensen uit de hogere inkomensgroepen. In figuur 1.1 is dit weergegeven met de relatie tussen het aanbod aan podiumkunsten in een stad en het aandeel mensen uit de zogenoemde creatieve klasse.⁴ Uit de grafiek blijkt dat in steden met een

¹ G.A. Marlet, 2010: Muziek in de stad. Het belang van podiumkunsten, musea, festivals en erfgoed voor de stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

² G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

³ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

⁴ Dat zijn in feite hoogopgeleiden die werken in een hooggekwalificeerde baan: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth, in: Urban Studies, 44, 13, pp. 2605-2626.

The scatter plot displays the relationship between the number of theater performances per 1,000 inhabitants (x-axis) and the percentage of the creative class (y-axis) in Dutch cities. The y-axis is labeled 'aandeel creatieve klasse gecorrigeerd voor andere verklarende factoren' and ranges from 10% to 35%. The x-axis is labeled 'aantal theatervoorstellingen per 1.000 inwoners' and ranges from 0 to 9. A positive linear regression line is shown. Data points are labeled with city names. Groningen is highlighted in red.

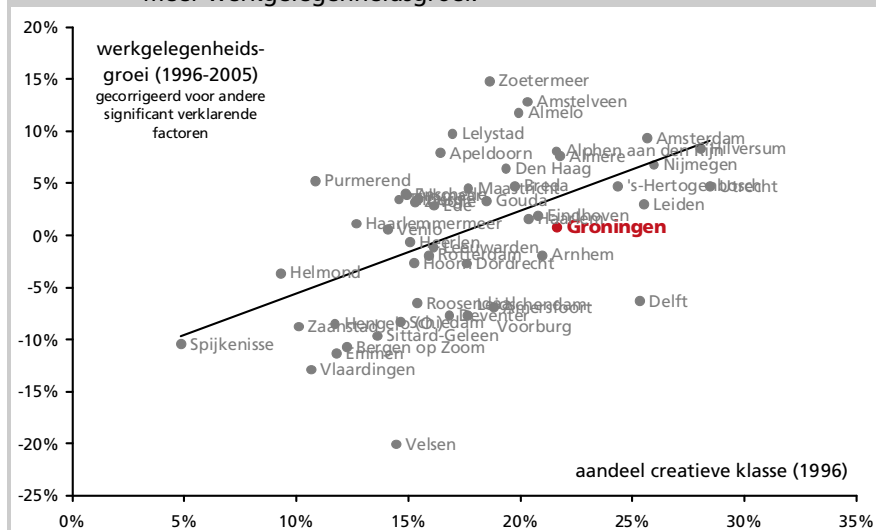
City	aantal theatervoorstellingen per 1.000 inwoners (x)	aandeel creatieve klasse (%) (y)
Emmen	1.8	13.5
Spijkenisse	2.0	14.5
Zaandam	2.2	15.5
Schiedamschenest	2.5	16.5
Almelo	2.8	17.5
Bergen op Zoom	3.0	18.5
Haarlemmermeer	3.2	19.5
Heimond	1.0	18.0
Ede	1.5	19.0
Alphen aan den Rijn	2.0	20.0
Heerlen	2.2	21.0
Alkmaar	3.0	21.0
Hoorn	4.0	21.0
Purmerend	4.5	20.0
Delft	4.8	20.0
Amsterdam	4.0	19.0
Enschede	3.5	18.5
Venlo	3.8	18.0
Roosendaal	3.2	19.0
Amstelveen	3.5	19.5
Leidschendam	3.0	26.5
Voorburg	3.5	26.0
Leiden	4.5	26.5
Amersfoort	4.0	27.0
Nijmegen	4.8	28.5
Utrecht	5.5	26.0
Gouda	5.2	23.5
Haarlem	5.8	25.5
Assen	5.5	25.0
Den Haag	6.5	25.5
's Hertogenbosch	6.2	27.0
Groningen	5.8	23.5
Amsterdam	8.5	28.0

12

kansrijke bevolkingsgroepen de meest aantrekkelijke woonsteden gevonden.⁵ En Groningen is zo'n stad.

Aantrekkelijke woonsteden met een groot en divers cultureel aanbod doen het over het algemeen ook economisch beter. Wonen volgt steeds minder het werken, en werken volgt steeds vaker 'het wonen'. De ondernemer heeft het niet langer voor het zeggen in de vestigingsbeslissing, dat is steeds vaker de werknemer. Waar productieve werknemers graag willen wonen, groeien bedrijven en vestigen zich (nieuwe) bedrijven. In steden waar relatief veel hoogopgeleide, creatieve mensen wonen – zoals in Groningen – neemt de werkgelegenheid (alle andere verklarende factoren constant gehouden) over het algemeen meer toe dan in steden met een minder 'gunstige' bevolkingssamenstelling (zie figuur 1.2).⁶ In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan op dit indirecte economische belang van cultuur in de stad.

Figuur 1.2 ... en steden met veel creatieve, hoogopgeleide mensen kennen meer werkgelegenheids groei.

De grafiek is een gestileerde weergave van het resultaat uit een regressieanalyse waarmee de werkgelegenheids groei in de Nederlandse steden wordt verklaard uit verschillende kenmerken van die steden. Op de y-as staat de groei van werkgelegenheid waarbij is gedaan alsof de steden identiek zijn voor wat betreft de andere factoren die van invloed zijn op verschillen in werkgelegenheids groei. Zie voor het volledige model: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen), hoofdstuk 3.

⁵ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

⁶ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen); Lucas, R.E., 1988: On the mechanism of economic development, in: Journal of monetary economics, 22, pp. 3-42.

Veel cultuur is dus niet alleen goed voor de concurrentiepositie van een stad in de strijd om het aantrekken van kansrijke bevolkingsgroepen. Indirect is cultuur in de stad ook van belang voor de lokale economie. En dat geldt niet alleen voor de stad zelf. Het blijkt dat ook het ommeland van een stad profiteert van de aantrekkingskracht van die stad. Mensen suburbaniseren vaak in de directe omgeving van de stad waar ze voordien hebben gewoond.⁷

Onderstaande kaarten laten dat zien. De stad Groningen heeft een positieve migratiebalans voor mensen tot en met 29 jaar (kaart 1.1). Het ommeland van de stad Groningen heeft daardoor een positieve migratiebalans voor mensen in de leeftijd vanaf 30 jaar (kaart 1.2). De omgeving van Groningen profiteert dus van de instroom van mensen die in de stad hebben gewoond en op een gegeven moment willen suburbaniseren.

Het gaat hier om de leeftijd (30-plus) waarop veel mensen kinderen krijgen en de stad willen verlaten. Die mensen kiezen voor een groter huis met een grotere tuin in een groene en veilige omgeving buiten de stad; maar wel op acceptabele afstand van de stad waar ze gewoond hebben, en waar ze de (culturele) voorzieningen kennen, zodat ze daar nog gebruik van kunnen blijven maken. Om die reden doet een regio met een aantrekkelijke centrumstad het over het algemeen beter dan een regio zonder een aantrekkelijke stad in de buurt.

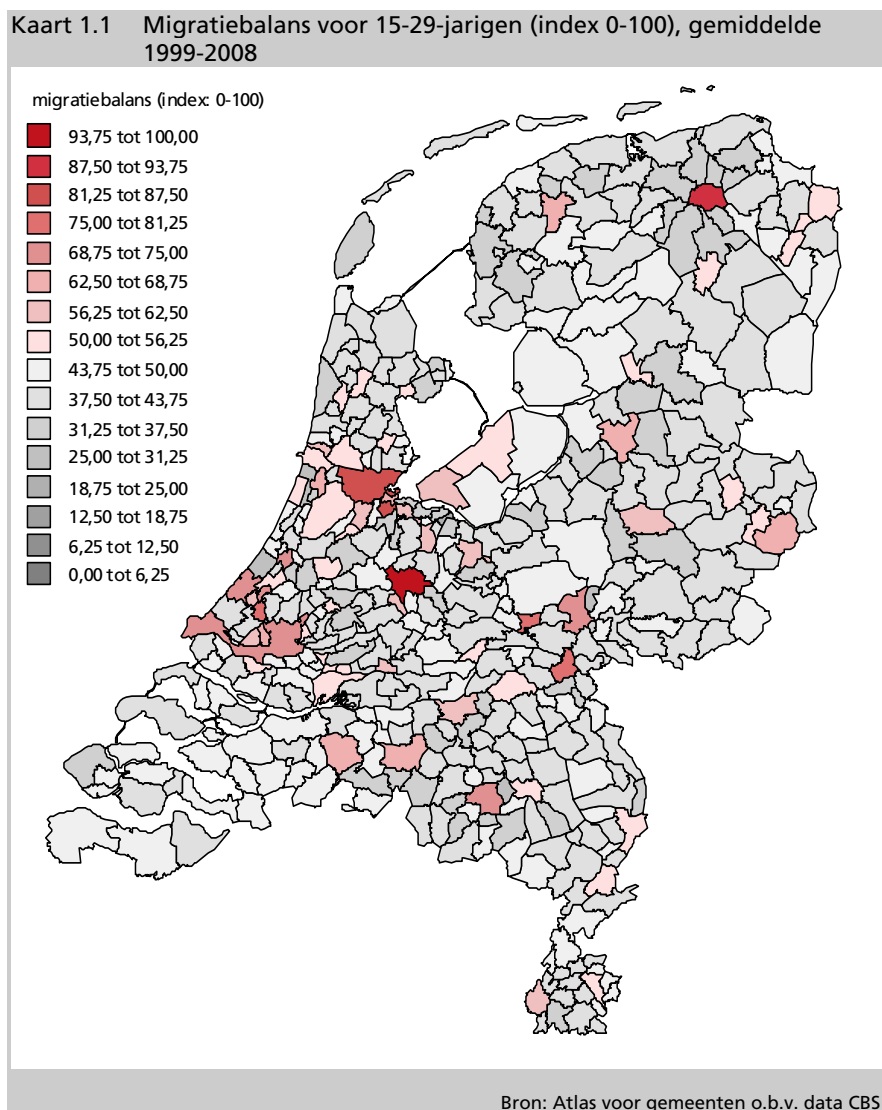
Dat betekent dat de hele provincie Groningen naar verwachting profiteert van het culturele aanbod in de stad Groningen. Nu het spook van de bevolkingskrimp opdoemt, is dat van extra groot belang. Het belang van cultuur zal namelijk in de toekomst voor stad en regio waarschijnlijk alleen maar groter worden. Omdat de bevolkingsgroei in Nederland stagneert hebben huishoudens meer te kiezen op de woningmarkt. Daardoor zal de concurrentie tussen woonlocaties verder gaan toenemen.

Een regio met een sterke centrumstad heeft minder kans op krimp en leegstand dan een regio die een dergelijke aantrekkelijke stad ontbeert, zoals Emmen en omgeving. Die regio zal op de langere termijn dan ook meer kans op krimp hebben dan Groningen.⁸ Verschillen in het culturele aanbod

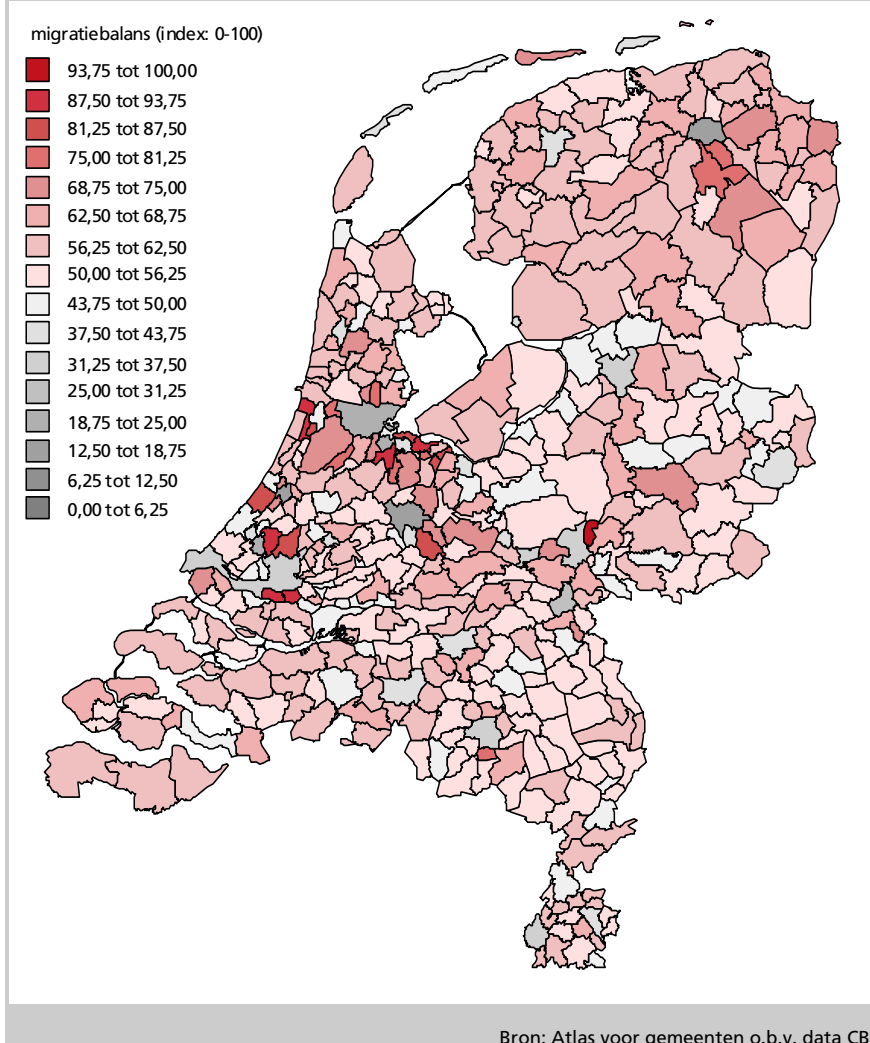
⁷ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen).

⁸ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2010: Krimp!?, in: Atlas voor gemeenten 2010 (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

spelen een belangrijke rol bij de verklaring daarvan. Want zoals gezegd is het culturele aanbod in een stad van groot belang voor de aantrekkingskracht, en voor de concurrentiepositie van een stad en haar omgeving op de woningmarkt.

Kaart 1.2 Migratiebalans voor 30-39-jarigen (index 0-100), gemiddelde 1999-2008

In dit rapport wordt het belang van cultuur voor de stad Groningen nader onderzocht. In het volgende hoofdstuk wordt allereerst het culturele aanbod in Groningen in kaart gebracht. Vervolgens wordt geanalyseerd wat dat culturele aanbod bijdraagt aan de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van de stad (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 wordt de waarde van het culturele aanbod in Groningen in euro's uitgedrukt. Hoofdstuk 5 sluit af met een berekening van de impact van de Rijksbezuinigingen op de podiumkunsten voor de stad Groningen.

2 De culturele positie van Groningen

In dit hoofdstuk worden het culturele aanbod en de cultuurdeelname in Groningen vergeleken met andere steden in Nederland. Dat levert inzicht op in de relatief sterke en zwakke punten van het culturele aanbod in de stad.

Groningen wordt in dit hoofdstuk behalve met het gemiddelde van de G27 (de andere steden die vallen onder het Grotestedenbeleid, exclusief de G4) ook vergeleken met de andere universiteitssteden in Nederland, met uitzondering van de vier grote steden. Dat zijn:

1. Enschede
2. Nijmegen
3. Delft
4. Leiden
5. Eindhoven
6. Tilburg
7. Maastricht

Daarnaast wordt Groningen vergeleken met de zogenoemde G9: de negen grote ‘stedelijke brandpunten voor kunst en cultuur’;⁹ steden die naast podia ook over een eigen gezelschap beschikken en hoger kunstonderwijs aanbieden (vandaar dat Arnhem wel, en Nijmegen niet tot die groep behoort). Naast Groningen bestaat de G9 uit:

1. Amsterdam
2. Rotterdam
3. Den Haag
4. Utrecht
5. Eindhoven
6. Maastricht
7. Arnhem
8. Enschede

En tot slot wordt Groningen vergeleken met andere grote steden in de grensregio’s: de regio’s die nu of in de toekomst mogelijkerwijze te maken

⁹ Zie de brief van Carolien Gehrels aan staatssecretaris Halbe Zijlstra, dd. 15 oktober 2010. <http://www.caroliengehrels.pvda.nl/nieuws/nieuws/G9+brief.html>

hebben/krijgen met bevolkingskrimp, in eerste instantie buiten de steden (maar ook steden zijn niet immuun voor bevolkingsdaling).¹⁰ Die benchmark van steden in de grensregio's bestaat uit:

1. Emmen
2. Almelo
3. Hengelo
4. Enschede
5. Venlo
6. Sittard-Geleen
7. Heerlen
8. Maastricht

In dit hoofdstuk wordt de culturele situatie in Groningen met die vier *benchmarks* van steden vergeleken.

¹⁰ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2010: Krimp!?, in: Atlas voor gemeenten 2010 (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

2.1 Het culturele aanbod

Wat is het aanbod aan kunst en cultuur in Groningen? En hoe verhoudt dat aanbod zich tot dat in andere steden? In de grafieken hieronder wordt ingegaan op het aanbod aan podiumkunsten en musea, maar ook bioscopen, monumenten, evenementen, bibliotheken, boekwinkels en galerieën worden meegenomen. In de bijlage bij dit rapport staan de definities van de gebruikte indicatoren.

Uit de vergelijking van het aanbod blijkt allereerst dat Groningen vergeleken met drie van de vier benchmarks een hoger aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten biedt. Alleen de rest van de G9 heeft gemiddeld meer aanbod, al wordt dat gemiddelde nogal overheerst door het relatief grote aanbod in Amsterdam. Als wordt ingezoomd op de verschillende culturele genres, blijkt dat zowel het aantal klassieke concerten en popconcerten als het aantal theatervoorstellingen ten opzichte van de drie benchmarks relatief hoog is (zie figuur 2.1 tot en met 2.4). Het aantal popconcerten in Groningen is bovendien groter dan in de rest van de G9.

Voor wat betreft het historische erfgoed is het beeld van Groningen gemengd. Groningen heeft relatief veel monumenten, vooral veel archeologische monumenten (zie de figuren 2.5 en 2.6). Het aantal cultuurhistorische musea is echter minder groot dan in veel van de steden in de benchmarks (figuur 2.7).

Het beeld van de beeldende kunst in Groningen is ook gevarieerd. De stad heeft meer musea voor beeldende kunst dan gemiddeld in de G27 en de rest van de steden in de grensregio's, maar minder dan in de andere universiteitssteden en de steden in de G9 (figuur 2.8). Bovendien heeft Groningen relatief weinig galerieën (figuur 2.9). Wel wonen er in de stad weer relatief veel kunstenaars, maar minder dan gemiddeld in de G9 (figuur 2.10). Overigens is in de grafieken voor musea geen rekening gehouden met de omvang en kwaliteit van de musea voor beeldende kunst.

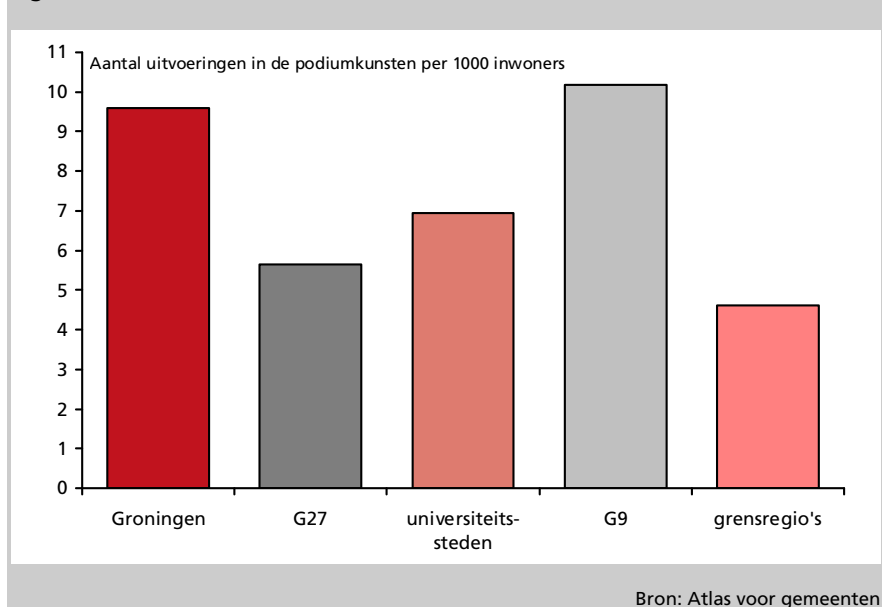
De filmsector is goed vertegenwoordigd in Groningen. Het aantal stoelen en doeken in bioscopen is groter dan in de andere steden (zie figuur 2.11 en 2.12). Datzelfde geldt voor de letteren. Ten opzichte van het gemiddelde van de steden in de benchmarks heeft Groningen meer bibliotheken en ook meer boekhandels en antiquariaten (zie figuur 2.13 tot en met 2.15). Tot slot

is ook het jaarlijks aantal culturele festivals en evenementen groter dan gemiddeld in de meeste andere steden, maar minder groot dan gemiddeld in de andere steden in de G9 (figuur 2.16).

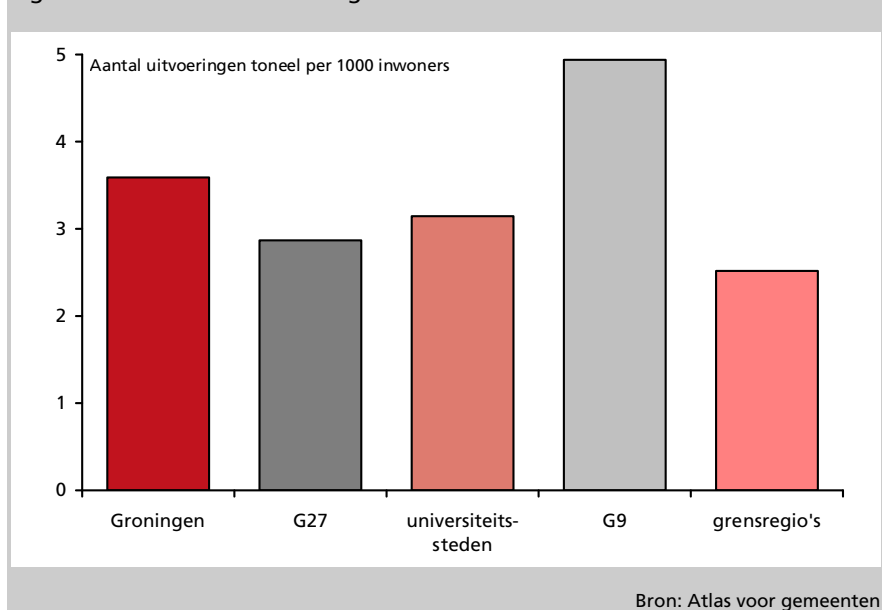
Voor wat betreft het culturele aanbod is het beeld voor Groningen over het algemeen dus positief. Groningen biedt haar inwoners een relatief groot en divers cultureel aanbod. De Culturele Index die in figuur 2.17 wordt gepresenteerd bevestigt dat positieve beeld van Groningen. In die Culturele Index zijn zestien indicatoren voor het culturele aanbod in een stad gecombineerd (zie de bijlage voor een methodologische verantwoording). De Culturele Index probeert een zo volledig mogelijk beeld te geven van de omvang en de diversiteit van het culturele aanbod in een stad. Op de ranglijst van die index staat Groningen tweede, achter Amsterdam. Utrecht – de eerste stad op de ranglijst die kandidaat is voor de Culturele Hoofdstad van 2018 – staat derde.

Juist de diversiteit aan culturele voorzieningen in een aantrekkelijke historische binnenstad (zoals de Culturele Index uitdrukt) is, in het licht van de theorie over de aantrekkelijke stad die in het vorige hoofdstuk werd besproken, een belangrijke kwaliteit van de stad. Het op die manier berekende culturele aanbod in een stad verklaart in een eenvoudig regressiemodel ongeveer 10% van de verschillen in aantrekkingskracht tussen steden. Gezien de gunstige score die Groningen op die index heeft, is het culturele aanbod naar verwachting een belangrijk fundament onder de aantrekkingskracht van die stad. Hoofdstuk 3 gaat daar verder op in.

Figuur 2.1 Podiumkunsten totaal¹¹

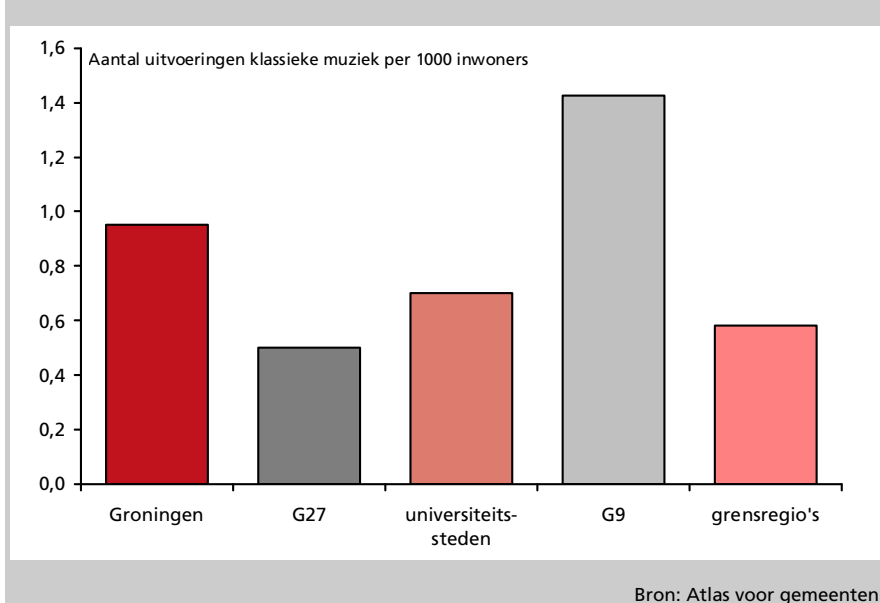

Figuur 2.2 Theatervoorstellingen

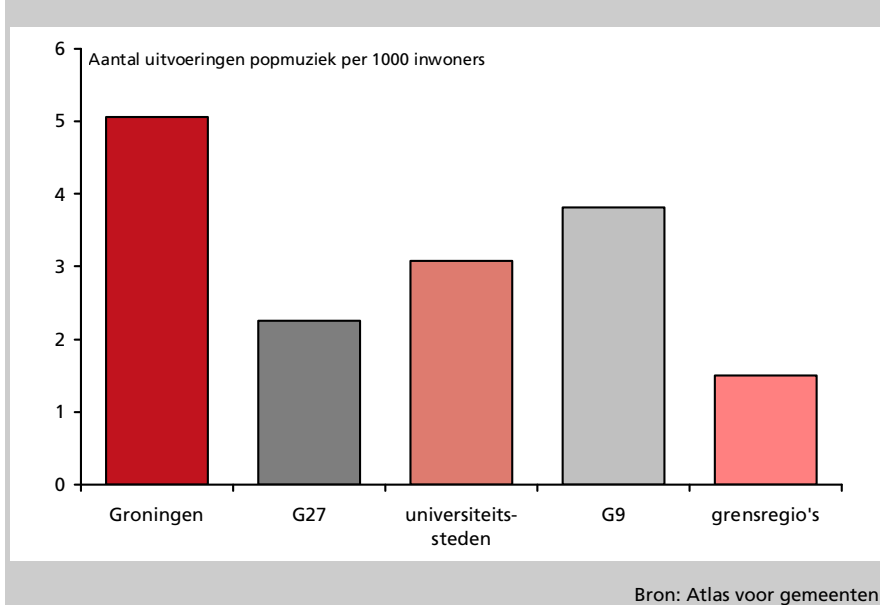

¹¹ Niet alleen uitvoeringen op zelfstandige podia zijn meegeteld, ook uitvoeringen in de podiumkunsten op andere locaties in de stad. Zie de bijlage bij dit rapport voor de definities van de in deze paragraaf gepresenteerde indicatoren voor het culturele aanbod in Groningen.

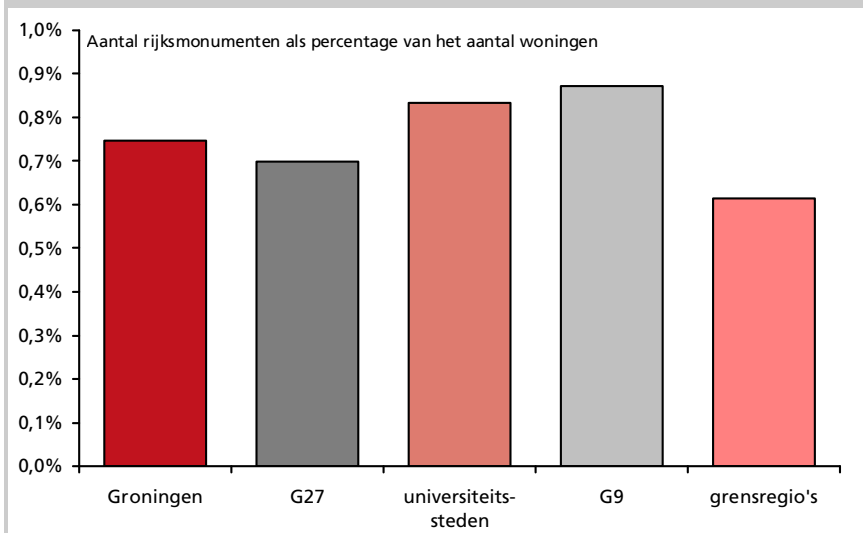
Figuur 2.3 Klassieke muziek

Figuur 2.4 Popmuziek

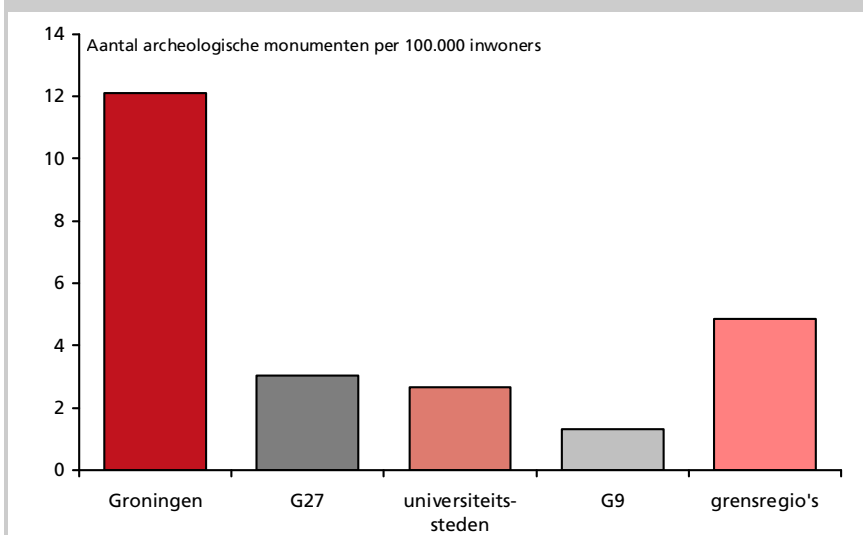

Figuur 2.5 Historische monumenten

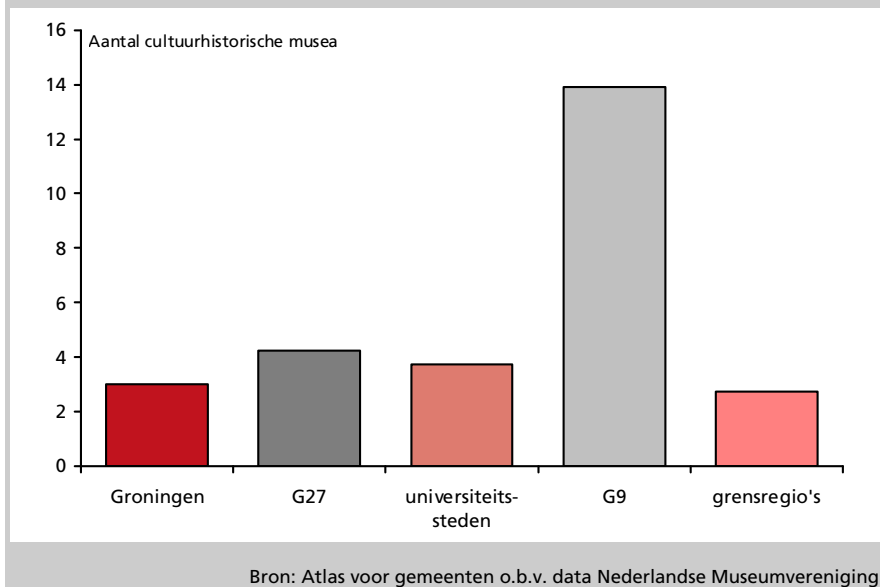
Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Figuur 2.6 Archeologische monumenten

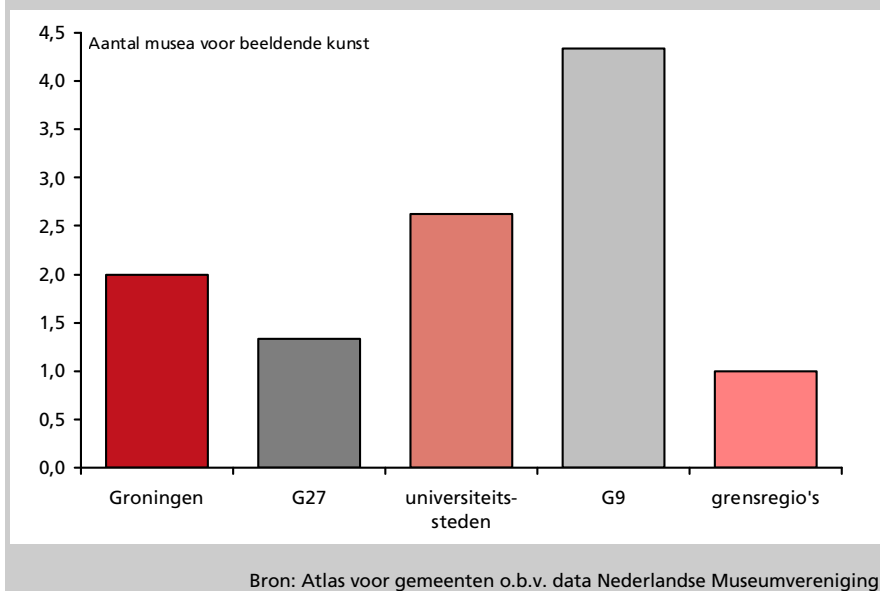

Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

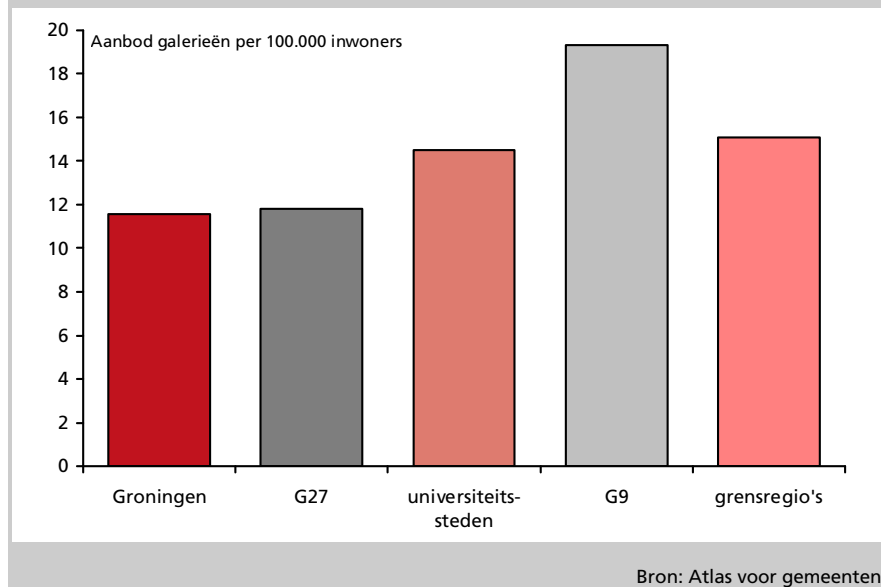
Figuur 2.7 Cultuurhistorische musea

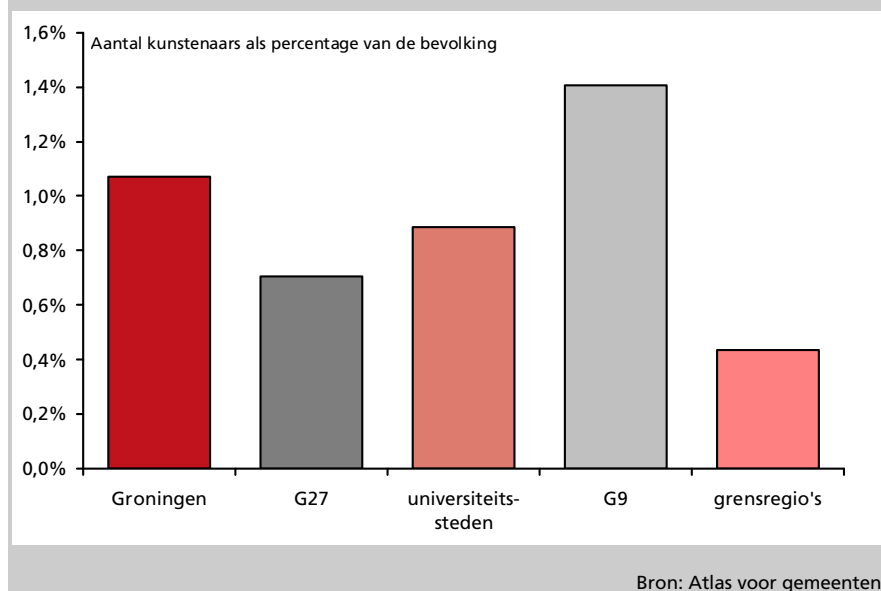
Figuur 2.8 Musea beeldende kunst

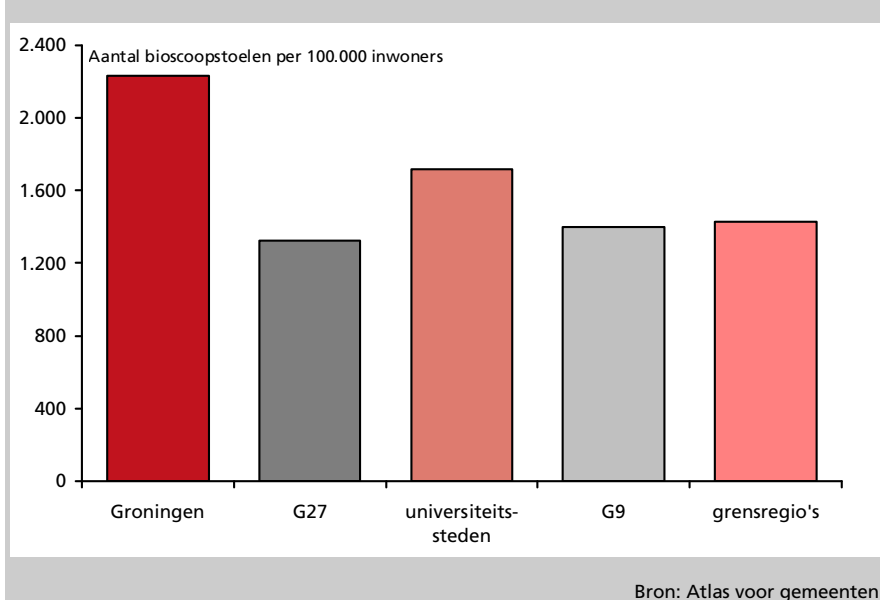
Figuur 2.9 Galerieën

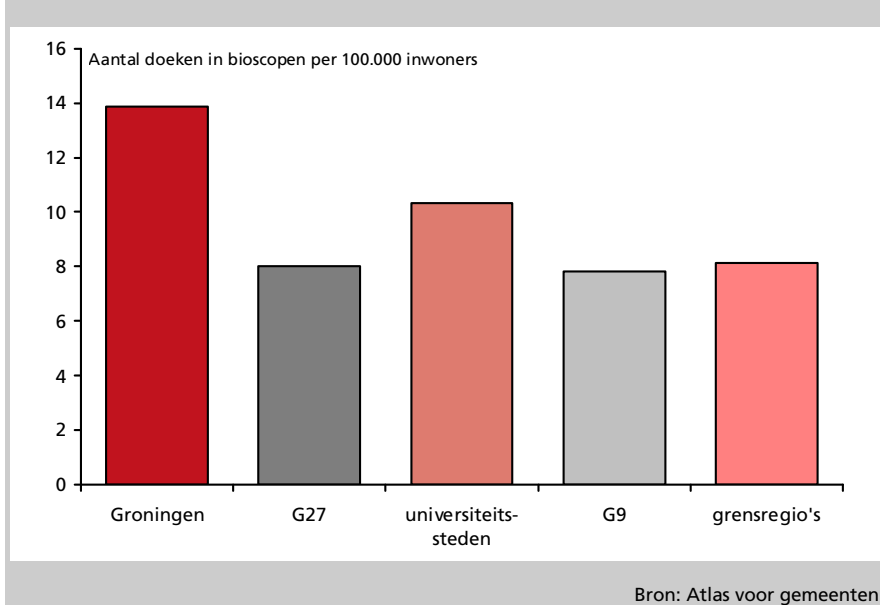
Figuur 2.10 Kunstenaars

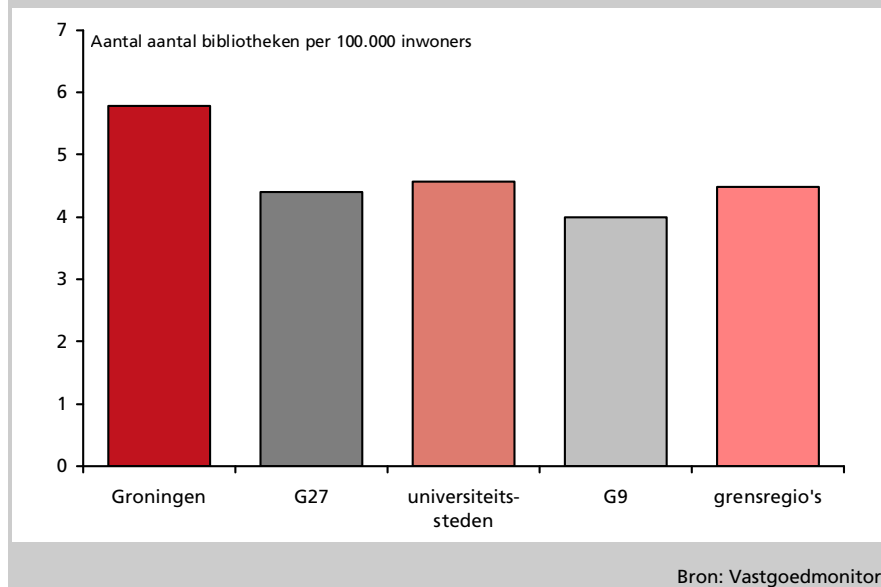
Figuur 2.11 Bioscoopstoelen

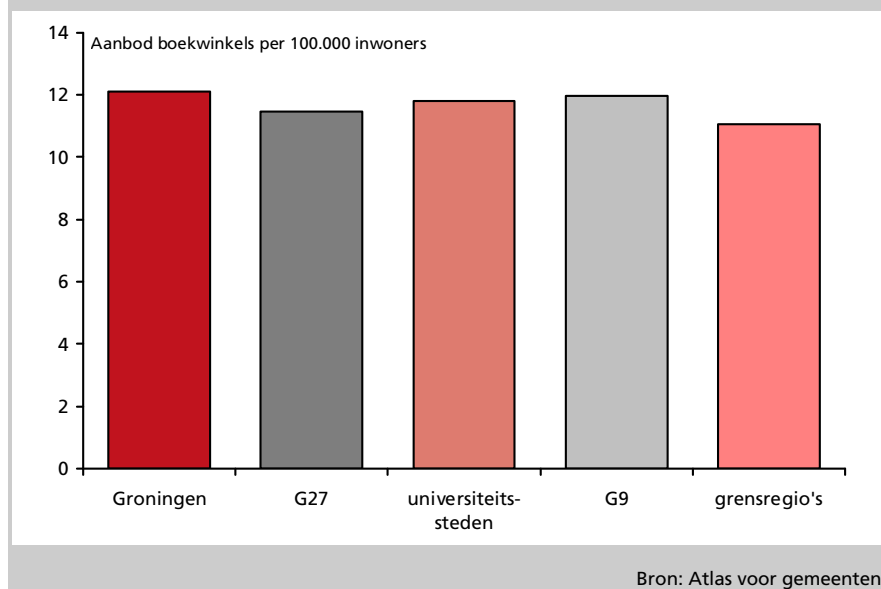
Figuur 2.12 Aantal filmdoeken in bioscopen

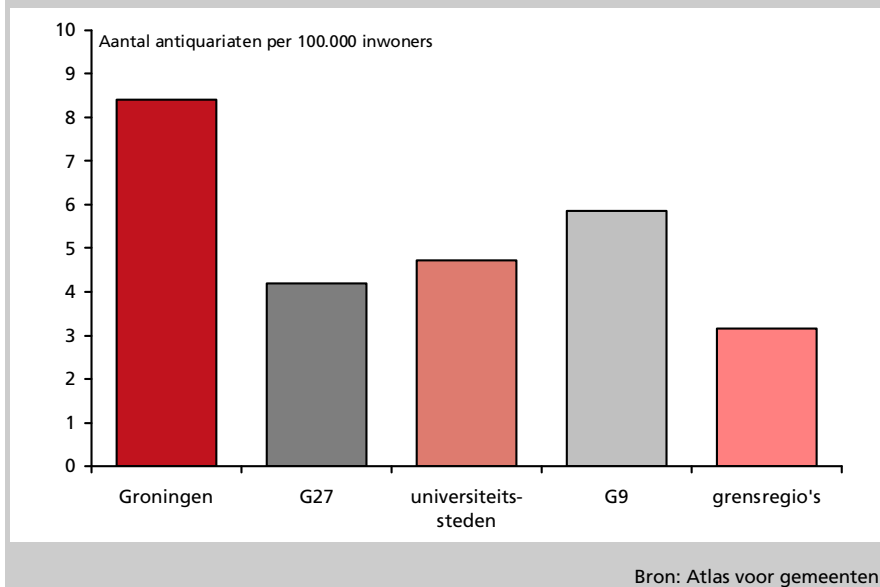
Figuur 2.13 Bibliotheken

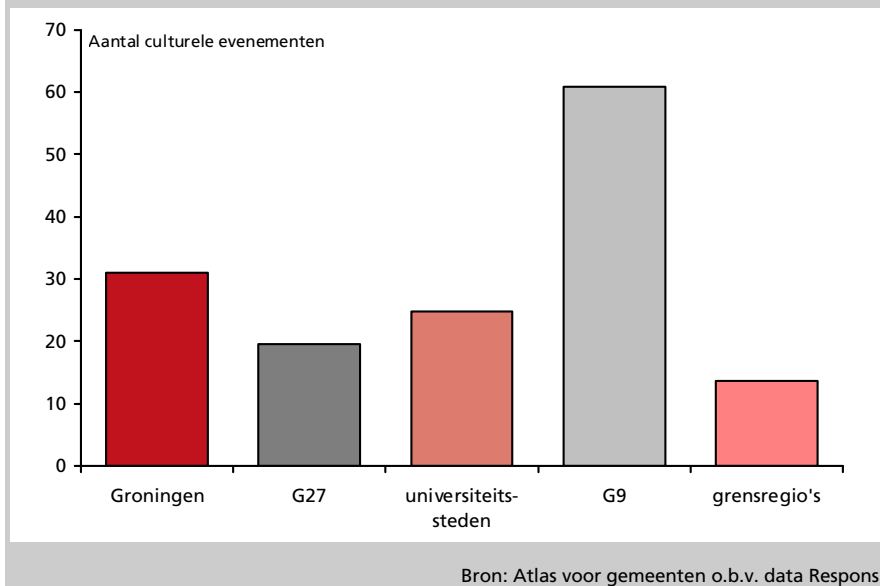
Figuur 2.14 Boekwinkels

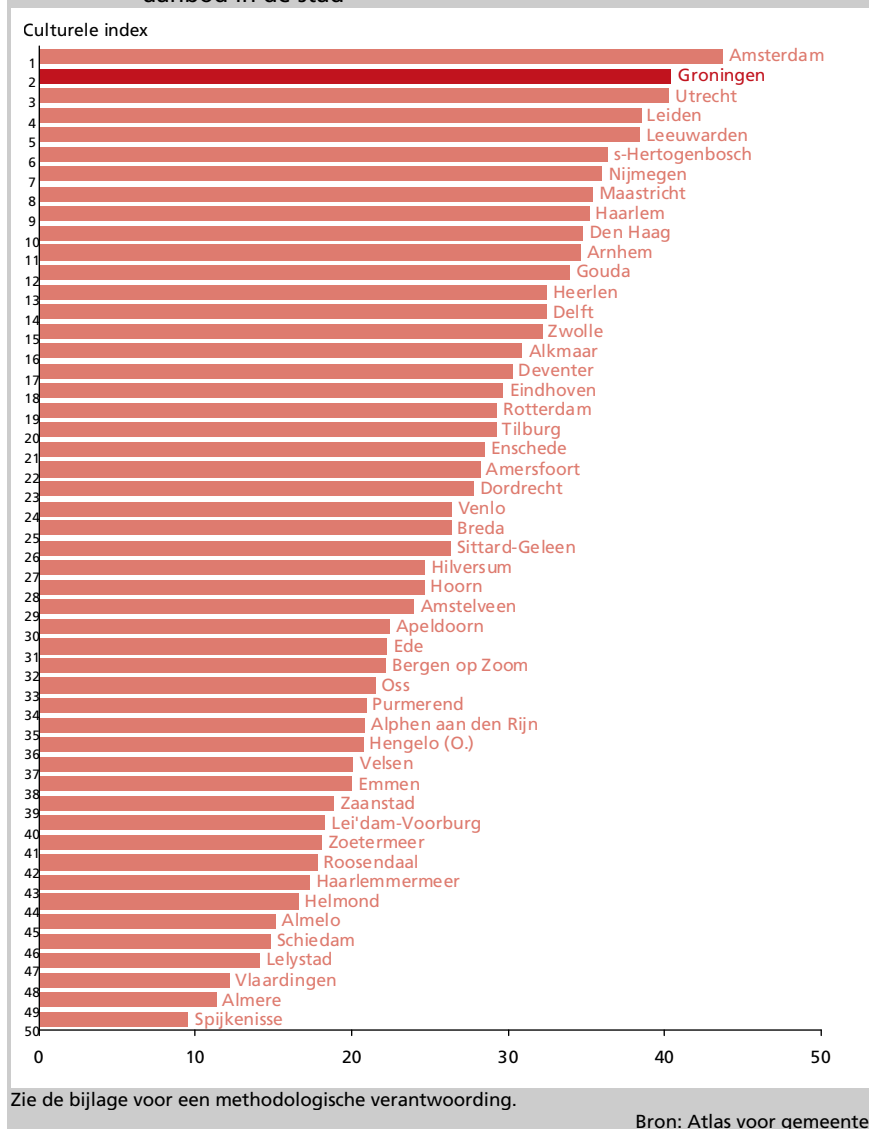
Figuur 2.15 Antiquariaten

Figuur 2.16 Culturele evenementen per jaar

Figuur 2.17 De Culturele Index: omvang en diversiteit van het culturele aanbod in de stad

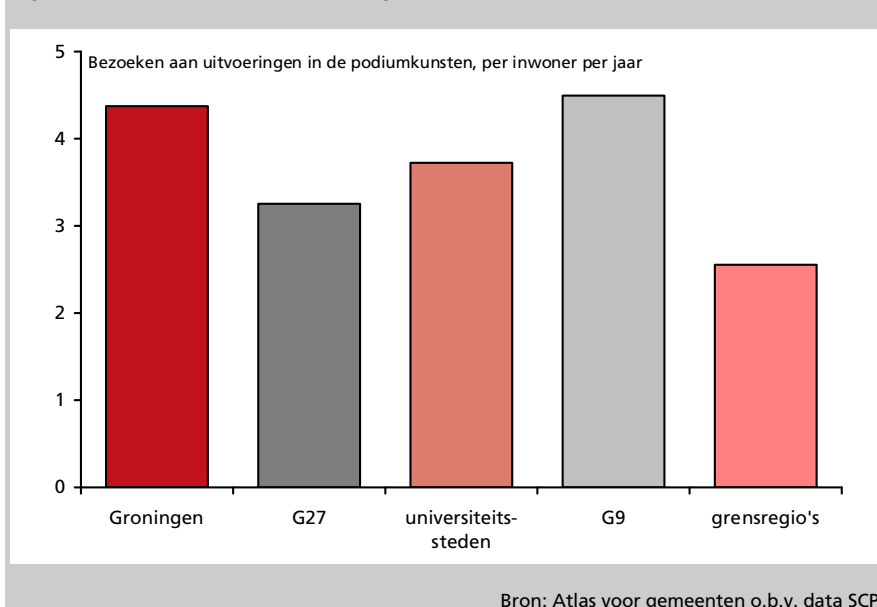
2.2 Cultuurdeelname in Groningen

Het belang van cultuur voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van een stad begint bij het feit dat mensen van cultuur genieten, en daardoor graag culturele activiteiten bezoeken. Om die reden willen veel mensen – en in hun kielzog bedrijven – in een stad met een groot en gevarieerd cultureel aanbod wonen.

Hoofdstuk 3 gaat uitgebreid in op het belang van cultuur voor de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen. In deze paragraaf wordt daarvoor allereerst het fundament gelegd: de relatie tussen het culturele aanbod en de (passieve) cultuurdeelname in de stad Groningen.

De vraag is hoe het gesteld is met die cultuurdeelname onder de inwoners van Groningen. Hoe verhoudt die participatie zich tot het aanbod aan cultuur in de stad? En in hoeverre is de samenstelling van de bevolking van Groningen bepalend voor die cultuurdeelname?

Figuur 2.18 Bezoek aan uitvoeringen in de podiumkunsten

Figuur 2.18 laat allereerst zien dat het bezoek aan uitvoeringen in de podiumkunsten in Groningen groter is dan gemiddeld in de meeste andere steden, en ongeveer even groot als gemiddeld in de rest van de G9. Gemiddeld bezoekt een inwoner van Groningen bijna viereneenhalf uitvoeringen in de podiumkunsten per jaar. In de andere steden ligt dat gemiddeld meer dan een uitvoering per jaar lager.

De vraag is vervolgens hoe die relatief hoge cultuurdeelname in Groningen kan worden verklaard en welke rol het aanbod daarin speelt. Om die vraag te kunnen beantwoorden is de cultuurdeelname van 11.540 Nederlanders op individueel niveau via regressieanalyses in verband gebracht met bevolkingskenmerken en met het culturele aanbod in stad en regio. In tabel 2.1 zijn de resultaten uit die analyse gestileerd weergegeven en vertaald naar de verschillen in cultuurdeelname tussen steden.

Tabel 2.1 Wat verklaart de (passieve) cultuurdeelname in een stad?

	Theater- en concertbezoek
Aanbod podiumkunsten (ruimtelijk gemiddelde: aanbod in de stad en haar omgeving)	+
Aandeel bevolking < 30 jaar	+
Aandeel bevolking 30-50 jaar	-
Aandeel bevolking met middelbare en hogere opleiding	+
Matching: interactie tussen aandeel bevolking met middelbare en hogere opleiding en ruimtelijk gemiddelde aanbod podiumkunsten	+
Aandeel niet-westerse allochtonen	-
Sample	11540
Verklaringskracht	10,3%

De tabel toont de gestileerde uitkomsten uit een regressieanalyse waarbij de cultuurdeelname (bezoek aan uitvoeringen in de podiumkunsten) wordt verklaard uit het aanbod en allerlei bevolkingskenmerken.

+ Significant positief van invloed op cultuurdeelname
- Significant negatief van invloed op cultuurdeelname

Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data SCP, CBS en Atlas voor gemeenten

Uit die analyse blijkt allereerst dat mensen onder de 30 jaar significant vaker naar een uitvoering gaan. Mensen die tussen de 30 en de 50 jaar oud zijn, gaan juist significant minder vaak naar een concert of theatervoorstelling. Verder gaan mensen met een middelbare en hogere opleiding vaker, en niet-westerse allochtonen significant minder vaak. Naast die

bevolkingskenmerken biedt het aanbod aan podiumkunsten in de stad en haar omgeving een belangrijke verklaring voor de mate waarin de inwoners van een stad deelnemen aan cultuur. En ook de combinatie tussen opleidingsniveau en aanbod (*matching*) biedt een aanvullende verklaring.

Met investeringen in het culturele aanbod in een stad wordt de cultuurdeelname onder de bevolking dus automatisch vergroot. De kenmerken van de bevolking van een stad bepalen hoe groot dat effect zal zijn. Voor Amsterdam is al eens berekend dat de tot 2015 geplande uitbreiding van het culturele aanbod in die stad zal leiden tot een forse toename van de cultuurdeelname onder de bevolking in die stad.¹²

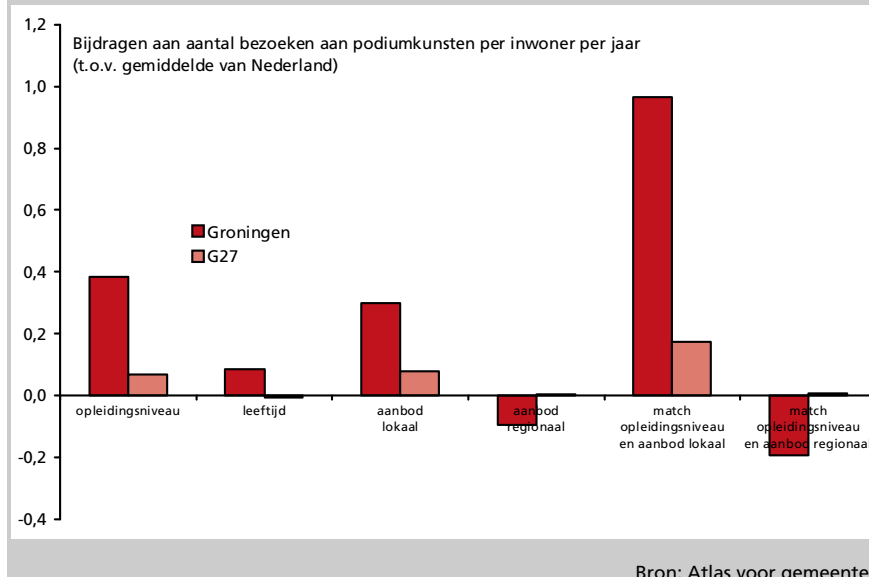
Er zit een interessante cirkelredenering in de relatie tussen het culturele aanbod en de cultuurdeelname in een stad. Deelname aan cultuur op jonge leeftijd verhoogt namelijk de waarde die mensen op latere leeftijd toekennen aan de aanwezigheid van cultuur in de stad.¹³ Investeren in deelname levert dus niet alleen de daaraan toegeschreven sociale effecten op, maar zal de waarde van de aanwezige cultuur in de stad (het consumentensurplus en de optiewaarde, zie hoofdstuk 4) op termijn ook weer vergroten. En dat aanbod vergroot weer de cultuurdeelname, etc., etc.

In figuur 2.19 zijn de uitkomsten uit de (regressie)analyses voor Groningen weergegeven. Per verklarende factor is aangegeven of die in de stad een hogere of lagere cultuurdeelname onder de bevolking zou voorspellen. Als het staafje boven de x-as uitsteekt, draagt die factor bij aan de verklaring voor een hogere cultuurdeelname onder de bevolking dan gemiddeld in Nederland. Steekt het staafje onder de x-as uit, dan draagt die factor bij aan de verklaring voor een lager dan gemiddelde cultuurdeelname in de stad.

¹² M. Gerritsen, B. Langenberg, G. Marlet, J. Poort, J. Theeuwes, C. van Woerkens, 2008: Voorstelling van uitvoeringen. Vraag en aanbod van podiumkunsten in Amsterdam tot 2015 (SEO/Atlas voor gemeenten, Amsterdam/Utrecht).

¹³ L. Lévy-Garboua, C. Montmarquette, 2002, The demand for the arts. Cirano Scientific Series.

Figuur 2.19 Verklaringen voor bezoek aan podiumkunsten door inwoners van Groningen en de G27, als afwijking van het gemiddelde van Nederland

De grafiek laat allereerst zien dat op basis van het opleidingsniveau en de leeftijdsopbouw van de bevolking van Groningen een bovengemiddelde bezoekfrequentie aan de podiumkunsten verwacht mag worden. Dat opleidingsniveau is veel hoger dan gemiddeld in de G27, en verklaart voor een deel waarom cultuurdeelname onder de inwoners van Groningen groter is. Ook de leeftijdsopbouw van de bevolking van Groningen, met relatief veel mensen onder de 30 jaar, ‘voorspelt’ een bovengemiddelde cultuurdeelname.

Op basis van het lokale aanbod aan podiumkunsten wordt ook een hoger dan gemiddeld aantal concert- en theaterbezoeken onder de inwoners van Groningen verwacht. Dat geldt niet alleen voor het aanbod op zich, maar ook voor de aansluiting van dat aanbod op de kenmerken van de bevolking; de interactie tussen opleidingsniveau en uitvoeringen in de podiumkunsten.

De inwoners van Groningen zijn voor hun cultuurconsumptie wel aangewezen op de stad zelf; op basis van het culturele aanbod in de omgeving van de stad zou de cultuurdeelname in de stad Groningen juist lager zijn dan in andere steden in Nederland. Hoewel die analyse hier niet is

uitgevoerd, betekent dat automatisch ook dat de inwoners van de gemeenten in de omgeving van Groningen, meer dan de ommelanden van de andere steden in Nederland, voor hun cultuurconsumptie zijn aangewezen op de stad Groningen.

De conclusie op basis van deze analyse is dan ook dat de hoge cultuurdeelname onder de inwoners van Groningen (en waarschijnlijk ook de ommelanden) behalve uit de bevolkingskenmerken, in belangrijke mate te verklaren is uit het grote en gevarieerde cultuuraanbod in de stad. In het volgende hoofdstuk wordt geanalyseerd wat dat betekent voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van die stad.

3 De aantrekkingskracht van Groningen

Cultuur speelt over het algemeen een prominente rol in de concurrentiepositie van steden, zo bleek uit de bespreking van de wetenschappelijke literatuur in hoofdstuk 1. Steden die een groot en gevarieerd cultureel aanbod hebben, zijn over het algemeen ook de populaire woonsteden. Die steden hebben de grootste aantrekkingskracht op verhuizende huishoudens. En bovendien gaat het in die steden ook economisch vaak beter.

In dit hoofdstuk wordt de aantrekkingskracht van de stad Groningen nader geanalyseerd. Die aantrekkingskracht wordt vergeleken met andere steden in Nederland. Onderzocht wordt welke factoren de afwijking van Groningen ten opzichte van die andere steden verklaren, en welke rol cultuur daarin speelt. In dit deel van het onderzoek wordt dan ook de vraag beantwoord wat het belang van cultuur is voor (de aantrekkingskracht van) Groningen. Vervolgens wordt daarmee ook het indirecte belang van cultuur voor het vestigingsklimaat en de economische vitaliteit van de stad geanalyseerd (paragraaf 3.2).

3.1 Wat verklaart de aantrekkingskracht van steden?

Om die vraag te kunnen beantwoorden is met zogenoemde regressieanalyses achterhaald welke factoren ervoor zorgen dat de ene stad wel en de andere niet in trek is bij verhuizende huishoudens. In tabel 3.1 zijn de uitkomsten uit die analyses gestileerd weergegeven.

Naast de bereikbaarheid van banen blijkt ook het culturele aanbod in een stad van groot belang te zijn voor de aantrekkingskracht van de stad. Bij het culturele aanbod blijkt het vooral te gaan om het aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten, en in mindere mate om de nabijheid van musea voor beeldende kunst en cultuurhistorische musea. Ook biedt de aanwezigheid van historisch erfgoed, afgemeten aan het aantal Rijksmonumenten en historisch vaarwater, een significante verklaring voor de aantrekkingskracht van een stad.

Tabel 3.1 Wat bepaalt de aantrekkingskracht van een stad?

	Aantrekkingskracht van een stad op verhuizende huishoudens
ECONOMIE	
Bereikbaarheid van banen	+
WOONOMGEVING	
<i>Woningen</i>	
Aandeel vrijstaande woningen	+
Aandeel tweekappers	+
Aandeel tussenwoningen	-
Aandeel appartementen	-
Aandeel sociale huurwoningen	-
Aandeel hoogbouw	-
Aandeel vooroorlogse woningen	+
Gemiddelde afstand tot het centrum	-
Gentrification Index	+
<i>Voorzieningen</i>	
Aantal winkels mode en luxe	+
Nabijheid winkels dagelijkse boodschappen	-
Aanbod podiumkunsten	+
Aanbod musea (voor beeldende kunst en cultuurhistorie)	
Culinaire kwaliteit	+
Historisch erfgoed (aandeel Rijksmonumenten)	+
Aanwezigheid universiteit ¹⁴	+
Voetbalindex	+
<i>Natuur</i>	
Nabijheid Noordzeekust	+
Nabijheid natuurgebieden	+
OVERLAST EN ONVEILIGHEID	
Overlast	-
Vernielingen	-
Geweldsmisdrijven	-

De tabel is een gestileerde weergave van de uitkomsten uit de modellen (regressieanalyses) waarmee de aantrekkingskracht van steden wordt verklaard. Een + betekent dat die factor positief van invloed is op die aantrekkingskracht. Een - betekent dat die factor daar negatief mee samenhangt. Een volledige beschrijving van de gebruikte modellen is te vinden in: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen), hoofdstuk 5 en 6.

¹⁴ In dit model speelt alleen de aanwezigheid van een universiteit, en niet van hbo-instellingen, een rol bij het verklaren van de aantrekkingskracht van steden. De reden daarvoor is dat vooral universiteitssteden zich onderscheiden van niet-universiteitssteden, en het hebben van een hbo-instelling minder onderscheidend is. Bovendien zijn hbo-studenten gemiddeld minder dan universitaire studenten geneigd om in de stad van studie te gaan (en blijven) wonen. In varianten op dit model, waarin wordt gekeken naar in de stad woonachtige universitaire en hbo-studenten speelt de aanwezigheid van een hbo – maar nog steeds minder dan een universiteit – wel een rol bij de aantrekkingskracht van steden. Zie: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2010: Krimp!?, in: Atlas voor gemeenten 2010 (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Behalve het culturele aanbod in een stad doen ook andere voorzieningen ertoe bij het verklaren van verschillen in aantrekkingskracht. Zo blijkt de aanwezigheid van een goed presterende profvoetbalclub (Voetbalindex) van invloed te zijn op de aantrekkingskracht van een stad op bepaalde bevolkingsgroepen. Ook de bereikbaarheid van natuur (en de kust) vanuit de stad doet ertoe.

In de directe woonomgeving blijken vooral de indicatoren voor geweld, overlast en vernielingen een negatieve verklaring te bieden voor de aantrekkingskracht van een stad en regio. Behalve ligging, voorzieningen en een veilige woonomgeving zijn ook de kenmerken van de woningvoorraad van invloed op de aantrekkingskracht van een stad. Het aandeel hoogbouw en sociale huurwoningen is bijvoorbeeld negatief van invloed op de aantrekkingskracht, de omvang van de woningen positief.

3.2 Wat verklaart de aantrekkingskracht van Groningen?

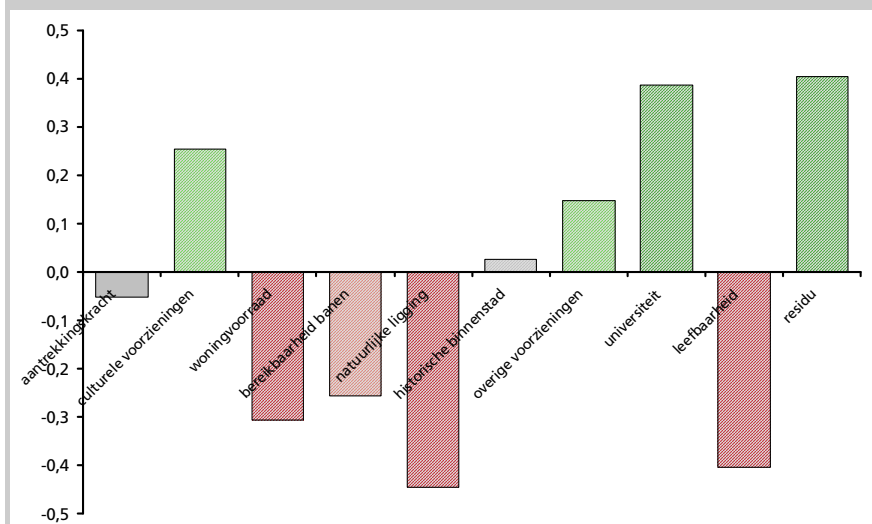
De indicatoren in tabel 3.1 zijn gemiddeld van invloed op de aantrekkingskracht van Nederlandse steden. De vraag is welke van die indicatoren voor Groningen van belang zijn bij het verklaren van de aantrekkingskracht. Het linkerstaafje in figuur 3.1 laat zien dat de aantrekkingskracht van Groningen ongeveer op het gemiddelde ligt van de G27. De overige staafjes in de grafiek laten zien hoe die gemiddelde aantrekkingskracht van Groningen op verhuizende huishoudens te verklaren is.

De ongunstige – ten opzichte van de grote agglomeraties in het land relatief perifere – ligging van Groningen heeft een negatief effect op de aantrekkingskracht van de stad. Door die ligging zijn er voor de (potentiële) inwoners van Groningen minder banen binnen acceptabele reistijd dan gemiddeld voor de inwoners van de andere steden in het land (het vierde staafje in figuur 3.1), waardoor ook de carrièrekansen voor de (potentiële) inwoners van Groningen lager zijn dan gemiddeld. Ook de kenmerken van de woningvoorraad en de leefbaarheidsproblemen in de woonomgeving hebben een meer dan gemiddelde negatieve invloed op de aantrekkingskracht van Groningen op verhuizende huishoudens (het derde en negende staafje in figuur 3.1).

De aantrekkingskracht die de stad Groningen wel degelijk heeft op verhuizende huishoudens blijkt vooral gebaseerd te zijn op de aanwezigheid van de universiteit (het achtste staafje in figuur 3.1), in combinatie met het culturele aanbod (het tweede staafje), de historische binnenstad (het zesde staafje), en de overige voorzieningen in de stad (het zevende staafje in figuur 3.1).

Daarnaast is er een onverklaard deel: het residu. Dat betekent dat de aantrekkingskracht van Groningen groter is dan op basis van de onderzochte kenmerken verwacht mocht worden. Een mogelijke verklaring daarvoor is de versterkende werking die uitgaat van een mooie historische binnenstad in combinatie met een groot en divers aanbod aan culturele voorzieningen. Deze combinatie levert een bijdrage aan een positief imago en kan zo de aantrekkingskracht van de stad versterken. Bovendien ligt het voor de hand dat de bekende evenementen in de stad – hoewel dat gemiddeld genomen voor Nederlandse steden niet geldt – in het geval van Groningen wél een bijdrage leveren aan een grotere aantrekkingskracht.

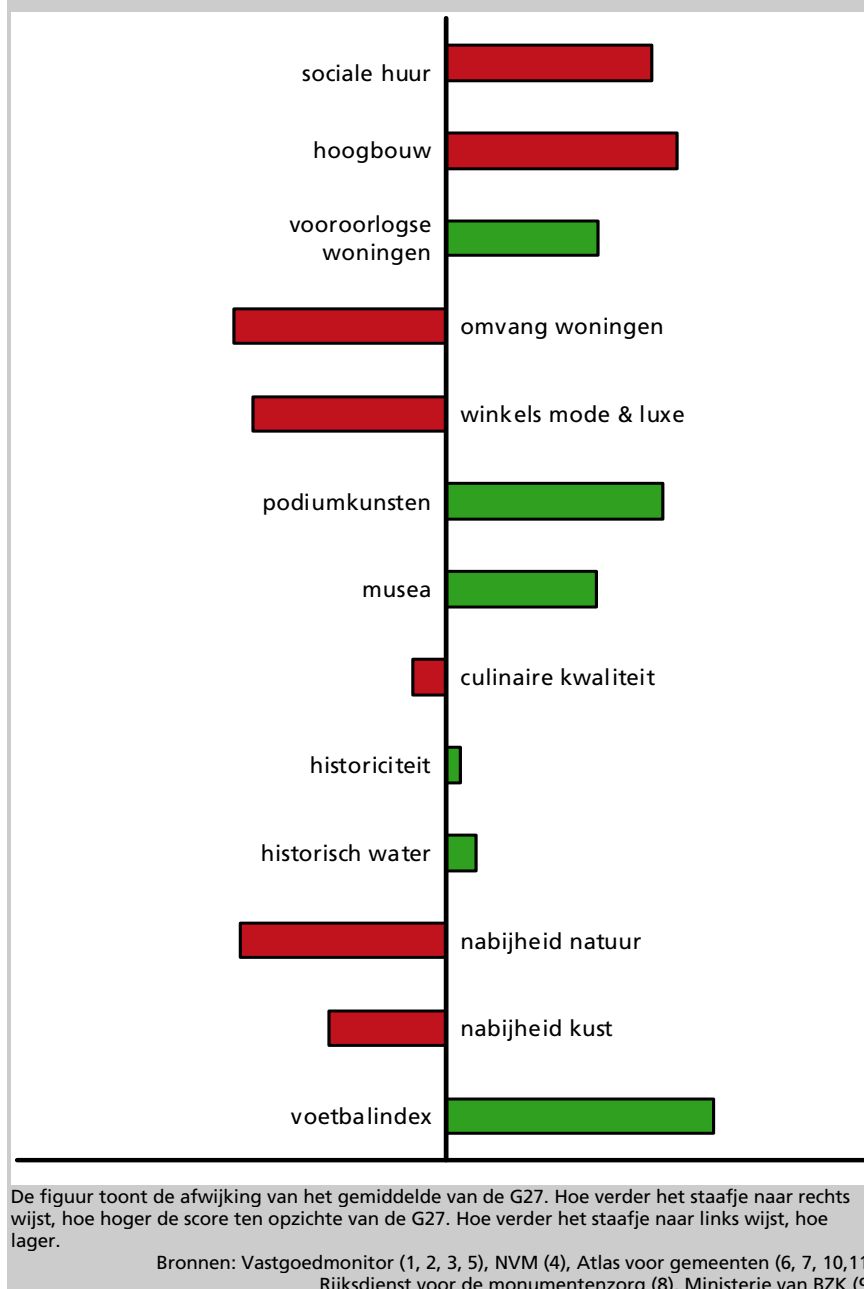
Figuur 3.1 De aantrekkingskracht van Groningen, 2010

Op de y-as staat een indexscore voor de aantrekkingskracht van de stad. De eerste staaf laat zien in welke mate de aantrekkingskracht van Groningen afwijkt van het gemiddelde van de G27. De overige staafjes laten zien hoe die afwijking te verklaren is. Staafje omhoog: biedt positieve verklaring voor de aantrekkingskracht van de stad Groningen. Staafje naar beneden: biedt negatieve verklaring voor de aantrekkingskracht van de stad Groningen.

Bron: Atlas voor gemeenten

Figuur 3.2 De *amenities* van Groningen, 2010

De relatief ongunstige ligging van Groningen, de kwalitatief benedengemiddelde woningvoorraad en de relatief grote leefbaarheidsproblemen in de woonomgeving worden dus gecompenseerd door de universiteit en het grote en diverse aanbod aan (culturele) voorzieningen in de stad. Zonder die positieve aspecten van de stad zou Groningen er een stuk minder rooskleurig voor staan.

In figuur 3.2 zijn de indicatoren voor stedelijke voorzieningen (*amenities*) die een rol spelen bij de aantrekkingskracht van de stad verder uitgesplitst. Daaruit blijkt dat zowel het historisch erfgoed (Rijksmonumenten, vooroorlogse woningen en historisch vaarwater) als de nabijheid van musea en podiumkunsten voor Groningen belangrijke redenen zijn dat de stad in trek is als woonstad. Ook op de Voetbalindex scoort Groningen bovengemiddeld. Maar op alle andere *amenities* en kenmerken van de woningvoorraad scoort Groningen ten opzichte van de G27 benedengemiddeld.

Het culturele aanbod in de stad levert dus – naast de universiteit – de belangrijkste bijdrage aan de aantrekkingskracht van de stad Groningen. Dat is ook een belangrijke reden voor de zeer positieve migratiebalans van jonge mensen, waarmee Groningen zelfs op de tweede plaats staat van de steden in Nederland (figuur 3.3). Op de woonaantrekkelijkheidsindex – die de migratiebalans en de concurrentiepositie van steden in hoge mate bepaalt en verklaart – staat Groningen twaalfde (figuur 3.4). Die aantrekkingskracht is de laatste jaren fors toegenomen (figuur 3.5), hetgeen vooral het gevolg is van een toename van het culturele aanbod in de stad.

Als dat grote en diverse culturele aanbod in de stad weg zou vallen, zou daarmee ook de aantrekkingskracht van de stad op verhuizende huishoudens, met in hun kielzog bedrijven, geringer worden.

Als Groningen bijvoorbeeld – net als Amsterdam mogelijkervijze gaat overkomen¹⁵ – een kwart van haar jaarlijkse aantal uitvoeringen in de podiumkunsten zou verliezen, dan komt het aanbod aan podiumkunsten in Groningen op het niveau van Zoetermeer te liggen, en zou Groningen op de ranglijst van de woonaantrekkelijkheidsindex van de twaalfde naar de 26ste plaats dalen (zie figuur 3.6). Als de helft van het culturele aanbod uit de

¹⁵ G. Marlet, R. Ponds, 2011: De waarde van kunst en cultuur in Amsterdam (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

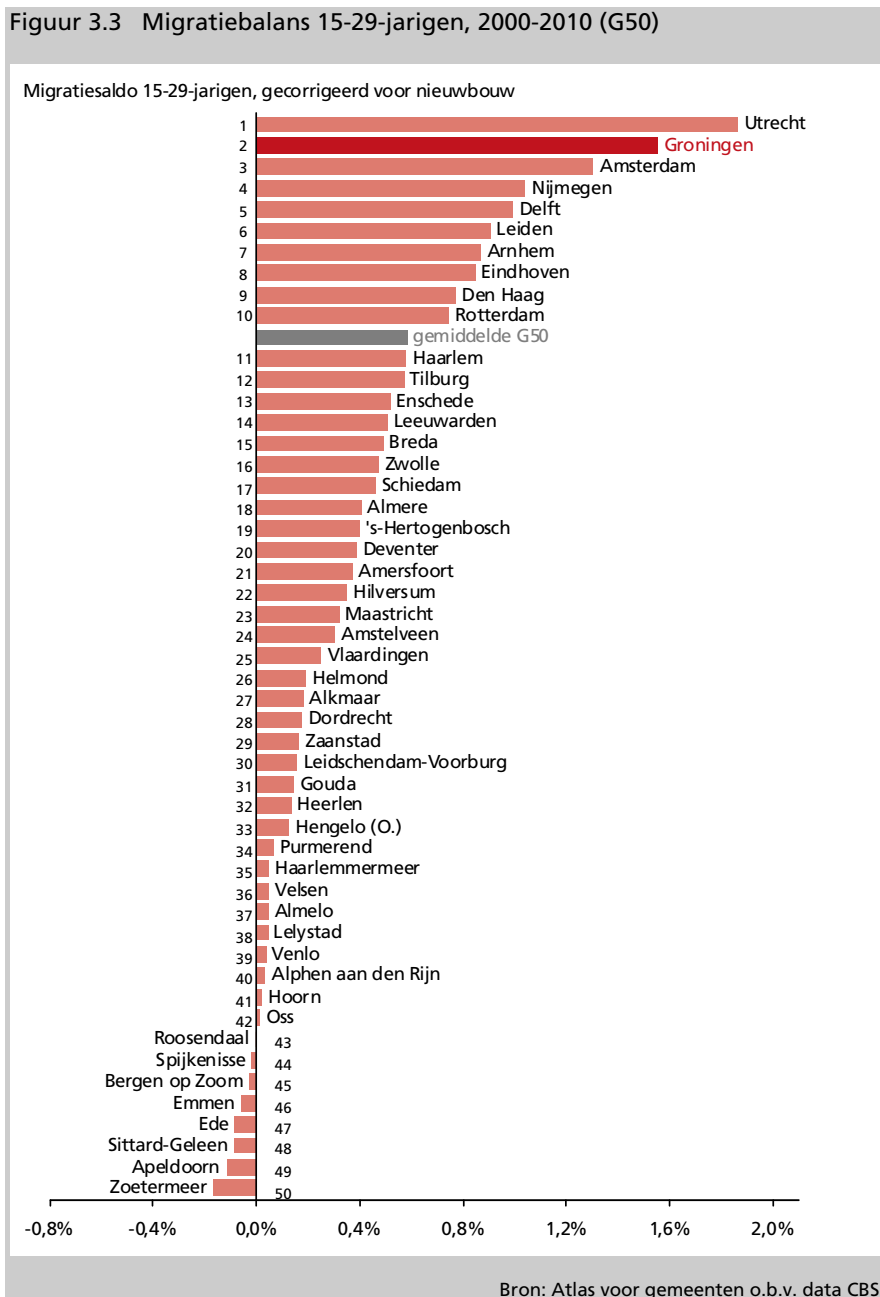
stad verdwijnt, dan duikelt Groningen zelfs naar de 37ste plaats (figuur 3.7). Groningen wordt dan een soort Enschede, een stad waar alleen de universiteit nog voor enige aantrekkingskracht zorgt.

Gezien het feit dat de gemeente niet voornemens is om op de podiumkunsten te bezuinigen is een dergelijk doemscenario overigens niet erg waarschijnlijk (zie hoofdstuk 5). Bovendien is het niet erg aannemelijk dat alleen het aanbod in Groningen afneemt, terwijl het aanbod in de andere steden constant blijft, zoals bij deze rekenexercities is aangenomen. Wel geeft deze berekening een indruk van het relatieve belang van cultuur in de aantrekkingskracht van de stad Groningen.

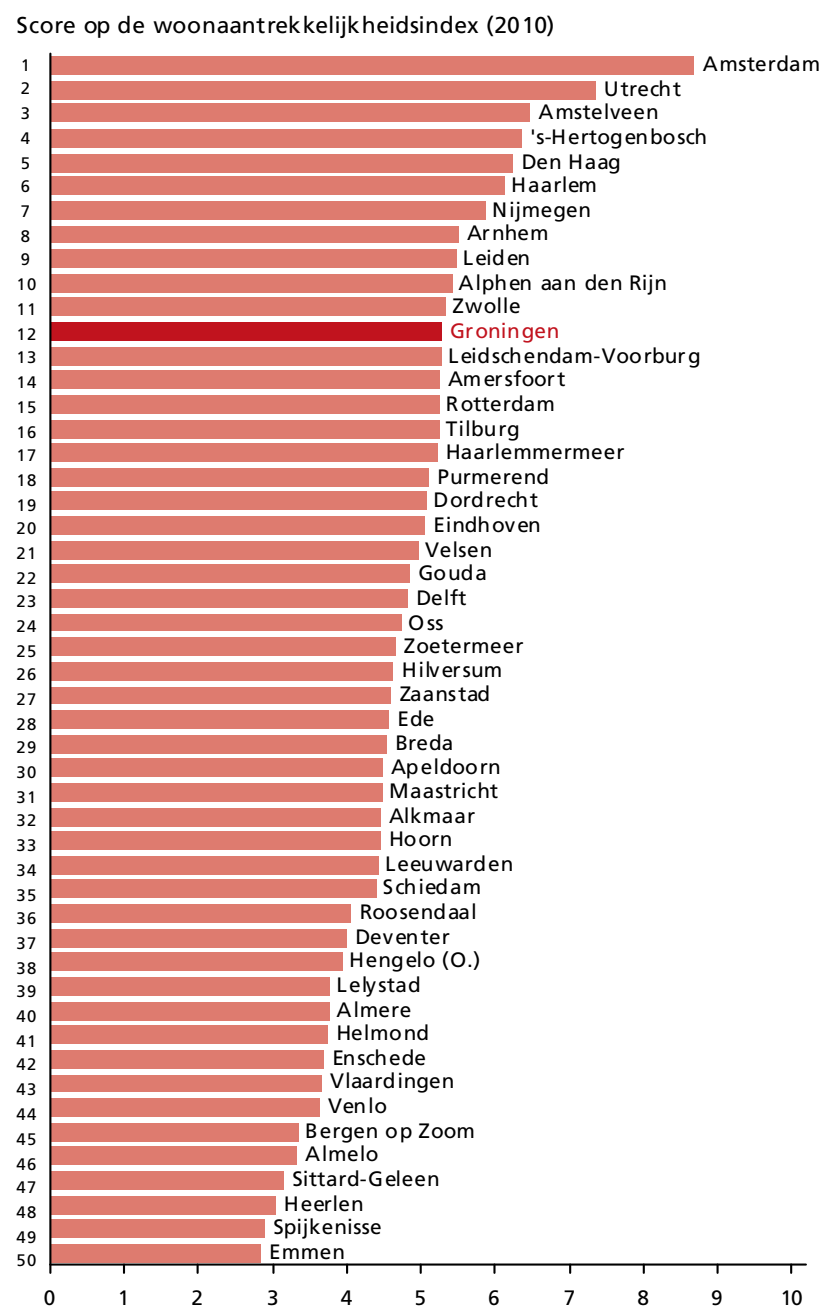
Een lagere aantrekkingskracht zou onherroepelijk betekenen dat Groningen minder studenten en andere jonge huishoudens zal aantrekken en/of vasthouden. De positieve migratiebalans uit figuur 3.3 zou dan fors verslechteren. Dat is niet alleen slecht voor de – economische vitaliteit van de – stad zelf (zie hoofdstuk 1), maar ook voor de gemeenten in de rest van de provincie (zie kaart 1.2).

Ook die gemeenten zullen op termijn minder huishoudens aan zich kunnen binden, met alle gevaren voor bevolkingskrimp en leegstand van dien. Het in stand houden van de aantrekkingskracht van de stad is dus niet alleen van belang voor de stad Groningen zelf, maar ook voor de rest van de regio. Die regio profiteert – in de strijd tegen krimp – van de nabijheid van een aantrekkelijke centrumstad, met een groot en divers cultureel aanbod. Het ligt dan ook voor de hand om voor het in stand houden van het culturele aanbod in de stad Groningen ook de omliggende gemeenten en/of de provincie aan te spreken.

Figuur 3.3 Migratiebalans 15-29-jarigen, 2000-2010 (G50)

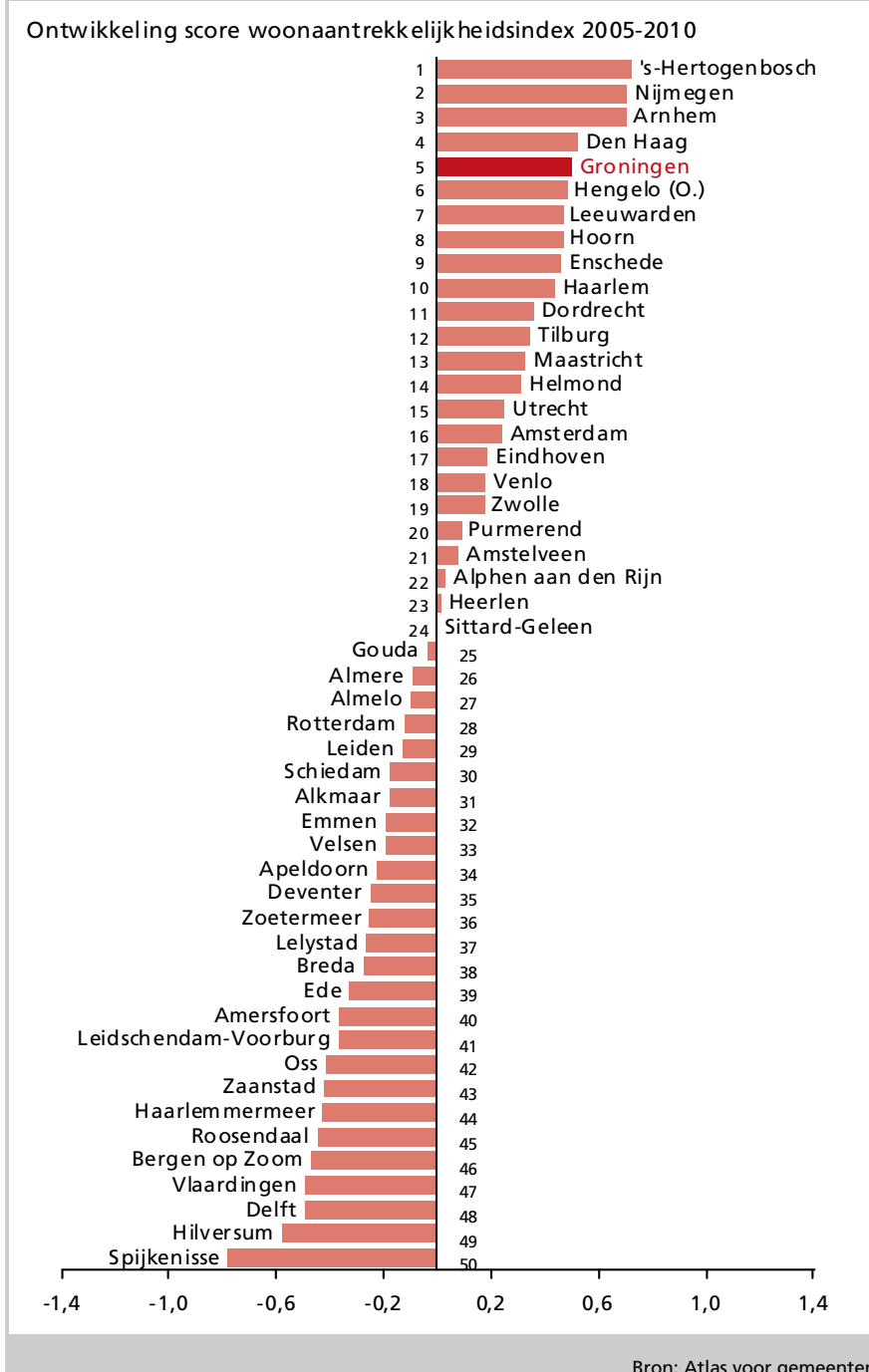

Figuur 3.4 Woon aantrekkelijkheidsindex, 2010

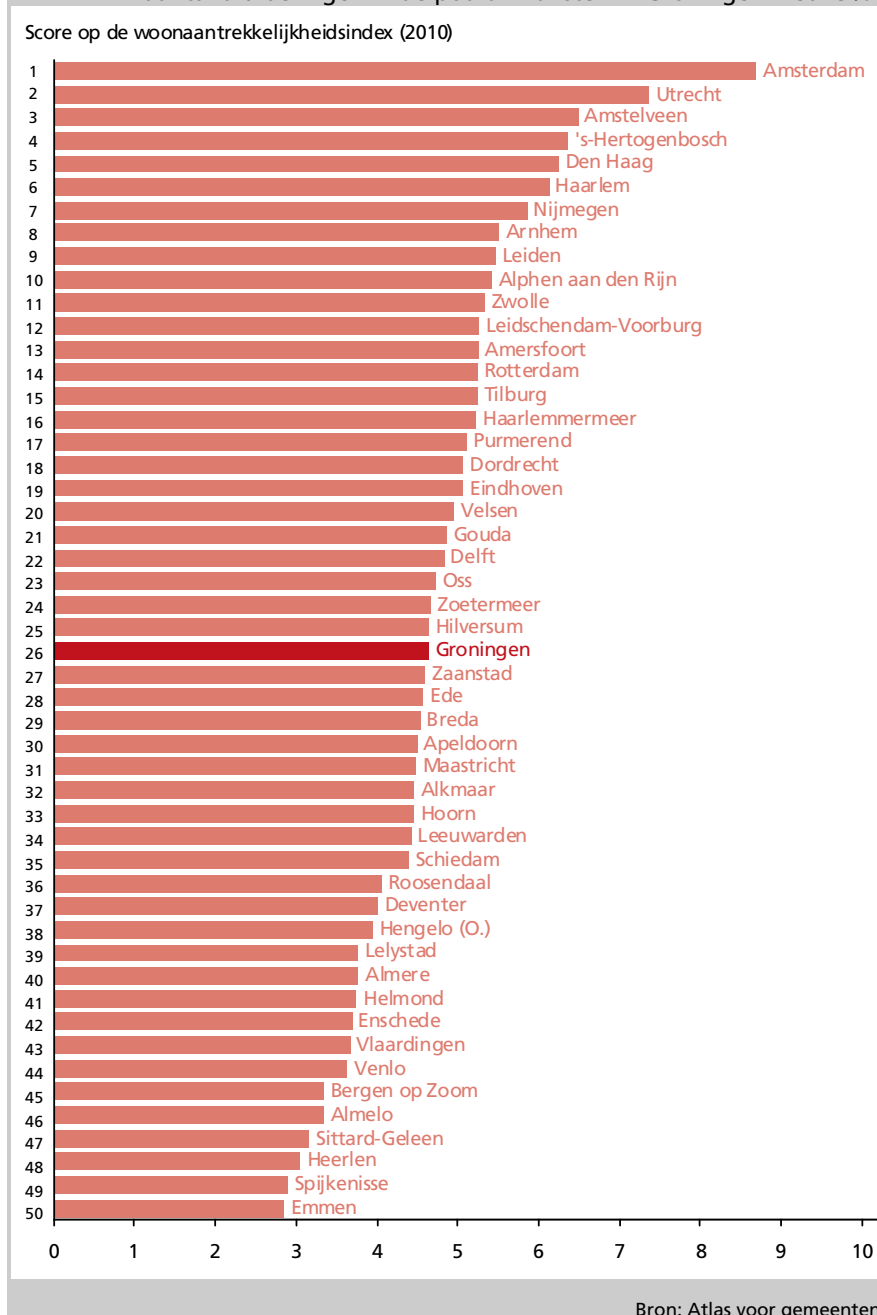

Bron: Atlas voor gemeenten

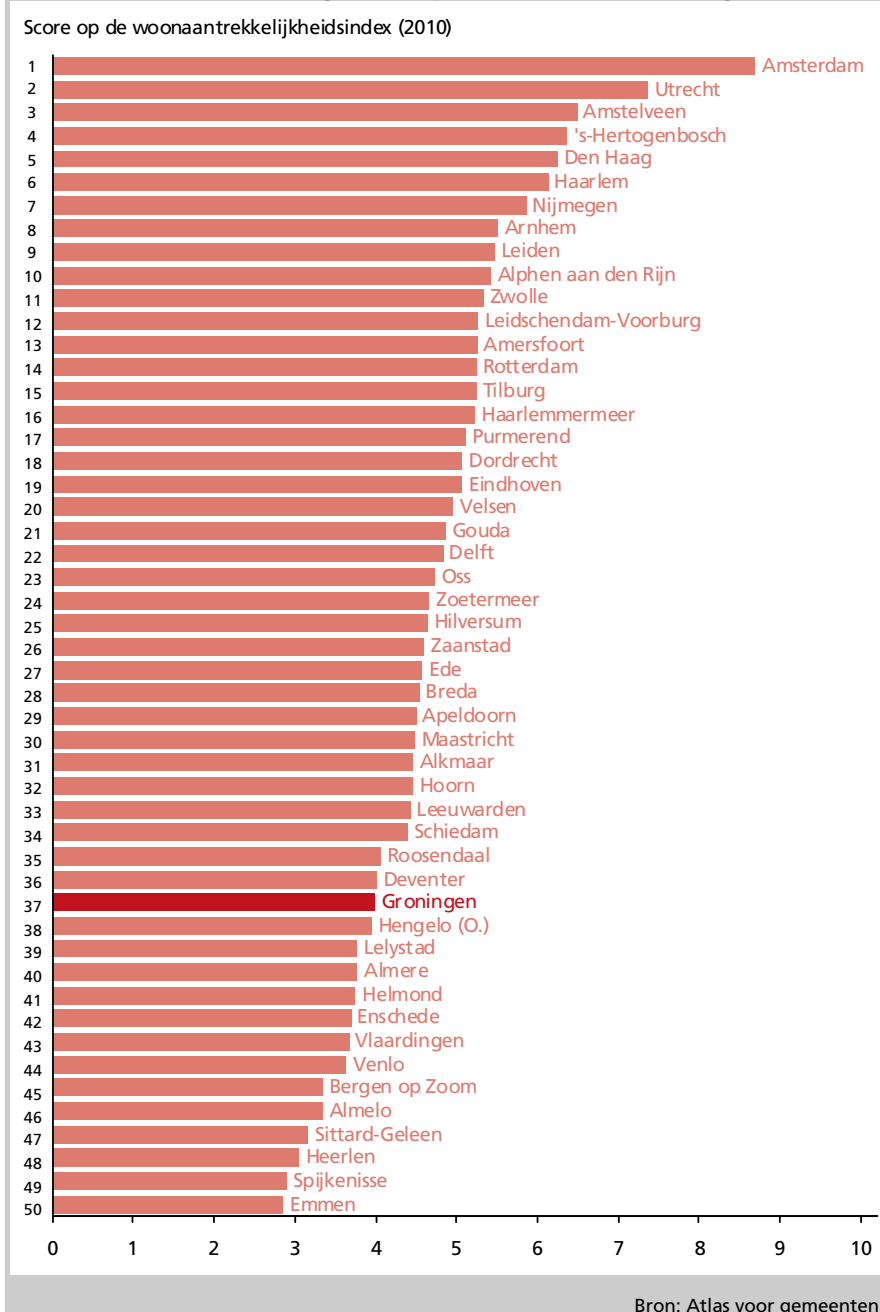
Figuur 3.5 Ontwikkeling van de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (G50), 2005-2010

Figuur 3.6 Woon aantrekkelijkheidsindex 2010, bij een reductie van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten in Groningen met 25%

Figuur 3.7 Woon aantrekkelijkheidsindex 2010, bij een reductie van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten in Groningen met 50%

3.3 Van aantrekkingskracht naar economische vitaliteit

Figuur 1.2 liet zien dat steden met een grote creatieve klasse ook meer werkgelegenheidsgroei kennen. En steden met een groot en gevarieerd cultureel aanbod hebben een relatief grote aantrekkingskracht op creatieve, hoogopgeleide mensen (zie figuur 1.1).

Het effect van cultuur op werkgelegenheidsgroei is dus indirect en loopt van het culturele aanbod naar de voorraad *human capital* in de stad (het aantal mensen dat deel uitmaakt van de creatieve klasse, als percentage van de beroepsbevolking) en vervolgens naar werkgelegenheidsgroei. Sinds het beroemde boek van Richard Florida¹⁶ is er veel geschreven over het vermeende belang van creatieve mensen (en bedrijven) in de stad. Er is weliswaar veel scepsis over de *creative capital* theorie,¹⁷ maar empirisch is voor Nederland het belang van creatieve mensen in de stad wel aangetoond.¹⁸

Een deel van de relatie tussen *human capital* en werkgelegenheidsgroei loopt van creatieve mensen naar creatieve bedrijven; waar veel creatieve mensen wonen worden veel creatieve bedrijven gestart, of vestigen zich bestaande creatieve bedrijven. En veel creatieve bedrijven in de stad kunnen op hun beurt weer voor *spillover* effecten zorgen, en zo de werkgelegenheid in andere sectoren stimuleren.¹⁹ Een ander deel van de relatie loopt van *human capital* naar werkgelegenheidsgroei in andere dan de creatieve sectoren. Aan het verband tussen een hoogopgeleide, creatieve bevolking in de stad (*human capital*) en de groei van de werkgelegenheid in die sectoren liggen vier mechanismen ten grondslag:

1. Mensen met meer kennis en vaardigheden zijn productiever, waardoor bedrijven daar 'goedkoper kunnen produceren', zich in de buurt van die hoogopgeleide, creatieve mensen vestigen, en de werkgelegenheid daar zal toenemen.²⁰

¹⁶ R. Florida, 2002: *The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* (Basic Books, New York).

¹⁷ E.L. Glaeser, 2004: Review of Richard Florida's *The rise of the creative class*.

¹⁸ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth*, in: *Urban Studies*, 44, 13, pp. 2605-2626.

¹⁹ E. Stam, J. de Jong, G. Marlet, 2008: *Creative industries in the Netherlands: structure, development, innovativeness and effects on urban growth*, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 90 (2): 119-132.

²⁰ E.L. Glaeser, J. Scheinkman, A. Schleifer, 1995: *Economic growth in a cross-section of cities*, in: *Journal of monetary economics*, 36, pp. 117-143.

2. Hoogopgeleiden geven meer geld uit in de plaatselijke horeca, detailhandel en theaters waarmee ze de werkgelegenheid bevorderen, vooral de laagopgeleide werkgelegenheid (*trickle down*).²¹
3. Mensen met een hogere opleiding zijn eerder geneigd vanuit hun woonhuis een eigen bedrijf te starten.²²
4. Steden met veel hoogopgeleiden passen zich beter aan nieuwe economische omstandigheden aan, zoals een economische recessie, omdat hoogopgeleiden creatiever zijn in het zoeken naar alternatieven.²³

De beschrijvende statistieken die in onderstaande grafieken zijn opgenomen geven een eerste indruk van het belang van die mechanismen voor de stad Groningen. Groningen heeft behalve een relatief groot en gevarieerd cultureel aanbod (zie hoofdstuk 2), (als gevolg daarvan) ook een relatief grote creatieve klasse (en dus veel *human capital*) en relatief veel bedrijven in de creatieve bedrijfstakken.

Ook het aantal starters en zzp'ers is in Groningen relatief groot, vooral in vergelijking met de andere steden in de grensregio's. Groningen lijkt wat dat betreft wel een soort 'Berlijn in het klein': een aantrekkelijke woonstad in de periferie van het land, waar veel mensen koste wat kost willen blijven wonen en dan maar een baan onder hun niveau op de koop toenemen (met als negatief bijeffect dat ze daarmee lager opgeleiden van de arbeidsmarkt verdringen), of hun best doen om er een eigen bedrijf te starten.²⁴

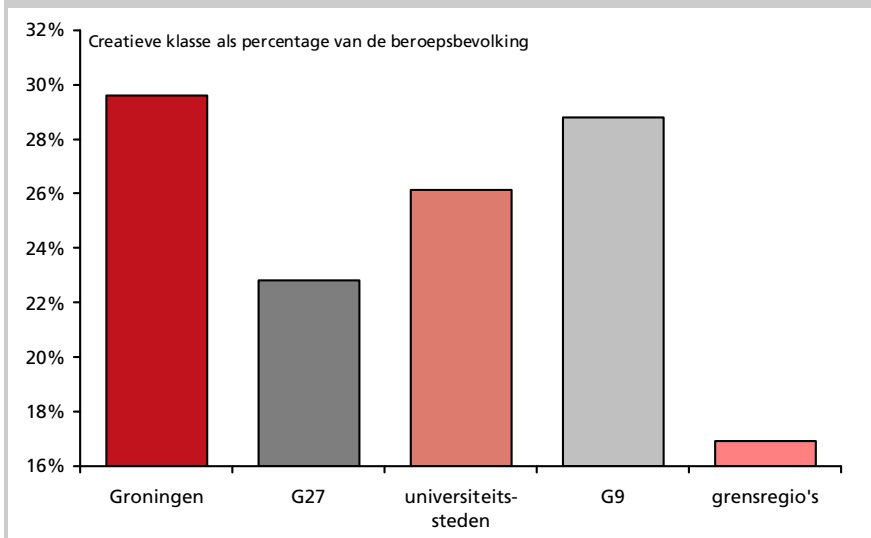
²¹ P. Aghion, P. Bolton, 1997: A theory of trickle-down growth and development, in: The Review of Economic Studies, 64, pp. 151-172.

²² R.R. Nelson, S.G. Winter, 1982: An evolutionary theory of economic performance (Cambridge University Press, Cambridge).

²³ E.L. Glaeser, 2005: Reinventing Boston: 1630-2003, in: Journal of Economic Geography, 5, 2, pp. 119-153.

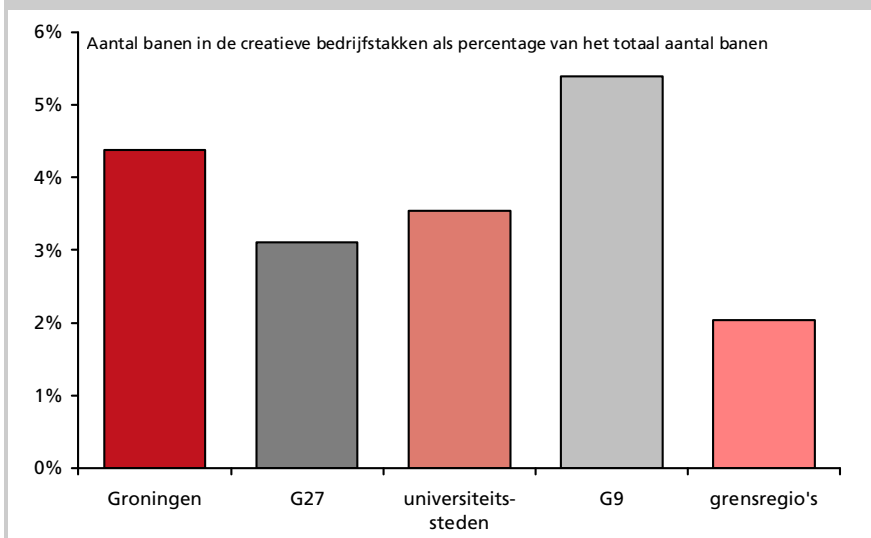
²⁴ Zie over dit fenomeen: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen).

Figuur 3.8 Creatieve klasse

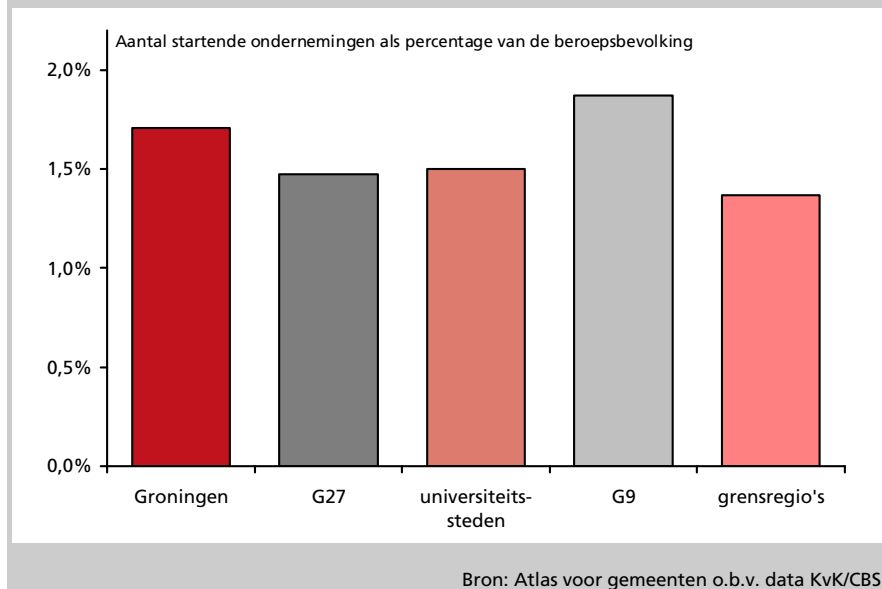
Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data CBS

Figuur 3.9 Creatieve bedrijfstakken

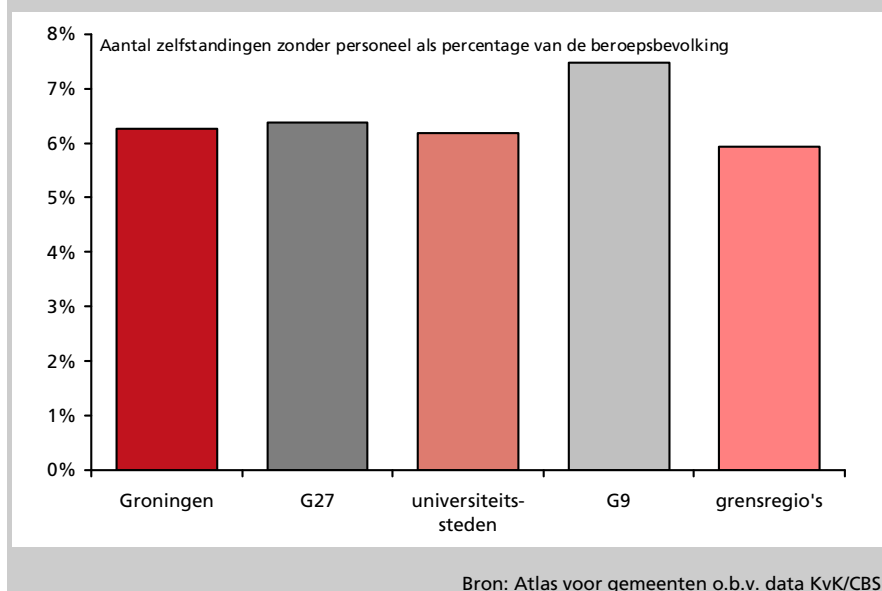

Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data Lisa

Figuur 3.10 Starters

Figuur 3.11 ZZP'ers

Op basis van de regressiemodellen die ten grondslag liggen aan de figuren 1.1 en 1.2 is het mogelijk om een globale inschatting te maken van de structurele werkgelegenheidseffecten die – indirect, op basis van de hierboven beschreven mechanismen – van het culturele aanbod in Groningen uitgaan. Dat is overigens alleen mogelijk voor de podiumkunsten omdat die culturele sector de enige is waarvoor dat mechanisme overtuigend is aangetoond.

De coëfficiënt voor de relatie tussen het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten in een stad en de omvang van de creatieve klasse is 0,0099.²⁵ In Groningen zijn (en waren) er jaarlijks ongeveer 9,6 uitvoeringen in de podiumkunsten per 1.000 inwoners. Als gevolg van dat aanbod aan podiumkunsten behoort in Groningen dus ongeveer 9,5% van de beroepsbevolking extra tot de creatieve klasse dan als er geen cultuur in de stad zou zijn. De totale beroepsbevolking in Groningen is ruim 90.000 personen. Dat betekent dat 8.500 ‘leden’ van de creatieve klasse in Groningen daar niet hadden gewoond als er geen cultuur zou zijn.

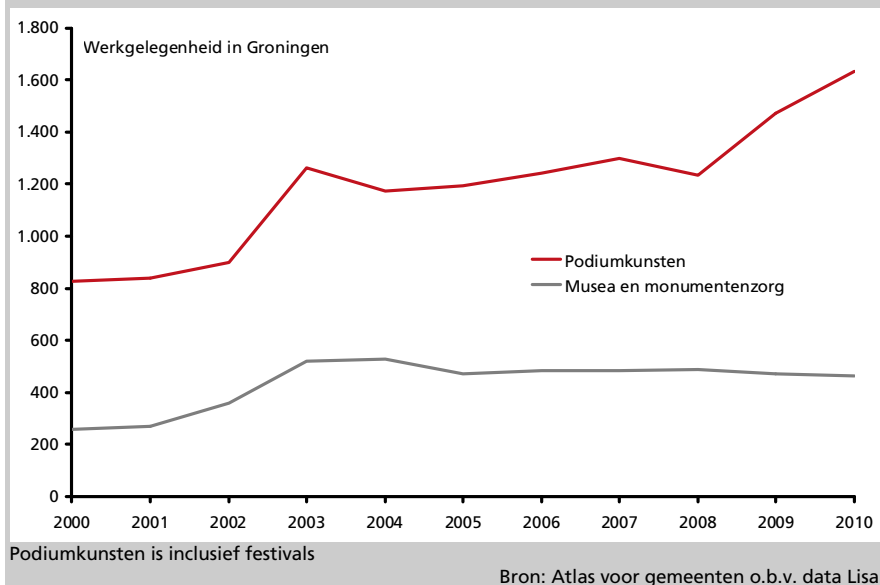
De coëfficiënt voor de relatie tussen de omvang van de creatieve klasse en de werkgelegenheidsgroei over tien jaar is 0,69.²⁶ Dat betekent dat Groningen in tien jaar tijd (tussen 1996 en 2005) 6,5% meer werkgelegenheidsgroei heeft gekend als gevolg van de aanwezige voorraad *human capital* die het gevolg is van het culturele aanbod in de stad. Dat zijn ruim 6.000 banen. De totale groei over die periode bedroeg bijna 20.000 banen. Dat betekent dat bijna een derde deel van de banengroei in de stad Groningen indirect het gevolg is geweest van het grote culturele aanbod. Ofwel: dat deel van de banengroei had niet plaatsgevonden als de stad geen groot en divers aanbod aan cultuur had gehad.

Behalve die indirecte werkgelegenheidseffecten in andere sectoren is de culturele sector zelf ook een belangrijke werkgever voor de stad. Met de culturele sector in de stad Groningen zijn ruim 2.000 banen gemoeid. Dat is bijna 2% van de totale werkgelegenheid in de stad. Met name in de podiumkunsten is dat aantal banen de laatste jaren gestaag toegenomen (zie figuur 3.12).

²⁵ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen), p.320.

²⁶ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers Nijmegen), p.146.

Figuur 3.12 Werkgelegenheid in de culturele sectoren

Tot slot leveren ook de bestedingen van de bezoekers aan de culturele evenementen in de stad Groningen de stad extra werkgelegenheid op. Dat deel van de economische effecten van cultuur is echter zeer gering van omvang, en komt in het volgende hoofdstuk aan bod.

Deze berekeningen leiden dus tot een globale schatting van het aantal banen waarvoor de culturele sector in de stad Groningen direct en indirect verantwoordelijk is. Dat zijn in totaal naar schatting ruim 8.000 (zesduizend plus tweeduizend) van de in totaal ruim 120.000 banen in de stad, ofwel 7% van het totale banenaanbod in de stad.

Als de culturele sector er niet zou zijn, kost dat Groningen vanzelfsprekend weer een deel van die banen. Dat zal – net als bij de sluiting van een fabriek – tijdelijk tot extra werkloosheid en verlies van productiviteit leiden. Maar economen gaan ervan uit dat de economie op termijn haar evenwicht hervindt, en iedereen elders (in een andere sector of elders in het land) weer aan het werk komt, of zich anderszins ten dienste stelt van de maatschappij. Daarom mag het werkgelegenheidseffect dat direct of indirect van de culturele sector uitgaat niet (volledig) als economisch (welvaarts)effect aan

de culturele sector in Groningen worden toegerekend. Alleen als mensen zonder die culturele sector, en de werkgelegenheidseffecten die daarvan uitgaan, structureel werkloos zouden zijn, én niet productief zouden zijn als vrijwilliger of in het informele circuit, is er sprake van een welvaartseffect dat aan de culturele sector mag worden toegeschreven. In het volgende hoofdstuk wordt verder op die welvaartseffecten van cultuur ingegaan.

Het belang van cultuurstad Groningen [Atlas voor gemeenten]

4 De maatschappelijke waarde van cultuur in Groningen

In de vorige hoofdstukken werd het culturele aanbod in Groningen in kaart gebracht, en werd het effect daarvan op de cultuurdeelname in de stad en de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van de stad berekend.

Maar die effecten zijn niet hetzelfde als – en tellen niet altijd mee in – de maatschappelijke waarde en de welvaartseffecten van cultuur. Veel studies die de maatschappelijke impact van cultuur berekenen doen dat wel, beperken zich tot de economische effecten van cultuur, die ze vervolgens overschatten.

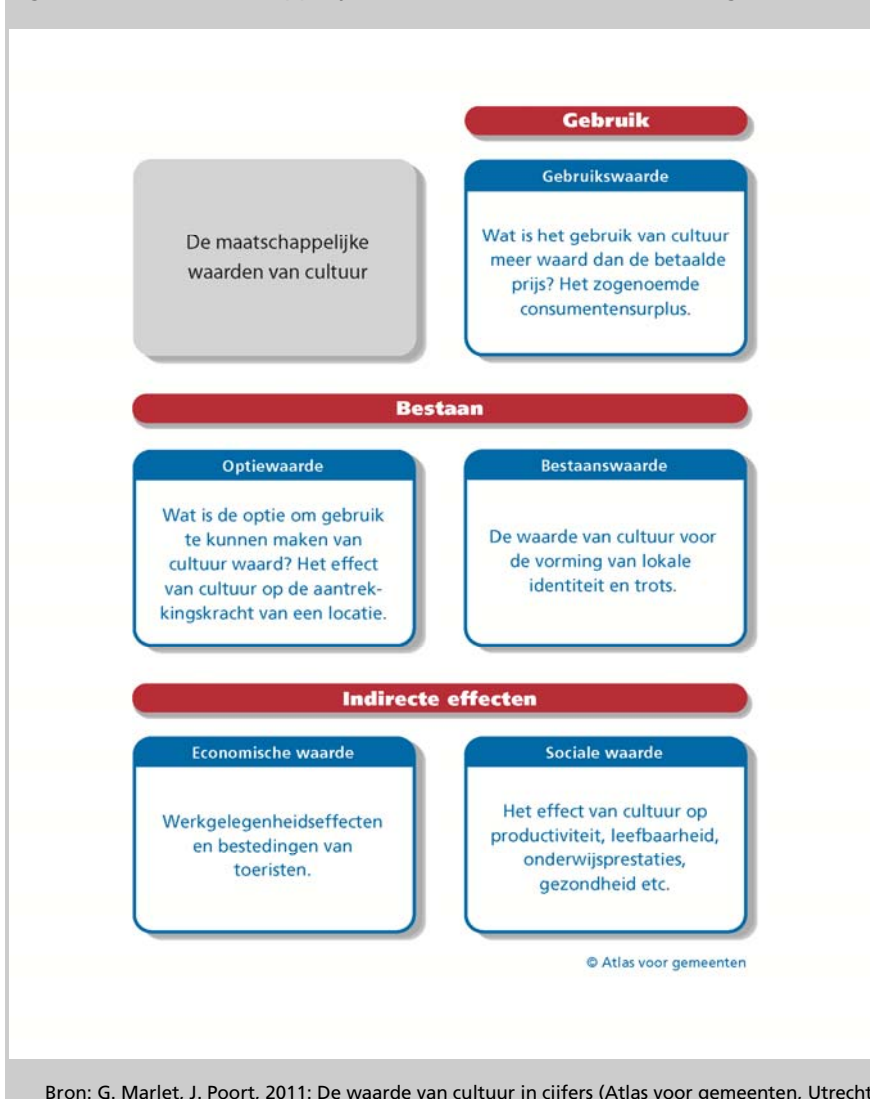
Bij het berekenen van de maatschappelijke waarde en de welvaartseffecten van cultuur voor een stad is het van belang alleen die effecten mee te nemen die niet zouden optreden als er geen cultuur zou zijn. Want anders is er sprake van een overschatting van het maatschappelijke belang van cultuur. Bovendien is het van belang om *alle* maatschappelijke waarden en welvaartseffecten van cultuur mee te nemen, en niet alleen de zuiver economische waarde. Want anders is er sprake van een (forse, zoals in dit hoofdstuk zal blijken) onderschatting.

In dit hoofdstuk worden de maatschappelijke waarde en de welvaartseffecten van het culturele aanbod in Groningen berekend. Voor dergelijke berekeningen moet een breed welvaartsbegrip worden gehanteerd, zoals gangbaar is in maatschappelijke kosten-batenanalyses, en in de beleidseconomie. Alle maatschappelijke effecten die gevolgen hebben voor de welvaart van consumenten (consumentensurplus) en bedrijven (producentensurplus) worden in kaart gebracht.

Het gaat dus niet alleen om financiële baten die als klinkende munt meetellen in het bruto stedelijk product. Voor een deel van de effecten zal dat wel het geval zijn, bijvoorbeeld de winst op de toeristische bestedingen die zijn toe te rekenen aan cultuur (producentensurplus). Voor een ander deel, bijvoorbeeld het genot dat consumenten ontleen aan een theaterbezoek, is dat niet het geval.

In een eerdere studie naar de maatschappelijke waarden van cultuur zijn vijf categorieën cultuurwaarden onderscheiden.²⁷ Die categorieën zijn samengevat in figuur 4.1.

Figuur 4.1 De maatschappelijke waarden van cultuur in Groningen

²⁷ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Allereerst is er de gebruikswaarde. Mensen hebben het ervoor over om een kaartje te kopen voor een optreden of bezichtiging, een reis af te leggen en een bepaalde tijd te verblijven. Die kosten voor reis en verblijf weerspiegelen een deel van de waarde die mensen aan het culturele aanbod hechten. De meeste mensen hebben namelijk meer voor het optreden of de bezichtiging over dan het ze feitelijk kost. Het verschil is het consumentensurplus, de eerste maatschappelijke waarde van het culturele aanbod in Groningen. Hierbij geldt dat vanuit het perspectief van de stad Groningen logischerwijs alleen de gebruikswaarde van de inwoners van de stad Groningen mogen worden meegeteld. De gebruikswaarde van de bezoekers die elders uit het land komen, wordt als welvaartswinst voor de rest van Nederland beschouwd.

Ook de mogelijkheid om cultuur te bezoeken, los van de vraag of dat bezoek ook echt plaatsvindt, heeft een waarde. Mensen die graag naar een culturele uiting gaan, zorgen ervoor dat ze in de buurt van dat culturele aanbod wonen. Mensen en bedrijven zijn bereid een hogere prijs te betalen voor een locatie in een stad of wijk met een groot cultureel aanbod. Op die manier waarderen ze de aanwezigheid van cultuur in hun woonomgeving en anticiperen ze op de positieve effecten die van cultuur(deelname) uitgaan. De optiewaarde slaat neer in de waarde van grond op dergelijke woonlocaties. Die residuele grondwaarde levert een inschatting op van de optiewaarde van het culturele aanbod in Groningen, en wordt berekend met de zogenoemde hedonische prijsmethode. Ook hier geldt dat voor de stad Groningen alleen de optiewaarde van de inwoners meetelt. Een deel van die optiewaarde van het culturele aanbod in de stad Groningen slaat namelijk neer in de rest van de provincie, omdat ook de inwoners van de omliggende gemeenten baat hebben bij de nabijheid van cultuur in de stad Groningen.

Daarnaast heeft het culturele aanbod in Groningen een indirecte economische waarde. Die waarde bestaat uit de bestedingen van toeristen die de stad bijvoorbeeld vanwege het Groninger Museum bezoeken. Daarnaast gaan van de culturele sector directe en indirecte werkgelegenheidseffecten uit. In het vorige hoofdstuk zijn die al berekend. In dit hoofdstuk wordt de vraag beantwoord of en in hoeverre die als welvaartseffect aan de culturele sector in Groningen mogen worden toegeschreven. Daarbij wordt zowel naar buitenlandse toeristen als Nederlandse bezoekers uit andere gemeenten gekeken. Hierbij geldt voor de komst van Nederlandse bezoekers dat er voor de stad Groningen sprake is

van extra economische waarde. Voor de andere steden in Nederland is er juist sprake van een welvaartsverlies door de komst van Nederlandse bezoekers naar Groningen. Vanuit het perspectief van Nederland maakt het niet uit (per saldo nul): het gaat immers alleen om verplaatsing van economische bestedingen die anders in de eigen woonstad (of in een andere stad) waren gedaan.

Tot slot heeft cultuur een sociale waarde. Zo zal het culturele aanbod in Groningen bijdragen aan de cultuureducatie op scholen en daarbuiten. Op die manier zorgt cultuur voor betere onderwijsprestaties en een hogere productiviteit onder de bevolking, en mogelijk zelfs voor een betere gezondheid en minder leefbaarheidsproblemen in de buurt. Daarnaast vertegenwoordigt de simpele aanwezigheid van cultuur in Groningen een waarde (de bestaanswaarde), omdat het kan bijdragen aan de lokale identiteit en trots.

Voor dit onderzoek wordt uitgegaan van deze vijf waarden en de bijbehorende grondslagen en welvaartseffecten. De ervaring leert dat de gebruikswaarde, optiewaarde en economische waarde van cultuur samen verreweg de grootste bedragen vertegenwoordigen. Bovendien zijn de bestaanswaarde en de sociale waarde van cultuur moeilijk geïsoleerd te kwantificeren, omdat daar geen goede methodes en gegevens voor zijn, maar vooral ook omdat ze door anticiperend gedrag hoogstwaarschijnlijk grotendeels terechtkomen in de optiewaarde. Daarom beperkt de berekening van de maatschappelijke waarde van cultuur in Groningen zich in dit hoofdstuk tot de gebruikswaarde, de optiewaarde (inclusief bestaanswaarde en sociale waarde) en de economische waarde.

Het onderzoek beperkt zich overigens tot de culturele sectoren waarvoor voldoende data beschikbaar waren: podiumkunsten, culturele festivals en musea. In hoofdstuk 5 wordt vervolgens een inschatting gemaakt van het maatschappelijke effect van de voorgenomen bezuinigingen op de podiumkunsten in Groningen. Wat leveren die besparingen de belastingbetaler op? En wat kosten ze maatschappelijk, in termen van welvaartsverlies?

4.1 Podiumkunsten

Groningen heeft op dit moment volgens de database van Atlas voor gemeenten²⁸ achttien podia waarvan er – volgens de door de gemeente aangeleverde gegevens – vier subsidie van het Rijk en/of de gemeente krijgen. Het gezamenlijk subsidiebedrag bedroeg € 7,3 miljoen, waarvan verreweg het grootste deel van de gemeente komt. De achttien podia vormen 1,8% van het totale aantal podia in Nederland. De Groningse podia verzorgden in 2009 in totaal 1.991 uitvoeringen. Dat komt neer op zo'n 10 uitvoeringen per 1.000 inwoners. De uitvoeringen in de podiumkunsten in Groningen trokken in 2009 gezamenlijk zo'n 490.000 bezoekers.

4.1.1 Gebruikswaarde

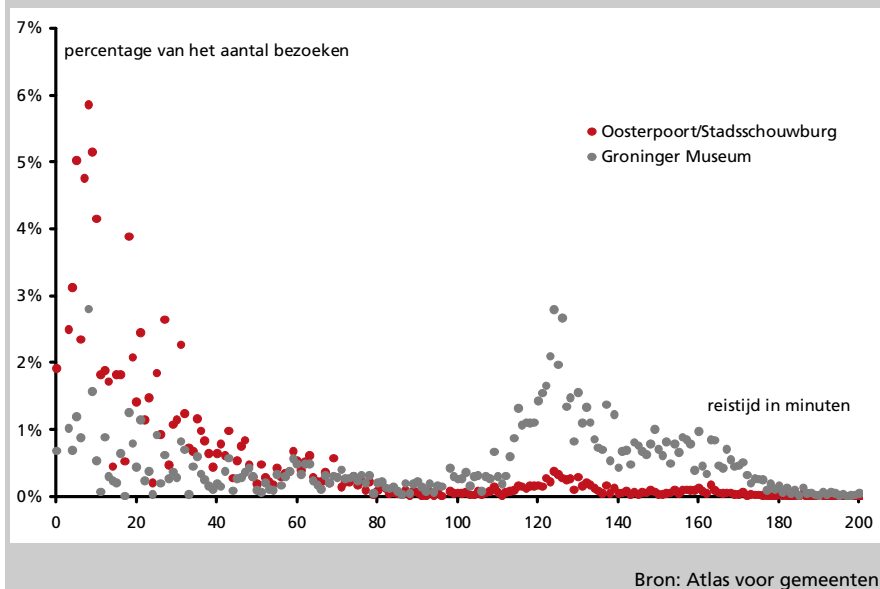
Het uitgangspunt bij de gebruikswaarde is het zogenoemde consumentensurplus: wat hebben mensen meer over voor een bezoek aan een uitvoering in de podiumkunsten dan ze er feitelijk voor betalen? Voor het berekenen van dat consumentensurplus zijn de inspanningen die mensen zich – in tijd en geld – getroosten voor het reizen naar en het verblijven in een theater of concertzaal leidend.

In figuur 4.2 is de herkomst van de bezoekers van de Oosterpoort/Stadsschouwburg weergegeven, en afgezet tegen de herkomst van de bezoekers van het Groninger Museum. Bezoekers van het museum komen gemiddeld van verder dan de bezoekers van het podium. Daardoor zal de gebruikswaarde van het museum hoger zijn dan die van het podium.

Maar daar staat tegenover dat de optiewaarde van het podium weer hoger zal zijn dan die van het museum. Het feit dat de gemiddelde bezoeker van een podium minder ver reist dan de gemiddelde bezoeker van het museum komt namelijk omdat meer mensen bij de keuze van een woonplaats rekening houden met de nabijheid van podia dan met de nabijheid van musea.

²⁸ N. van den Berg, G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, 2011: Podiumpeiler 2011. Jaarlijkse monitor voor de podiumkunsten en de muziekindustrie (MCN/TIN, Amsterdam).

Figuur 4.2 Oosterpoort/Stadsschouwburg vs Groninger Museum

Voor de Oosterpoort/Stadsschouwburg en voor Vera is de herkomst van de bezoekers bekend. Van de Nederlandse bezoekers aan de Oosterpoort/Stadsschouwburg komt 49% uit de stad Groningen en 51% uit de rest van Nederland. Voor Vera is dat respectievelijk 75% en 25%.

Voor de andere podia is deze herkomst niet bekend waardoor er met schattingen is gewerkt. De aanname daarbij was dat de herkomst van de (Nederlandse) bezoekers verdeeld is volgens het gewogen gemiddelde van de Oosterpoort/Stadsschouwburg en Vera: 54% uit de stad Groningen en 46% uit de rest van Nederland.

Hiernaast zal een deel van de bezoekers uit het buitenland komen. Exacte gegevens hierover waren alleen voor de Oosterpoort/Stadsschouwburg bekend. Daarom is op basis van de Toeristisch-Recreatieve Ontwikkelingsmonitor (TROM) berekend wat de motieven zijn van (buitenlandse) dag- en verblijfsbezoekers in Groningen. Gemiddeld bleek

0,7%²⁹ van de buitenlandse verblijfsbezoekers en 1,4% van de buitenlandse dagbezoekers het bezoek van een theatervoorstelling of een concert als belangrijkste motief te hebben aangegeven. Op een totaal van ruim 345.000 buitenlandse bezoekers (waarvan 311.000 dagbezoekers) betekent dat ruim 4.600 buitenlandse bezoekers (iets meer dan 1% van het totaal aantal bezoekers aan de podia).

Voor de berekening van de gebruikswaarde van de Groningse podiumkunsten is ervan uitgegaan dat 53,5% van de bezoekers uit de stad Groningen komt, 45,5% uit de rest van het land en 1% uit het buitenland. Vervolgens is de gemiddelde reisafstand en -tijd voor een inwoner uit Groningen en een inwoner uit de rest van Nederland bepaald. Deze bezoekersgegevens waren bekend voor de Oosterpoort/Stadsschouwburg (gemiddeld 7,8 minuten voor een inwoner van Groningen en 50,4 minuten voor een inwoner uit de rest van Nederland).

Er wordt van uitgegaan dat een kwart van de bezoekers per fiets of te voet reist, en daarvoor niets betaalt. Voor die bezoekers blijven alleen de kosten voor reistijd over. Verder is het uitgangspunt dat mensen gemiddeld € 15 voor hun kaartje betalen,³⁰ en twee uur in het theater verblijven.

De reistijdwaardering voor een uur reistijd is gebaseerd op cijfers van Rijkswaterstaat, en bedragen € 6,20 per uur voor reizen per auto en € 5,55 per uur voor reizen per OV.³¹ Voor de berekening is een gemiddelde tijdwaardering van € 6 per uur genomen. Voor de kosten van reizen per OV is uitgegaan van de staffel waarmee NS werkt, 12 cent per kilometer. Voor de auto is de fiscale aftrek van 19 cent per kilometer gebruikt. Bij vervoer per auto is bovendien uitgegaan van een gemiddelde bezetting van anderhalve persoon per auto. De gemiddelde kosten per kilometer voor een reis naar een podium per auto en OV komen dan op 12,5 cent.

Dat brengt de gemiddelde gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten voor een bezoeker die van buiten Groningen komt op € 53,38 per bezoek aan een

²⁹ Dit zijn genormaliseerde percentages. Omdat er meerdere motieven per ondervraagde konden worden aangegeven, tellen de percentages niet op tot boven de 100% (tot 150% voor verblijfsbezoekers en 141% voor dagbezoekers) en zijn ze genormaliseerd op 100%.

³⁰ Gebaseerd op gemiddelde recette per bezoeker in 2003. Bron: C. Langeveld, 2006: Economie van het theater. Vestiging, prijsvorming en economies of scale in een wereld met bezieling (Langeveld Consultancy BV, Breda), p. 279.

³¹ De reden dat reistijd per OV lager gewaardeerd wordt, is dat de tijd in het openbaar vervoer nuttiger kan worden besteed dan in de auto. Mogelijk speelt ook een verschil in het gemiddelde inkomsten van OV-reizigers en automobilisten een rol.

podium. Dat bedrag bestaat uit € 7,75 aan reiskosten, € 5,93 aan kosten voor reistijd, € 24,70 aan kosten voor verblijfstijd, en € 15 entreprijs. De bereidheid om te betalen voor zo'n bezoek ligt echter nog hoger. Algemeen wordt aangenomen dat het consumentensurplus voor culturele activiteiten 25% bedraagt,³² wat in dit geval overeenkomt met bijna € 13,35 per bezoek (25% van € 53,38).

De vraag is welk deel van het consumentensurplus van bijna € 13,35 per bezoek mag worden ingeboekt als welvaartswinst van de Groningse podia. Economen gaan ervan uit dat het consumentensurplus van een dergelijke tijdsbesteding 25% hoger ligt dan dat van een alternatieve tijdsbesteding.³³ Als er geen podia zouden zijn, zouden dezelfde mensen iets anders gaan doen, waar ze ook van genieten, maar minder dan van het bezoek aan het podium (anders zouden ze daar niet in eerste instantie voor kiezen). Dat betekent dat van het consumentensurplus van € 13,35 per bezoek € 3,34 (25% van € 13,35) mag worden aangemerkt als welvaartswinst van de Groningse podia. Bij een totaal van bijna 254.000 Nederlandse bezoekers van buiten de stad Groningen komt dat op een bedrag van ruim € 0,8 miljoen per jaar.

Voor de bezoekers uit de stad Groningen komen de gemiddelde kosten per bezoek op € 41,82 (€ 0,92 reistijd, € 1,20 reiskosten, € 24,70 verblijfstijd en € 15 entreprijs). De welvaartswinst hiervan is € 2,61. Bij een totaal aantal bezoekers uit de stad Groningen zelf van bijna 231.000 bedraagt de jaarlijkse welvaartswinst ruim € 0,6 miljoen per jaar.

Culturele festivals

Groningen kent verschillende culturele festivals op het gebied van podiumkunsten. In het kader van dit onderzoek zijn er zes meegenomen: Eurosonic Noorderslag; Noorderzon; Bevrijdingsfestival; Jonge Hartenfestival; TakeRoot en Rythm & Blues Night. Gezamenlijk trokken zij ruim 265.000 bezoekers in 2010.

De herkomst van de bezoekers is met uitzondering van de voorverkoopgegevens van Noorderzon niet bekend. Daarom is gebruik gemaakt van de gegevens over motieven en herkomst van dag- en

³² J.N.T. Weda, I.J. Akker, J.P. Poort, C.C. Koopmans, 2009: MKBA Erfgoed en Locatie. Locatiegerelateerde consumptie van cultureel erfgoed informatie (SEO, Amsterdam), p.26.

³³ Ibidem.

verblijfsbezoekers uit de Toeristisch-Recreatieve Ontwikkelingsmonitor (TROM). Hieruit blijkt dat 5,3% van verblijfsbezoekers en 5,0% van de dagbezoekers specifiek voor een evenement of festival zijn gekomen. Op basis van een totaal van ruim 1,5 miljoen dagbezoekers en 133.000 verblijfsbezoekers zijn dit ruim 84.000 toeristen (77.000 dagbezoekers en bijna 7.100 verblijfstoeeristen).

Er zijn echter ook andere dan culturele evenementen die bezoekers trekken, zoals de Meikermis en de 4 Mijl van Groningen. Gezamenlijk trekken alle evenementen in de stad Groningen ruim 1,4 miljoen bezoekers waarvan de culturele evenementen er 19% (265.000) trokken. Als het aandeel dag- en verblijfstoeeristen bij alle evenementen even groot zou zijn, zou het aantal van 84.000 dus met 19% moeten worden vermenigvuldigd om het totaal aantal dag- en verblijfstoeeristen bij culturele evenementen te bepalen. Dat zijn er dan een kleine 16.000.

De vraag is echter of dat terecht zou zijn; sommige attracties zoals de Meikermis (175.000 bezoekers) of Koniginnenacht (150.000) zullen waarschijnlijk meer lokale en minder nationale en internationale bezoekers trekken dan culturele evenementen als Eurosonic Noorderslag (totaal 30.000 bezoekers). Hiermee wordt rekening gehouden door de aanname dat het aantal dag- en verblijfsbezoekers precies tussen beide uitersten in zit. Dat leidt tot een globale schatting van in totaal ruim 50.000 bezoekers van buiten de stad aan de Groningse culturele festivals. Hiervan is naar verwachting een kleine 40.000 afkomstig uit de rest van Nederland en 10.000 uit het buitenland. Dit maakt het mogelijk een schatting te maken van de totale verdeling van de herkomst van bezoekers aan de culturele festivals: 216.000 uit de stad Groningen (81%); 40.000 uit de rest van Nederland (15%) en 10.000 uit het buitenland (4%).

De gebruikswaarde is op dezelfde manier berekend als bij de podia. Alleen is ervan uitgegaan dat de gemiddelde entreprijs een stuk lager ligt (€ 8), omdat een deel van de festivals gratis is, en dat de gemiddelde reistijd van de bezoekers juist veel hoger ligt. Bezoekers aan een festival in Groningen van buiten de stad zullen dit bezoek als een dagje uit beschouwen. Daarom is hier niet gerekend met de reistijd van podiumbezoek, maar van museumbezoek: gemiddeld bijna twee uur per bezoeker van buiten de stad Groningen.

Het consumentensurplus of gebruikerswaarde komt hiermee op € 2,16 per bezoeker uit de stad Groningen en € 3,34 voor een bezoeker uit de rest van Nederland. Dit brengt de jaarlijkse welvaartswinst voor de inwoners van Groningen van culturele festivals op € 0,5 miljoen en voor de inwoners van de rest van Nederland op een kleine € 0,2 miljoen.

Tabel 4.1 vat de resultaten van de berekening van de gebruikswaarde samen. In totaal bedraagt de jaarlijkse welvaartswinst van podia en festivals via de gebruikswaarde € 1,2 miljoen voor (de inwoners van) de stad Groningen, en € 0,9 miljoen voor (de inwoners van) de rest van Nederland. Uitgaande van een reële groeivoet van 1,5% en een discontovoet van 5,5%, bedraagt de Netto Contante Waarde van dit effect (gemeten over dertig jaar) respectievelijk € 20 miljoen en € 16 miljoen.

Tabel 4.1 Welvaartswinst als gevolg van de gebruikswaarde van podia en festivals (in € miljoen, per jaar)		
	Groningen	Rest van Nederland
Podia	0,7	0,7
Festivals	0,5	0,2
Totaal – jaarlijkse welvaartswinst	1,2	0,9
Totaal – NCW	20	16
NCW = Netto Contante Waarde		

4.1.2 Optiewaarde

Voor het berekenen van de optiewaarde van de podiumkunsten in Groningen is het van belang om te weten op welke plek in de stad de (uitvoeringen op de) podia zich bevinden, en of mensen bereid zijn om meer te betalen als zij in de buurt van die uitvoeringen wonen. Om dat te kunnen berekenen is gekeken hoeveel uitvoeringen in de podiumkunsten zich in de nabijheid bevinden van (alle) woonlocaties in Groningen (en daarbuiten).

Er is rekening gehouden met de bereidheid om te reizen voor een concert of theatervoorstelling. Hierbij geldt dat voor de culturele festivals geen additionele optiewaarde wordt verondersteld. Dit heeft twee redenen: allereerst zijn evenementen tijdelijk, waardoor er in tegenstelling tot een vast podium dus geen ‘eeuwig’ durende optie is om er elke dag van het jaar naartoe te gaan. Dit betekent dat de optiewaarde – mocht deze er zijn - zeer klein zal zijn in vergelijking met dat van een vast podium. Hiernaast geldt dat een groot deel van de voorstellingen in de culturele festivals plaatsvindt op bestaande podia. Mocht er een (kleine) optiewaarde uitgaan van culturele festivals dan zit deze voor een belangrijk deel verdisconteerd in de optiewaarde van de vaste podia.³⁴

Die indicator voor de nabijheid van podiumkunsten is vervolgens met regressieanalyses in verband gebracht met de grond- en huizenprijzen op de woonlocaties in Groningen, en daarbuiten. Daarbij is gebruikgemaakt van de hedonische prijsmodellen uit eerder onderzoek naar de aantrekkingskracht van steden,³⁵ en uit een recent samenwerkingsproject met het Centraal Planbureau over de waarde van ‘stad en land’.³⁶

Uit die modellen bleek dat de nabijheid van podiumkunsten een belangrijke verklaring biedt voor de verschillen in grond- en huizenprijzen tussen woonlocaties. In figuur 4.3 is dat resultaat gestileerd weergegeven: hoe meer uitvoeringen in de podiumkunsten in de buurt, hoe groter de bereidheid om te betalen voor de grond op zo’n woonlocatie.

Met de uitkomsten uit die modellen is het mogelijk om de optiewaarde van de podiumkunsten in Groningen te bepalen. De waarde van de uitvoeringen op Groningse podia loopt tussen beide modellen echter nogal uiteen. Op basis van de analyse met grondprijzen is het totale aanbod aan podiumkunsten in Groningen meer dan eens zoveel waard als op basis van het model met de huizenprijzen.

Er is voor gekozen om voor dit onderzoek uit te gaan van de laagste waarde uit het huizenprijsmodel, omdat daarmee zo goed mogelijk wordt voorkomen dat er als gevolg van een *omitted variable bias* in de modellen,

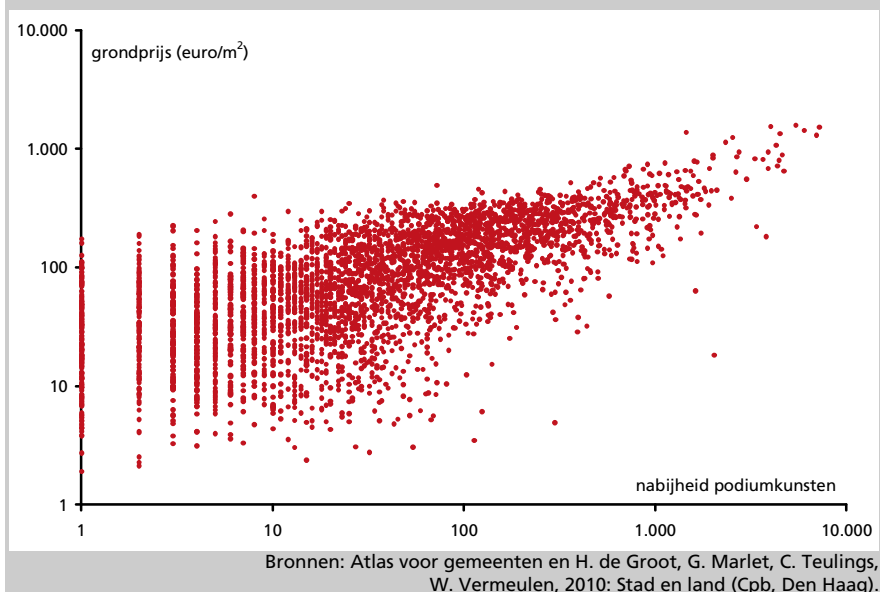
³⁴ Vanuit het perspectief van de inwoner van Groningen maakt het immers niet veel uit of een bepaalde voorstelling via een vast podium is georganiseerd of dat dat via de projectorganisatie van een festival gaat.

³⁵ Zie: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

³⁶ H. de Groot, G. Marlet, C. Teulings, W. Vermeulen, 2010: Stad en land (Cpb, Den Haag).

sprake is van een overschatting van de waarde van de podiumkunsten. Van dat resultaat is ook nog het prijsopdrijvende effect van de hypotheekrenteaftrek op de woningmarkt afgetrokken, omdat dat deel van de huizenprijzen terugkomt via de fiscus, en dus niet als de netto bereidheid om te betalen voor een woonlocatie mag worden aangemerkt.

Figuur 4.3 Nabijheid van podia uit zich in hogere grond- en huizenprijzen

Dat brengt de totale optiewaarde van de podiumkunsten op € 207 miljoen voor de stad Groningen, en € 33 miljoen voor de inwoners van de rest van Nederland (vooral in de direct omliggende gemeenten).

Dat is eerder een conservatieve inschatting dan een overschatting. Niet alleen omdat het model met de laagste uitkomst is gekozen, maar ook omdat de bereidheid om te betalen voor de nabijheid van podia voor huurders niet is meegenomen. Die waarde is waarschijnlijk (veel?) lager dan de waarde die mensen met een koopwoning hechten aan de nabijheid van een podium, maar die waarde is niet nul.

De bereidheid om te betalen voor een huis in de buurt van de Groningse podia is dus € 207 miljoen in de stad zelf, hetgeen overeenkomt met een

jaarlijkse welvaartswinst van bijna € 12 miljoen. Op basis van het totaal aantal huishoudens van 109.976 in 2010 betekent dit dat het totale aanbod aan podiumkunsten in de stad een waarde vertegenwoordigt van zo'n € 2.000 per huishouden/woning – hetgeen overeenkomt met een welvaartswinst per jaar per huishouden in Groningen van € 109. De jaarlijkse welvaartswinst van de podiumkunsten in Groningen voor de rest van Nederland bedraagt € 1,9 miljoen.

4.1.3 Economische waarde

Als de gebruikswaarde en de bestaanswaarde van de Groningse podia samen worden genomen, is het totale aanbod aan podiumkunsten dus al € 227 miljoen waard, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 13,2 miljoen; daar komt dan nog de economische waarde van de podia bij.

Die economische waarde bestaat uit de bestedingen van mensen die Groningen bezoeken vanwege de podia en festivals. In de paragraaf 4.1.1 werd duidelijk dat bijna 15.000 buitenlandse bezoekers Groningen aandoen vanwege een optreden op een podium of een cultureel evenement. Hiervan zijn ruim 1.300 bezoekers verblijfstoerist en ongeveer 13.500 bezoekers dagtoerist.³⁷

De Groningse podia trokken bijna 223.000 bezoekers uit de rest van Nederland. Omdat bezoekers in (bijna) alle gevallen vooraf een kaartje moeten kopen wordt de aanname gedaan dat al deze bezoekers zonder het bestaan van podia niet naar Groningen waren gegaan. De festivals trokken gezamenlijk 40.000 bezoekers uit de rest van Nederland waarmee het totaal aantal bezoekers uit de rest van Nederland op bijna 263.000 komt. Hiervan is naar verwachting 93% (243.000) dagbezoeker en 7% (19.000) verblijfstoerist.

Volgens de gegevens in de TROM besteedt de gemiddelde dagbezoeker in Groningen € 37,80 per dag en de verblijfstoerist € 73,20 per dag. Gemiddeld verblijft de verblijfstoerist tweeënhalve dag in Groningen. Hiermee komen de totale bestedingen van de Nederlandse bezoekers die voor podiumkunsten naar Groningen komen op € 12,7 miljoen. De totale

³⁷ De schatting van de verdeling in dag- en verblijfstoeristen is gebaseerd op gegevens uit TROM.

besteding van de buitenlandse bezoekers komt op € 0,8 miljoen. Gezamenlijk dus € 13,5 miljoen.

Bestedingen zijn echter niet hetzelfde als welvaartswinst. Onder welvaartswinst wordt verstaan: de additionele winst (na aftrek van alle kosten) van bedrijven en de belastingopbrengsten voor gemeente en Rijk. In lijn met eerder onderzoek naar de maatschappelijke baten van cultuur, is ervan uitgegaan dat 15% van de totale bestedingen welvaartswinst is.³⁸ Daarvan is 10% belasting. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om belastingen zoals de btw en accijnzen, die in de landelijke schatkist vloeien.

Een beperkt deel komt via de kosten van accommodatie als toeristenbelasting in de gemeentekas. De resterende 5% welvaartswinst komt als bedrijfswinst bij ondernemers in de gemeente terecht. Het gaat hier overigens niet om de bruto winstmarge op de verkoop, maar de netto overwinst na aftrek van alle vaste kosten en kapitaallasten.

De welvaartswinst voor de stad Groningen komt in totaal uit op € 0,7 miljoen. Hiervan is het grootste deel (€ 650.000) additionele winst voor het bedrijfsleven en de rest zijn extra toeristenbelastinginkomsten voor de gemeente. Van deze € 650.000 additionele winst (en van de toeristenbelasting) is het grootste deel afkomstig van binnenlandse bezoekers.

Voor de rest van Nederland is dat deel juist welvaartsverlies omdat deze bestedingen anders elders in Nederland waren gedaan. Hoewel er nog wel additionele inkomsten voor het Rijk zijn vanuit de belastingopbrengsten van bestedingen door buitenlandse bezoekers (€ 70.000) is het netto resultaat voor de rest van Nederland negatief: -€ 0,6 miljoen.

Dit maakt het netto resultaat voor Nederland als geheel net positief: € 0,1 miljoen. De economische waarde voor de stad Groningen staat hiermee in geen verhouding tot gebruiks- en de optiewaarde van podiumkunsten. Tabel 4.2 vat de resultaten samen en geeft de Netto Contante Waarde van de jaarlijkse welvaartswinst.

³⁸ G. Marlet, J. Poort en C. van Woerkens, 2011: De Schat van de Stad (Atlas voor gemeenten en Seo, in opdracht van de Nederlandse Museumvereniging).

Tabel 4.2 Welvaartseffecten van economische waarde van podiumkunsten in Groningen

	Stad Groningen	Rest Nederland	Nederland totaal
Jaarlijkse welvaartswinst	0,7	-0,6	0,1
Netto Contante Waarde	12	-10	2

Behalve voor toeristenbestedingen zorgen de podiumkunsten ook voor direct en indirecte werkgelegenheidseffecten. In paragraaf 3.3 werd berekend dat de stad Groningen minstens 8.000 banen (7% van het totaal) te danken heeft aan de podiumkunsten. De vraag is welke welvaartseffecten daarvan uitgaan en welke mogen worden toegeschreven aan de podiumkunsten in Groningen.

Over het algemeen mogen dit soort werkgelegenheidseffecten niet worden meegerekend in een maatschappelijke effectenstudie. Het uitgangspunt daarbij is dat als die banen er niet zouden zijn geweest, mensen elders in het land aan het werk zouden komen, of in Groningen in een andere sector. Hiervoor zijn twee redenen.

Allereerst het feit dat inwoners van de stad Groningen in de hypothetische situatie dat er geen cultuur zou zijn iets anders in hun vrije tijd zouden doen (bijvoorbeeld extra naar een restaurant of naar de sportschool gaan). Deze bestedingen zouden dan voor extra vraag naar arbeid hebben gezorgd, waardoor bijvoorbeeld de cateringmedewerker van de stadsschouwburg in dit geval in een restaurant zou hebben gewerkt.

Ten tweede mag het deel van de banen dat bezet wordt door hoger opgeleiden en dat wegvalt, ook niet tot de welvaartseffecten worden gerekend. Deze mensen zijn in Groningen komen wonen en werken als gevolg van de aanwezige culturele voorzieningen. Als deze er niet zouden zijn (geweest) zouden ze dus elders hebben gewoond en dus ook niet werkloos zijn geweest in Groningen. Door het wegvallen van culturele voorzieningen zou er uiteraard wel welvaartsverlies zijn vanwege het verlies

van aantrekkelijkheid van de stad voor deze hoger opgeleiden. Maar dat is reeds gekwantificeerd in de optiewaarde, anders zou deze redenering leiden tot een dubbeltelling.

4.1.4 Conclusie

Dat brengt de totale maatschappelijke waarde van de Groningse podiumkunsten op € 277 miljoen. Het grootste deel daarvan komt in de stad zelf terecht: € 239 miljoen (zie tabel 4.3). Een klein deel (€ 38 miljoen, zie tabel 4.4) van de waarde van de Groningse podiumkunsten komt in de rest van het land terecht, via de belastingen en via de gebruikswaarde van bezoekers van buiten de stad.

Die € 239 miljoen komt overeen met een jaarlijkse welvaartswinst van ongeveer € 14 miljoen voor de stad Groningen (zie tabel 4.3). De maatschappelijke baten van de podiumkunsten voor de stad zijn dus hoger dan de maatschappelijke kosten in de vorm van de subsidies die door de gemeente aan de podiumkunsten in Groningen worden uitgekeerd: een kleine € 12 miljoen per jaar.

Tabel 4.3 De maatschappelijke waarde van de Groningse podiumkunsten voor de stad

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	20	1,2
Economische waarde	12	0,7
Optiewaarde	207	12
TOTAAL	239	14

Bron: Atlas voor gemeenten

Voor de rest van Nederland is het jaarlijkse welvaartseffect van de Groningse podia ruim € 2 miljoen (zie tabel 4.4). Het welvaartsverlies door de negatieve economische waarde van de binnenlandse bezoekers naar Groningen wordt ruimschoots gecompenseerd door de gebruikswaarde van deze bezoekers en de optiewaarde.

Tabel 4.4 De maatschappelijke waarde van de Groningse podiumkunsten voor de rest van Nederland

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	16	0,9
Economische waarde	-10	-0,6
Optiewaarde	33	2
TOTAAL	38	2,2

Bron: Atlas voor gemeenten

De provincie Groningen subsidieert de Groningse podia op dit moment met zo'n € 0,5 miljoen. Omdat onduidelijk is hoe de maatschappelijke waarde verdeeld is tussen de provincie Groningen en de andere provincies in Nederland, kan dit bedrag echter niet worden vergeleken met de maatschappelijke waarde in tabel 4.4.

Hetzelfde geldt voor de Rijkssubsidies aan gezelschappen als het Noord Nederlands Orkest. Deze bedragen ruim € 12 miljoen, maar zijn niet direct toe te rekenen aan de stad, dan wel aan de rest van Nederland. Enerzijds omdat deze gezelschappen door heel Nederland spelen. Anderzijds omdat er ook Rijksgesubsidieerde gezelschappen uit andere delen van het land op Groningse podia spelen. In hoofdstuk 5 wordt daar verder op ingegaan.

4.2 Musea

Volgens de Nederlandse Museumvereniging zijn er in Groningen zes museale instellingen. Dat is 0,48% van het totaal van 1.254 museale instellingen in Nederland.³⁹ Van die zes museale instellingen zijn er vijf aangesloten bij de Museumkaart. Van vier daarvan zijn de bezoekersaantallen bekend: 290.000 bezoeken in 2009.⁴⁰ Onder die vier musea bevinden zich de grootste musea in Groningen. Van de overige twee Groningse musea zijn gegevens gebruikt uit het statistisch jaarboek van de afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente Groningen. Dat brengt

³⁹ G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

⁴⁰ Bron: Nederlandse Museumvereniging.

het totaal aantal bezoeken aan Groningse musea op 310.000 in 2009. Hiervan trekt het Groninger Museum met ruim 230.000 verreweg de meeste bezoekers.

Van het Groninger Museum is de herkomst van de binnenlandse bezoekers bekend: 10% uit de stad Groningen en 90% elders uit Nederland. Van de overige musea was dit niet bekend. Om hier een schatting van te maken is wederom gebruikgemaakt van de gegevens van de TROM. Het (genormaliseerde) percentage buitenlandse bezoekers aan de stad Groningen dat aangeeft dat het museum tot de belangrijkste motieven voor het stadsbezoek behoort, bedraagt 6% voor de dagbezoekers en 8,7% voor de verblijfstoeristen (waarvan 8% voor Groninger Museum). Onder de aanname dat deze toeristen ook daadwerkelijk zijn gegaan, betekent dit dat ruim 20.000 buitenlandse dagbezoekers en ruim 3.000 buitenlandse verblijfstoeristen naar de Groningse musea zijn gegaan (gezamenlijk ruim 7% van het totaal aantal museumbezoekers).

4.2.1 Gebruikswaarde

Voor de in totaal ruim 287.000 binnenlandse bezoeken is berekend welke waarde die mensen hechten aan dat bezoek, bovenop de totale prijs die ze voor dat bezoek hebben moeten betalen. Voor de berekening van dat consumentensurplus is ervan uitgegaan dat de binnenlandse bezoekers aan de Groningse musea gemiddeld even ver en lang reizen als de gemiddelde museumbezoeker aan het Groninger Museum. Hierbij is, net als bij de podiumkunsten, een onderscheid gemaakt tussen een inwoner van Groningen en bezoekers uit de rest van Nederland. Verder is aangenomen dat de bezoekers gemiddeld een even hoge entreprijs betalen als gemiddeld in Nederland.⁴¹ Op basis van die uitgangspunten ‘betalen’ de Groningse bezoekers aan de Groningse musea gemiddeld € 29,51 per bezoek (zie tabel 4.5) en de bezoekers uit de rest van Nederland € 57,93 – wat een gemiddeld consumentensurplus oplevert van respectievelijk € 1,84 en € 3,62 per bezoek.

⁴¹ Bron: G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Tabel 4.5 De gebruikswaarde van de Groningse musea per bezoeker

	Bezoeker uit Groningen	Bezoeker uit de rest van Nederland
Reistijd	€ 0,82	€ 13,13
Reiskosten	€ 1,08	€ 17,19
Verblijfstijd	€ 24,70	€ 24,70
Entreprijs	€ 2,91	€ 2,91
Totaal	€ 29,51	€ 57,93
Consumentensurplus	€ 1,84	€ 3,62

Bron: Atlas voor gemeenten

Hiermee komt het totale consumentensurplus van bezoekers uit de stad Groningen uit op € 53.000 per jaar, wat een Netto Contante Waarde vertegenwoordigt van € 0,9 miljoen. Het consumentensurplus van de bezoekers uit de rest van Nederland komt uit op € 0,9 miljoen per jaar, wat een Netto Contante Waarde vertegenwoordigt van € 16 miljoen.

Tabel 4.6 Welvaartseffecten van gebruikswaarde van podiumkunsten in Groningen (in € miljoen)

	Stad Groningen	Rest Nederland	Nederland
Jaarlijkse welvaartswinst	0,01	0,9	0,9
Netto Contante Waarde	0,9	16	17

De totale gebruikswaarde van de Groningse musea bedraagt € 17 miljoen. Dit resultaat moet beschouwd worden als een ondergrens van de totale gebruikswaarde van de Groningse musea omdat het virtuele bezoek (via internet) niet is meegeteld.

4.2.2 Optiewaarde

Net als bij de podiumkunsten is er ook sprake van een significante samenhang tussen de nabijheid van musea (voor cultuurhistorie en

beeldende kunst) en de grond- en woningprijzen op woonlocaties in de buurt.⁴² Dat duidt erop dat mensen waarde hechten aan de mogelijkheid om een museum te bezoeken, of dat ze er waarde aan hechten dat familie, vrienden en andere gasten zo'n museum kunnen bezoeken, of dat ze simpelweg identiteit en status ontleen aan een woning in de buurt van een museum voor beeldende kunst. Hoe dan ook, het simpele feit dat er musea in de buurt zijn, wordt door sommige mensen gewaardeerd. Op basis van de hedonische prijsmethode – en gecorrigeerd voor de invloed van de hypotheekrenteaftrek – is de bereidheid om te betalen voor een huis in de buurt van de Groningse musea bijna € 43 miljoen. Dit bedrag slaat volledig neer in de stad zelf.

Dat is een veel minder groot bedrag dan de optiewaarde van de podiumkunsten in Groningen, die bijna vijf keer zo hoog was (zie paragraaf 4.1). De reden daarvoor is zoals gezegd dat de meeste mensen bereid zijn om verder te reizen voor musea dan voor podiumkunsten, waardoor ze daar in hun verhuisbeslissing veel minder rekening mee hoeven te houden. Museumbezoek is voor de meeste mensen een uitje, een dagtrip, terwijl het bezoek aan een concert of theatervoorstelling tot het periodieke uitgaansleven van de stedelijke bevolking behoort. Daarom houden de meeste mensen bij hun woonplaatskeuze meer rekening met de nabijheid van podia dan met de nabijheid van musea voor beeldende kunst.

Maar ook de simpele aanwezigheid van musea vertegenwoordigt dus een waarde, los van het gebruik ervan. Die optiewaarde is gebaseerd op de waarde die mensen hechten aan een museum in de nabijheid van hun woonlocatie, omdat ze er gebruik van kunnen maken, of omdat ze anticiperen op de sociale effecten die ervan uit kunnen gaan.

4.2.3 Economische waarde

Naast de waarde die mensen aan de Groningse musea hechten, en het effect van musea op de aantrekkingskracht van de stad Groningen, gaan van die musea ook nog indirecte economische effecten uit.

⁴² G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

De Groningse musea vormen een van de beweegredenen voor binnen- en buitenlandse toeristen om Groningen te bezoeken. Zonder die musea zou een substantieel deel van de toeristen kiezen voor een andere bestemming, of zijn verblijf aan Nederland bekorten. Het is plausibel te veronderstellen dat de toeristen die museumbezoek tot de belangrijkste motieven voor een verblijf in Groningen noemen, weg zouden blijven wanneer Groningen geen musea te bieden zou hebben.

Van de ruim 23.000 buitenlandse bezoekers waren er ruim 3.000 verblijfstoeristen en 20.000 dagbezoekers. In totaal gingen bijna 260.000 bezoekers uit de rest van Nederland naar de Groningse musea. Aangenomen dat deze bezoekers zonder de musea niet naar Groningen waren gekomen komt het aantal binnenlandse dagbezoekers (als gevolg van het museum) op 234.000 en het aantal verblijfsbezoekers op ruim 25.000.

Een verblijfsbezoeker verblijft gemiddeld tweeënhalve dag in Groningen en besteedt € 73,20. Een dagbezoeker besteedt gemiddeld € 37,80. Hiermee komen de totale bestedingen van de buitenlandse bezoekers als gevolg van musea op € 1,3 miljoen en die van de binnenlandse bezoekers op € 13,4 miljoen.

Net als bij de podiumkunsten geldt dat bestedingen niet gelijk zijn aan welvaartswinst. Onder de aanname van 5% netto winst en 10% belastingopbrengst (Rijk en gemeente) is de totale welvaartswinst voor de stad Groningen € 0,9 miljoen. Van dit bedrag is ruim € 0,7 miljoen winst voor bedrijven en € 0,2 miljoen komt binnen in de vorm van toeristenbelasting. Hiermee is de economische waarde van de musea dus ruim 25% hoger dan die van de podiumkunsten.

Voor de rest van Nederland is er sprake van een netto welvaartsverlies van - € 0,7 miljoen. De belastingopbrengst voor het Rijk van de buitenlandse toeristen bedraagt ruim € 0,1 miljoen, maar het welvaartsverlies voor bedrijven elders in het land en de andere gemeenten bedraagt € 0,8 miljoen. De netto welvaartswinst voor Nederland bedraagt hiermee € 0,2 miljoen en is, net als bij de podiumkunsten, volledig het resultaat van de buitenlandse bezoekers. De Netto Contante Waarde bedraagt € 16 miljoen voor de stad Groningen en € 4 miljoen voor Nederland als geheel.

Tabel 4.7 Welvaartseffecten van economische waarde van musea in Groningen (in € miljoen)

	Stad Groningen	Rest Nederland	Nederland
Jaarlijkse welvaartswinst	0,9	-0,7	0,2
Netto Contante Waarde	16	-12	4

4.2.4 Conclusie

Dat brengt de totale maatschappelijke waarde van de Groningse musea voor de stad Groningen op € 59 miljoen, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van ruim € 3 miljoen (zie tabel 4.8). De gemeente Groningen geeft gemiddeld jaarlijks ruim € 3,5 miljoen subsidie, waardoor de maatschappelijke kosten van de Groningse musea voor de stad iets hoger zijn dan de maatschappelijke baten.

Tabel 4.8 De maatschappelijke waarde van de Groningse musea voor de stad Groningen

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	1	0,05
Economische waarde	15	1
Optiewaarde	43	2
TOTAAL	59	3

Bron: Atlas voor gemeenten

Het grootste deel van de totale maatschappelijke waarde van de musea is de optiewaarde, hoewel die duidelijk lager is dan bij de podiumkunsten. De optiewaarde slaat in eerste instantie neer bij de inwoners van de stad zelf, maar die geven die waarde weer door aan de particuliere huiseigenaren, de woningcorporaties en, via lokale belastingen, de gemeente Groningen.

De economische waarde van de Groningse musea is hoger dan van de podiumkunsten, en komt vooral terecht in de toeristische industrie en via de toeristenbelasting bij de gemeente.

Door het relatief lage aandeel bezoekers uit de stad Groningen zelf is de gebruikswaarde van de Groningse musea veel lager dan van de podiumkunsten. Maar die gebruikswaarde vormt met € 16 miljoen juist wel de grootse welvaartswinst van de Groningse musea voor de rest van Nederland (zie tabel 4.9). Dat komt door de vele bezoekers uit de rest van Nederland die de Groningse musea bezoeken.

Daar staat wel een welvaartsverlies van € 12 miljoen tegenover als gevolg van de verplaatste bestedingen uit andere delen van het land naar Groningen. Per saldo zijn de Groningse musea voor de rest van Nederland dus € 4 miljoen waard, hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van € 0,2 miljoen (zie tabel 4.9).

Tabel 4.9 De maatschappelijke waarde van de Groningse musea voor de rest van Nederland

	Netto Contante Waarde (€ miljoen)	Jaarlijkse welvaartswinst (€ miljoen)
Gebruikswaarde	16	0,9
Economische waarde	-12	-0,7
Optie waarde	0	0
TOTAAL	4	0,2

Bron: Atlas voor gemeenten

4.3 Conclusie

De totale maatschappelijke waarde van het Groningse museum- en podiumkunstenaanbod bedraagt bijna € 300 miljoen voor de stad Groningen. Over een periode van dertig jaar en bij een reële rente van 4% komt dat overeen met een jaarlijkse welvaartswinst van € 17 miljoen (zie tabel 4.10).

Tabel 4.10 Maatschappelijke waarde van het Groningse aanbod podiumkunsten en musea in € miljoen

	Groningen		Rest van Nederland	
	Jaarlijkse welvaarts-winst	Netto Contante Waarde	Jaarlijkse welvaarts-winst	Netto Contante Waarde
Podiumkunsten	14	239	2,2	38
Musea	3	59	0,2	4
Totaal	17	298	2,4	42

Die welvaartswinst ten gevolge van het culturele aanbod in Groningen is in euro's uit te drukken, zoals in de bestedingen van de binnen- en buitenlandse toeristen die op het culturele aanbod in Groningen afkomen; maar de welvaartswinst bestaat ook uit het in geld uitgedrukte 'nut' dat inwoners van Groningen aan het culturele aanbod in Groningen ontlelen. Dat is het gemonetariseerde genot en geluk dat mensen ontlelen aan een bezoek aan de cultuur in Groningen, maar ook het woongenot van mensen die graag in Groningen willen wonen vanwege het culturele aanbod, en de sociale effecten die daar mogelijk van uitgaan.

Een totale jaarlijkse welvaartswinst van € 17 miljoen voor de stad zou een even groot jaarlijks bedrag aan overheidsuitgaven rechtvaardigen vanuit de gemeente. In werkelijkheid wordt door de gemeente echter minder aan podiumkunsten en musea in Groningen uitgegeven, namelijk ruim € 15 miljoen,⁴³ waardoor het netto maatschappelijk resultaat voor de stad positief is.

Naast de maatschappelijke welvaartswinst in de stad Groningen zelf profiteert ook de rest van Nederland van het Groningse aanbod. De waarde hiervan bedraagt € 42 miljoen wat een jaarlijkse welvaartswinst van € 2,4 miljoen betekent. Een deel van deze winst loopt via de gebruikswaarde van de binnenlandse bezoekers die naar de Groningse theaters, festivals en

⁴³ Som van subsidies aan de podia (zoals Oosterpoort/Stadsschouwburg en Martiniplaza), podiumkunstfestivals (zoals Noorderzon en Noorderslag) en musea (vooral het Groninger museum).

musea gaan. Een ander deel loopt via de optiewaarde van de mensen die vooral in de omgeving van Groningen wonen.

En tot slot profiteert de rest van Nederland van de belastingopbrengsten voor de schatkist, afkomstig van de extra buitenlandse bezoekers die door het Groningse aanbod naar Nederland zijn gekomen. Deze economische waarde moet echter worden verminderd met de verplaatste bestedingen van de binnenlandse bezoekers in Groningen; de euro die in Groningen is uitgegeven zou zonder het culturele aanbod daar elders in Nederland zijn uitgegeven.

Provincie en Rijk geven jaarlijks ruim € 14 miljoen subsidie aan de Groningse musea en podiumkunstinstituten. Een vergelijking met de jaarlijkse welvaartswinst van € 2,4 miljoen (zie tabel 4.10) gaat hier echter mank omdat een belangrijk deel van de provinciale subsidies en de Rijkssubsidies naar de Groningse gezelschappen gaat, die ook buiten de stad Groningen spelen, en daar dus een welvaartswinst genereren die in deze berekening niet is meegenomen. In het volgende hoofdstuk wordt daar verder op ingegaan.

Het belang van cultuurstad Groningen [Atlas voor gemeenten]

5 De impact van bezuinigingen op podiumkunsten

Het grote en diverse culturele aanbod in Groningen is een van de twee pijlers onder de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van de stad – de universiteit is de andere pijler. Behalve de stad zelf, profiteert ook de regio van het gevarieerde culturele aanbod; bovendien zal de regio hierdoor in de toekomst minder kans lopen op bevolkingskrimp. Dat was de hoofdconclusie uit de analyses in dit rapport.

De gemeente Groningen is zich daarvan bewust, en is, in tegenstelling tot veel andere gemeenten in Nederland,⁴⁴ waarschijnlijk niet van plan om te bezuinigen op de culturele sector in de stad. Maar de voorgenomen bezuinigingen van het Rijk zullen de culturele sector in Groningen wel degelijk raken. Dat geldt ook voor de btw-verhoging voor kunst en cultuur. Wel bezuinigt de provincie Groningen waarschijnlijk op een aantal instellingen in de stad Groningen, maar vooral op de musea en niet zozeer de podiumkunsten.⁴⁵

Het grootste effect zullen de bezuinigingen van het Rijk op de gezelschappen hebben. Op dit moment is alleen nog onduidelijk welke instellingen uiteindelijk geen Rijkssubsidie meer zullen krijgen en welke wel. De reden hiervoor is dat gezelschappen die buiten de BIS vallen (zoals bijvoorbeeld het gezelschap Noord Nederlands Dans) een beroep zullen doen op middelen uit het Fonds Podiumkunsten. Omdat het budget voor dit fonds lager zal worden en het aantal gezelschappen dat een beroep gaat doen op het fonds juist groter wordt, is het onvermijdelijk dat verschillende gezelschappen geen Rijkssubsidie meer zullen krijgen. Het is nu echter nog niet te voorspellen welke gezelschappen dit zullen zijn. Wel is duidelijk dat hierdoor het aanbod van uitvoeringen door gezelschappen zal dalen en daarmee het aanbod in de podia.

De podia (in Groningen en andere steden) zijn waarschijnlijk niet in staat om het weggefallen van aanbod van gesubsidieerde gezelschappen te compenseren met aanbod uit de markt. Daardoor zal het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten in Groningen als gevolg van de Rijksbezuinigingen

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld: G. Marlet, R. Ponds, 2011: De waarde van kunst en cultuur in Amsterdam (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

⁴⁵ Zie de Conceptnota Cultuurbeleid Provincie Groningen 2013-2016: Naast beperkte bezuinigingen op de podiumkunsten (zoals verlaging van het budget voor Noorderslag) blijkt de provincie haar bijdrage voor het Groninger Museum sterk te verlagen van € 1,6 miljoen naar € 1,0 miljoen.

afnemen. Dat raakt de stad, maar ook het land als geheel. De vraag die in dit hoofdstuk wordt beantwoord is wat de voorgenomen besparingen op cultuur in Groningen de belastingbetaler opleveren, en wat ze het land kosten in termen van welvaartsverlies. Ook wordt berekend wat de impact van de bezuinigingen van Rijk en provincie is op de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen.

De vraag in dit onderzoek is dus tot slot welk deel van de waarde van cultuurstad Groningen verloren gaat als gevolg van de voorgenomen bezuinigingen – en waar dat verlies terecht komt. Er wordt een inschatting gemaakt van het maatschappelijke effect van de voorgenomen (Rijks)bezuinigingen op de podiumkunsten. Wat is het welvaartsverlies voor (de inwoners van) Groningen als gevolg van die bezuinigingen? En wie lijdt daarvan de meeste schade? Dat welvaartsverlies wordt in euro's uitgedrukt, en afgezet tegen de besparing op overheidsuitgaven (de bezuinigingen). Het berekenen van de impact van de voorgenomen bezuinigingen wordt hier overigens alleen voor de podiumkunsten gedaan, maar zou eventueel later ook voor de andere sectoren kunnen worden uitgevoerd.

5.1 De voorgenomen bezuinigingen

Op de podiumkunsten wordt door het Ministerie van OCW (de BIS en de fondsen) € 17,8 miljoen bezuinigd. Hier bovenop zal de provincie Groningen waarschijnlijk ook gaan bezuinigen. Omdat de maatschappelijke baten van het culturele aanbod in Groningen hoger zijn dan de maatschappelijke kosten (zie hoofdstuk 4) is het verleidelijk om te denken dat de voorgenomen bezuinigingen per definitie welvaartsverlagend zijn. Maar zo vanzelfsprekend is dat niet.

Om het welvaartsverlies van de bezuinigingen te kunnen inschatten zijn modellen ontwikkeld, waarmee het effect van die bezuinigingen op het culturele aanbod in Groningen zo goed mogelijk kan worden ingeschat. De uitkomst uit die modellen is een afname van het aanbod van, en bezoekers aan, de culturele instellingen in Groningen. De uitkomst kan vervolgens worden vertaald in een welvaartsverlies op basis van de in hoofdstuk 4 berekende maatschappelijke waarden van het Groningse culturele aanbod.

De modellen zijn ontwikkeld voor alle podia in Nederland en de gesubsidieerde gezelschappen die daar spelen. De reden om deze modellen ook voor Groningen toe te passen is dat – zoals aangegeven – voor een belangrijk deel onduidelijk is welk gezelschap exact zal worden getroffen door de bezuinigingen. Beslissingen hierover zullen pas in 2013 worden genomen. Onder de aanname dat de stad Groningen evenredig wordt getroffen wordt daarom op basis van de gemiddelde landelijke impact een schatting gemaakt voor Groningen.

De voorgenomen bezuinigingen van het Rijk hebben in de modellen impact op het aanbod aan podiumkunsten in Groningen via de producerende gezelschappen die voorstellingen aan die podia aanbieden. De gezelschappen zijn 'toeleveranciers' van de podia. De uitvoeringen van gezelschappen vinden immers (voor een belangrijk deel) plaats in theaters. Als door bezuinigingen gezelschappen minder uitvoeringen kunnen aanbieden, hebben podia zelf ook weer minder aan te bieden. De podia in Groningen zelf hebben niet (of nauwelijks) te maken met bezuinigingen. De enige uitzondering is de verhoging van de btw van 6% naar 19% (een prijsverhoging van 12,3%). Dit effect is eveneens doorberekend.

Het effect van deze bezuinigingen op het aanbod van gezelschappen en theaters in Groningen is zoals gezegd berekend aan de hand van een model. In dit model staan de kosten en opbrengsten van gezelschappen en podia centraal. Door een lagere subsidie aan de gezelschappen zullen de (vaste) inkomsten lager worden. Omdat zonder subsidie een gemiddelde voorstelling verliesgevend is, zal het aantal voorstellingen van gezelschappen lager worden. Er zijn immers minder vaste inkomsten om de verliesgevende voorstellingen mee te kunnen compenseren. Dit lagere aantal voorstellingen leidt logischerwijs tot minder bezoekers en daarmee tot welvaartsverlies. Of dit verlies opweegt tegen de winst van lagere uitgaven bepaalt vervolgens of er een netto welvaartsverlies of -winst optreedt.

Tot slot is het de vraag wat de reactie zal zijn van de gezelschappen – misschien kunnen zij een deel van de bezuinigingen opvangen met efficiënter werken of door meer sponsors aan te trekken. In dat geval kan het zijn dat er minder voorstellingen hoeven te worden geschrapt. Daarom is een aantal scenario's doorgerekend.

5.2 Achtergrond van het model

De basis van het model ligt in een kosten- en een opbrengstenfunctie. Deze functie is in feite een beschrijving van hoe de kosten en opbrengsten van een gezelschap (en theater) zijn opgebouwd en waar ze van afhangen.

Beide functies bestaan uit twee elementen: vaste kosten/opbrengsten en variabele kosten/opbrengsten. Variabele kosten en opbrengsten ‘schalen’ mee met het aantal voorstellingen dat wordt aangeboden: de recettes en de reis- en opbouwkosten zijn voorbeelden van respectievelijk variabele opbrengsten en kosten. Onder vaste kosten worden de kosten verstaan die onafhankelijk zijn van het aantal voorstellingen dat een theater aanbiedt. Hier worden bijvoorbeeld de kosten van het theatergebouw onder verstaan. Aan de opbrengstenkant gaat het hier ondermeer over subsidies en sponsoring, oftewel opbrengsten die niet direct veranderen als een theater besluit minder voorstellingen aan te bieden.

De centrale aanname in het model is dat theaters niet streven naar winstmaximalisatie maar naar *output*maximalisatie: gegeven de opbrengsten- en kostenfuncties wordt er gestreefd naar een zo groot (en breed) mogelijk aanbod van podiumkunsten. Er is dus geen winstdoelstelling, hetgeen overigens vaak ook een expliciete of impliciete eis is van verstrekkers van subsidies en giften.⁴⁶

Het aanbod wordt bepaald door het aantal voorstellingen waarop ‘break-even’ wordt gedraaid: de kosten zijn gelijk aan de opbrengsten. Hierbij is ervan uitgegaan dat bij een gemiddelde voorstelling de variabele kosten hoger zijn dan de variabele opbrengsten. De vaste inkomsten na aftrek van de vaste kosten creëren als het ware een reserve waarmee voor een gemiddelde voorstelling het verschil tussen variabele kosten en opbrengsten wordt gecorrigeerd. Als de subsidies lager worden, is die compensatie voor een aantal voorstellingen niet meer toereikend en zal het aanbod lager worden.

In het model wordt (impliciet) uitgegaan van een constante vraagfunctie; meer voorstellingen leiden automatisch tot meer publiek. In de praktijk is de

⁴⁶ Zie ook: M. Kerste, J. Poort, N. Rosenboom, J. Weda, 2011: Cultuur naar vermogen. Aard, gebruik en toepasbaarheid van generiek instrumentarium voor ondersteuning van de Nederlandse cultuur. SEO Economisch Onderzoek, Amsterdam.

vraag uiteraard niet oneindig, maar omdat de aangekondigde bezuinigingen naar alle waarschijnlijkheid zullen leiden tot een lager aanbod is de aanname van een constante vraagfunctie aanvaardbaar. De kans is immers klein dat bij een lager aanbod de vraag naar voorstellingen sterker zal dalen dan het aanbod.

In het basismodel kan vervolgens de impact van de bezuinigingen en de btw-verhoging worden geïntroduceerd. Zowel de bezuinigingen als de btw-verhoging hebben impact op de opbrengstenfunctie. De bezuinigingen op subsidies zorgen voor een daling van de vaste inkomsten.

De btw-verhoging heeft tot gevolg dat de variabele inkomsten lager worden. Per voorstelling wordt nu immers minder geld opgehaald. Theaters hebben twee ‘uitersten’ om met de btw-verhoging om te gaan. Enerzijds kan deze volledig worden doorbelast aan het publiek, wat leidt tot een hogere prijs en – afhankelijk van de prijselasticiteit – tot een daling van het gemiddeld aantal bezoekers per voorstelling. Anderzijds kan door de theaters worden besloten om de prijs voor bezoekers gelijk te houden, waarmee de recette per bezoeker en daarmee per gemiddelde voorstelling lager zal worden. In beide gevallen is de impact exact dezelfde: een daling van de variabele inkomsten van de theaters.

Door beide maatregelen ontstaat er een nieuw break-even-punt, met minder voorstellingen en lagere totale kosten en opbrengsten. Bij een gelijkblijvende kostenstructuur, en zonder additionele inkomsten, zorgen lagere subsidies aan gezelschappen en een btw-verhoging dus voor een lager aanbod aan uitvoeringen in de podiumkunsten in Groningen.

5.3 De impact op het gedrag van gezelschappen

De aanname dat theaters en gezelschappen helemaal niet reageren op de bezuinigingen lijkt echter niet realistisch. De sector zal naar verwachting proberen te anticiperen op de bezuinigingen door kosten te verlagen en alternatieve inkomstenbronnen aan te boren. Omdat alleen de gezelschappen direct worden geraakt door de bezuinigingen (de podia in Groningen worden immers alleen met een btw-verhoging geconfronteerd) wordt in deze paragraaf een aantal mogelijke acties van gezelschappen bediscussieerd.

Gezelschappen kunnen verschillende acties ondernemen die zowel de kosten- als de opbrengstenfunctie veranderen. Op de eerste plaats kan worden geprobeerd om efficiënter te werken. Dit kan op twee manieren: door de vaste kosten te verlagen (bijvoorbeeld door te besparen op personeelskosten in de overhead) en door een efficiëntere bedrijfsvoering rond voorstellingen, waarmee de variabele kosten per voorstelling lager worden.

Op de tweede plaats kunnen gezelschappen proberen de eigen verdien capaciteit te verhogen. Hiermee kan mogelijk (een deel van) de daling van de vaste inkomsten uit subsidies worden gecompenseerd. Dit kan bijvoorbeeld door het aantrekken van (extra) sponsors of mecenaat. Verder kan worden geprobeerd de variabele inkomsten te verhogen door bijvoorbeeld meer prijsdifferentiatie in te voeren.

Het gevolg van deze reacties is dat de kosten- en opbrengstenfuncties weer veranderen. Er zal een nieuw break-even-punt ontstaan met een hoger aantal uitvoeringen in de podiumkunsten ten opzichte van het aanbod na de bezuinigingen. Met andere woorden: door efficiëntieverbeteringen en meer eigen inkomsten kan een deel van de maatschappelijke impact van de bezuinigingen worden ondervangen. Omdat onduidelijk is welke acties wel en niet zullen worden ondernomen worden zes verschillende scenario's met uiteenlopende type acties nader beschouwd.

5.4 De impact op gezelschappen

Omdat de allocatie van de landelijke bezuinigingen onbekend is, wordt zoals vermeld een schatting gemaakt van de impact van het aanbod op alle gezelschappen in Nederland. Door de bezuinigen zal het totale aanbod uitvoeringen dalen. De vraag is welk deel hiervan in Groningen terecht zal komen. De aanname is dat dit naar rato van het huidige aantal gesubsidieerde uitvoeringen is. Dus als voor Nederland als geheel het aanbod met 10% daalt zal dit in Groningen naar verwachting ook zo zijn.

Het totale aanbod gesubsidieerde uitvoeringen in Nederland bedroeg in 2009 ruim 17.700 op een totaal aantal uitvoeringen in de podiumkunsten van bijna 67.000. De aanname is dat deze verhouding (27%) ook geldt voor

de uitvoeringen in Groningen. Dit zou betekenen dat er in Groningen 537 (27% van 1991) gesubsidieerde uitvoeringen plaatsvinden.

5.4.1 De impact op het aanbod

Op basis van het hierboven beschreven bezuinigingenmodel zijn vervolgens percentuele inschattingen gemaakt van het effect op het aanbod in Nederland; die cijfers zijn vertaald naar de Groningse situatie. In deze paragraaf worden zes verschillende scenario's van mogelijke effecten beschreven. Het eerste scenario is 'niets doen' en beschrijft de situatie als de enige reactie van de gezelschappen bestaat uit het schrappen van voorstellingen net zo lang tot ze weer 'quitte' draaien.

De andere vijf scenario's geven acties weer waardoor gezelschappen extra inkomsten verwerven en/of kosten weten te besparen. Scenario 2 gaat bijvoorbeeld uit van een situatie waarbij gezelschappen in staat zijn om de sponsorinkomsten met 20% te verhogen en het mecenaat met 5%.

Scenario 3 betreft het besparen op de kosten van uitvoeringen. Gezelschappen weten in dit scenario een efficiëntiewinst van 5% te realiseren door bijvoorbeeld te bezuinigen op overhead of samen te werken op het gebied van inkoop en ateliers. Scenario 4 gaat uit van een inkomstenoptimalisatie: naast extra sponsoring van 20% en 5% mecenaat, worden extra inkomsten gegenereerd via prijsbeleid (+5%) en via overige directe (+10%) en indirecte inkomsten (+5%). Slimmer prijsbeleid kan direct voor een verhoging van de opbrengsten zorgen. Hiermee wordt niet een directe verhoging van de standaardprijs bedoeld, maar een veel sterkere differentiatie van prijzen. Gezelschappen kunnen hiernaast mogelijk de directe inkomsten laten toenemen door bijvoorbeeld actief *merchandise* te verkopen rond uitvoeringen of en indirecte inkomsten via het geven van workshops aan organisaties, verhuur van bepaalde decorstukken of kledingstukken aan derden.

In scenario 5 wordt efficiëntiewinst (-5% kosten) gerealiseerd naast extra sponsorinkomsten (+10%) en een hogere opbrengst per bezoeker (+5% via de introductie van effectief prijsbeleid. Scenario 6 is het '*best case*' scenario waarin de inkomsten worden geoptimaliseerd en efficiëntiewinst wordt

behaald (combinatie van scenario 3 en 4). Tabel 5.1 laat de daling van het aantal uitvoeringen voor elk scenario zien.

Tabel 5.1 Impact van bezuinigingen op Rijksgesubsidieerde gezelschappen onder verschillende scenario's						
	1	2	3	4	5	6
Impact	Geen reactie	Sponsoring	Efficiency	Inkomstenoptimalisatie	Efficiency; prijsbeleid en sponsoring	Efficiency en inkomsten-optimalisatie
Percentage van aanbod gesubsidieerde gezelschappen	-30%	-29%	-27%	-23%	-21%	-20%
Absoluut aantal uitvoeringen	-161	-156	-145	-124	-113	-108
Percentage totaal aanbod podiumkunsten Groningen	-8%	-8%	-7%	-6%	-5,5%	-5%

Als eerste wordt de landelijke daling van het aanbod in procenten weergegeven. Dit varieert van -30% (scenario 'niets doen') tot -20% (het beste scenario). Het effect voor Groningen varieert tussen de -161 en -108 voorstellingen (procentuele daling tussen de -8% en -5%).

5.5 De impact op de podia

De Groningse podia worden niet geconfronteerd met een verlaging van de exploitatiesubsidie maar wel met een btw-verhoging. Podia kunnen op twee manieren omgaan met deze prijsverhoging: volledig doorbelasten aan de consument, wat zal leiden tot een prijsverhoging van +12,3% (en daardoor een daling van het aantal bezoekers), of volledig ten laste leggen van de eigen opbrengsten uit kaartverkoop, wat leidt tot een lagere opbrengst per bezoeker.

In beide gevallen worden podia geconfronteerd met lagere (variabele) inkomsten. Net als in het geval van de gezelschappen kunnen podia allerlei acties ondernemen om extra inkomsten te verwerven of te bezuinigen op andere kosten en zo het aantal te schrappen uitvoeringen minimaliseren.

Gegeven een prijselasticiteit van $-0,32^{47}$ is te verwachten dat de prijsverhoging volledig wordt doorbelast aan de consument. In het geval dat de Nederlandse podia geen enkele additionele acties ondernemen is er sprake van een daling van het aanbod van -1,1%. Wat in de Groningse situatie een daling van 22 uitvoeringen zou betekenen en een welvaartsverlies van bijna € 150.000 voor de stad en een kleine € 25.000 voor de rest van Nederland.

Het verlies van deze 22 voorstellingen mag echter niet worden opgeteld bij het verlies van 108 tot 161 voorstellingen als gevolg van de bezuinigingen op de gezelschappen. De gezelschappen zijn immers de 'toeleveranciers' van de podia. Als gezelschappen 108 tot 161 voorstellingen in Groningen schrappen doen de podia dat automatisch ook. De 22 voorstellingen die de podia zelf al zouden schrappen als gevolg van de btw-verhoging zijn dan een deel van die 161 tot 108 voorstellingen die geschrapt worden als gevolg van de bezuinigingen op de gezelschappen.

⁴⁷ Goudriaan, R. e.a. 2008: Nieuwe schattingen van de prijsgevoeligheid van het bezoek aan culturele sectoren. APE – in opdracht van het Ministerie van OCW.

5.6 De impact op de maatschappelijke welvaart

De Rijksbezuinigingen op de podiumkunsten werken door in Groningen via een lager aanbod uitvoeringen door gezelschappen die minder subsidie krijgen. Omdat op dit moment onduidelijk is welk gezelschap wel of niet getroffen wordt, is op basis van alle gezelschappen in Nederland geschat wat het effect op het aanbod is. Dit blijkt – afhankelijk van de reacties van de gezelschappen – een daling van tussen de 20% en 30% van het gesubsidieerde aanbod te zijn. Voor de stad Groningen betekent dat een verlies van tussen de 108 en 161 uitvoeringen per jaar (zie tabel 5.1).

Als de stad Groningen als gevolg van die bezuinigingen jaarlijks 161 uitvoeringen in de podiumkunsten verliest (in scenario 1, zie tabel 5.1) kost dat de maatschappij jaarlijks ongeveer € 1,2 miljoen. Bij een verlies van 108 uitvoeringen per jaar (in scenario 6, zie tabel 5.1) is dat verlies € 0,8 miljoen per jaar. Het grootste deel van dat verlies (€ 0,7 tot € 1,05 miljoen) lijdt de stad zelf. Een klein deel van het verlies (€ 0,1 tot € 0,15 miljoen) komt in de rest van het land terecht.

Voor deze inschatting van het maatschappelijk welvaartsverlies van de Rijksbezuinigingen is ervan uitgegaan dat de geschrapte voorstellingen ‘gemiddelde voorstellingen’ betreffen. De welvaartswinst van een gemiddelde voorstelling is bepaald door de welvaartswinst van de podiumkunstvoorstellingen op vaste podia in de stad Groningen én die in de rest van Nederland te delen door het totaal aantal uitvoeringen in de podiumkunsten. Door het verlies aan voorstellingen in de verschillende scenario’s (zie tabel 5.1) te vermenigvuldigen met de gemiddelde welvaartswinst per voorstelling is het welvaartsverlies ingeschat.

De vraag is of dat verlies opweegt tegen de welvaartswinst in de vorm van lagere overheidsuitgaven. In totaal wordt er € 17,3 miljoen bezuinigd op het gehele gesubsidieerde aanbod in Nederland. Welk deel van de opbrengst van deze bezuiniging kan worden toegeschreven aan het lagere aanbod in Groningen? Er is aangenomen dat de bezuinigingen proportioneel over het totaal aantal te schrappen voorstellingen worden verdeeld. En er is reeds aangenomen dat de te schrappen voorstellingen op basis van het huidige aanbod proportioneel over de gemeenten in Nederland worden verdeeld.

Het Groningse aanbod vormt 3% van het totale aanbod in Nederland. Dit zou betekenen dat 3% van de € 17,3 miljoen aan Groningen valt toe te wijzen. Hiermee komt de maatschappelijke besparing op € 0,5 miljoen per jaar. In dat geval kosten die bezuinigingen maatschappelijk dus meer dan ze opleveren: € 0,8 tot € 1,2 miljoen maatschappelijke kosten tegenover € 0,5 miljoen maatschappelijke baten.

In de berekeningen van deze maatschappelijke impact is er echter vanuit gegaan dat de podia in Groningen geen alternatief aanbod programmeren in plaats van het weggefallen aanbod van de gesubsidieerde gezelschappen. Dat lijkt geen realistische aanname te zijn. Als de podia er in slagen om de helft van het verloren aanbod (op kwalitatief vergelijkbare wijze) te compenseren met ander aanbod pakken de Rijksbezuinigingen voor Groningen per saldo al neutraal uit. Als meer dan de helft op die manier wordt gecompenseerd zijn de bezuinigingen per saldo welvaartsverhogend.

Het uiteindelijke welvaartseffect van de voorgenomen bezuinigingen is dus afhankelijk van hoe de gezelschappen (en de podia) zelf (kunnen) inspelen op die bezuinigingen. Wel zal in alle scenario's het aanbod in Groningen dalen. Het voornemen van de gemeente Groningen om niet te bezuinigen op de podia in de stad zorgt er in elk geval voor dat ondanks de Rijksbezuinigingen het aanbod aan podiumkunsten in de stad naar verwachting relatief groot blijft; en daarmee het belang van Cultuurstad Groningen.

Het belang van cultuurstad Groningen [Atlas voor gemeenten]

Bijlage: beschrijving van de gebruikte indicatoren

In deze bijlage zijn de indicatoren die zijn gebruikt voor het in kaart brengen van het culturele aanbod en de cultuurdeelname in Groningen (zie hoofdstuk 2) uitgebreid beschreven.

Podiumkunsten

Het aantal theatervoorstellingen en concerten in de gemeente, opgesplitst in drie categorieën: theater, klassieke muziek en popmuziek. Onder de categorie theater vallen toneel, ballet, dans, cabaret, musical. Onder popmuziek vallen ook jazz, lichte muziek en wereldmuziek. Klassieke muziek bevat ook de categorie opera (bron: VSCD, VNPF, Muziek Centrum Nederland, Nederlands Uitburo). Voor het aanbod podiumkunsten is gebruikgemaakt van gegevens over het aantal voorstellingen in theaters en poppodia die aangesloten zijn bij de Vereniging voor Schouwburg- en Concertgebouwdirecteuren (VSCD), de Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals (VNPF) en Muziek Centrum Nederland (MCN), of die zijn opgenomen in het theaterbestand van Theaterinstituut Nederland (TIN) en de VSCD en waarvan de data bij de afzonderlijke instellingen verzameld zijn. Daarbij zijn niet alleen zelfstandige podia meegeteld, maar ook andere locaties waar meer dan 25 uitvoeringen in de podiumkunsten per jaar plaatsvinden. Het culturele aanbod per gemeente is gecorrigeerd voor het aantal inwoners.

Historische monumenten

Het aantal Rijksmonumenten (objecten) in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Archeologische monumenten

Het aantal archeologische monumenten (objecten) in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Cultuurhistorische musea

Het aantal cultuurhistorische musea in de gemeente per 100.000 inwoners gebaseerd op de data van de Nederlandse Museumvereniging.⁴⁸

⁴⁸ Zie voor meer informatie: G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Musea beeldende kunst

Het aantal musea voor beeldende kunst in de gemeente per 100.000 inwoners gebaseerd op de data van de Nederlandse Museumvereniging.⁴⁹

Galerieën

Het aantal kunstgalerieën in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Nederlandse Galerie Associatie, Gouden Gids, LISA).

Kunstenaars

Onder kunstenaars vallen schrijvers, ontwerpers en vormgevers, interieurarchitecten, componisten en musici, regisseurs, schilders en beeldhouwers, fotografen, dansers, artiesten en acteurs. Voor het bepalen van het aantal kunstenaars als percentage van de beroepsbevolking is gebruikgemaakt van de adresbestanden van verschillende kunstenaarsverenigingen, zoals Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers, GKf fotografen, Beroepsvereniging Nederlandse Interieurarchitecten, CNV Kunstenbond, Componisten 96, Gemeenschap Beeldende Kunstenaars, FNV KIEM, Nederlandse Kring van Beeldhouwers, Nederlandse Vakgroep Keramisten, Nederlandse Vereniging van Muziekinstrumentenmakers, Vereniging van Schrijvers en Vertalers en Beroepsvereniging van Beeldende Kunstenaars. Uit de adresbestanden van die verenigingen is het aantal artistieke beroepen per gemeente samengesteld. Het aantal leden van de kunstenaarsbonden is daarvoor dus als indicatie genomen. Omdat die cijfers opgeteld lager uitkwamen dan het landelijke cijfer (de gebruikte lidmaatschapcijfers hebben natuurlijk geen 100% dekking), is dat aantal herschaald op basis van de provinciale cijfers die wel via het CBS verkrijgbaar zijn. Behalve het aantal kunstenaars in de stad als percentage van de beroepsbevolking is ook het ruimtelijke gemiddelde meegenomen waarin dus ook het aantal kunstenaars in de regio meetelt.

Bioscoopstoelen

Het aantal bioscoopstoelen per 1.000 inwoners (bron: Nederlandse vereniging van Bioscoopexploitanten).

Filmdoeken

Het aantal filmdoeken per 100.000 inwoners (bron: Nederlandse vereniging van Bioscoopexploitanten).

⁴⁹ Idem.

Bibliotheken

Aantal (vestigingen van) bibliotheken per 1.000 inwoners (bron: Vereniging van Openbare Bibliotheken).

Boekwinkels

Het aantal boekwinkels in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Lijstenboek).

Antiquariaten

Het aantal antiquariaten in de gemeente per 100.000 inwoners (bron: Gouden Gids, Boek en boek).

Culturele evenementen

Het aantal publieksevenementen in de gemeente per 100.000 inwoners. Onder publieksevenementen vallen evenementen uit de categorieën beeldende kunst, maatschappij/sociaal/cultuur en podiumkunsten (bron: Respons, zie: www.respons.nl). Daarvan zijn alleen de categorieën beeldende kunst en podiumkunsten meegenomen. Een publieksevenement wordt als volgt gedefinieerd: 'Een gebeurtenis met een begin- en einddatum, die op één of meerdere locaties plaatsvindt, verplaatsbaar is en waarbij de bezoekers specifiek voor de activiteiten komen.' In het overzicht van het aantal evenementen per gemeente is uitgegaan van evenementen die een minimum bezoekaantal hebben van 5.000. Voor de gegevens over deze evenementen is waar mogelijk uitgegaan van bezoekaantallen die bekend waren over 2010. Waar nog bezoekaantallen ontbraken, is uitgegaan van gegevens over 2009 of eerder. De bezoekaantallen zijn, voor zover het de gratis toegankelijke evenementen betreft, schattingen van de bij de evenementen betrokken organisaties en instanties. Het aantal evenementen per gemeente kan afwijken van dat uit eerdere edities van de Atlas, omdat een aantal evenementen met meerdere edities per jaar zijn samengevoegd, zodat het nu alleen om unieke evenementen gaat. Respons heeft zoveel mogelijk getracht om, door middel van het raadplegen van meerdere bronnen, tot een zo betrouwbaar mogelijke schatting te komen. Iedereen die van oordeel is dat de getoonde aantallen (aantoonbaar) onjuist zijn kan contact opnemen met Respons (www.respons.nl).

Culturele Index

De Culturele Index is een gewogen combinatie van zestien indicatoren voor het culturele aanbod in een stad op het gebied van podiumkunsten, beeldende kunst, erfgoed, letteren en film. De indicatoren in de index zijn

gewogen op basis van de maatschappelijke waarde die een bepaalde culturele sector vertegenwoordigt.

De mate waarin een bepaalde culturele sector in een stad meetelt in de Culturele Index is bepaald op basis van de bijdrage van die sector aan de maatschappelijke waarde van cultuur voor ons land. Door de wegingsfactor daarop te baseren is niet alleen objectiviteit gegarandeerd, maar sluit de Culturele Index ook optimaal aan bij de mate waarin het culturele aanbod in een stad bijdraagt aan het welzijn van de inwoners, en zodoende aan de welvaart van ons land.

In de index zijn de volgende indicatoren voor het culturele aanbod in een stad gecombineerd:

Indicator	Wegingsfactor
Podiumkunsten	30%
1. Aantal popconcerten (per inwoner per jaar)	13%
2. Klassiek (incl. dans) en overig muziek (inw/jr)	8%
3. Cabaret en toneel	6%
4. (Bezoekers aan) festivals voor de podiumkunsten	3%
Beeldende kunst	17%
5. Aantal musea voor beeldende kunst	7%
6. Aantal kunstgaleries (per inwoner)	3%
7. Aantal kunstenaars (per inwoner)	6%
8. (Bezoekers aan) festivals voor beeldende kunst	1%
Letteren	20%
9. Aantal literaire boekwinkels (per inwoner)	12%
10. Aantal antiquariaten (per inwoner)	2%
11. Aantal bibliotheken (per inwoner)	6%
Erfgoed	22%
12. Aantal Rijksmonumenten (per inwoner)	12%
13. Aantal archeologische monumenten (per inwoner)	5%
14. Aantal cultuur-historische musea	5%

Film	11%
15. Aantal doeken in bioscopen en filmhuizen (p/inw)	6%
16. Aantal bioscoopstoelen (per inwoner)	5%

De scores zijn niet zomaar opgeteld, maar gewogen op basis van de maatschappelijke waarde die een bepaalde culturele sector vertegenwoordigt. Hieronder wordt per sector besproken wat de bijdrage van die sector aan de totale maatschappelijke waarde van cultuur in Nederland is, en tot welke wegingsfactor in de Culturele Index dat heeft geleid.

Podiumkunsten

De uitvoeringen in de podiumkunsten die jaarlijks in ons land plaatsvinden vertegenwoordigen een totale maatschappelijke waarde van ruim € 15 miljard (Netto Contante Waarde), hetgeen overeenkomt met een jaarlijkse welvaartswinst van zo'n € 900 miljoen.⁵⁰ Dat is 30% van de totale maatschappelijke waarde (voor zover bekend) van het culturele aanbod in Nederland. De wegingsfactor voor de podiumkunsten in de Culturele Index is dan ook 30%. Die wegingsfactor is – op basis van aandeel in het totale bezoek aan de podiumkunsten⁵¹ – verder verdeeld over het aantal popconcerten (13%), klassiek en overig muziek (8%) en cabaret en toneel (6%). Het rangnummer voor het aantal bezoekers aan festivals voor de podiumkunsten is voor 3% in de index meegeteld.

Beeldende kunst

Van de beeldende kunst is alleen de maatschappelijke waarde van de musea voor beeldende kunst bekend. Die waarde is € 3,4 miljard, wat leidt tot een wegingsfactor van 7% in de index. Met de musea voor beeldende kunst is echter niet de hele sector beeldende kunst afgedekt. Daarom zijn behalve die musea ook het aantal galleries in de stad, het aantal kunstenaars, en het aantal bezoekers aan festivals voor beeldende kunst in de index opgenomen. Daarvan is de maatschappelijke waarde echter nog niet bekend, zodat de wegingsfactoren globaal zijn ingeschat: respectievelijk 3%, 6% en 1%. Dat brengt het totale gewicht van het aanbod aan beeldende kunst in de stad in de index op 17%.

⁵⁰ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht). Te downloaden via: www.atlasvoorgemeenten.nl

⁵¹ N. van den Berg, G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, 2011: Podiumpeiler 2011. Jaarlijkse monitor voor de podiumkunsten en de muziekindustrie (MCN/TIN, Amsterdam).

Erfgoed

Van het erfgoed is zowel de maatschappelijke waarde van de cultuurhistorische musea⁵² als de historische monumenten⁵³ in de stad bekend. Die laatste waarde is ten behoeve van de index gehalveerd omdat deze factor nauwelijks met beleid te beïnvloeden is, en omdat de moderne architectuur wegens gebrek aan landsdekkende data niet in de index kon worden meegenomen. Als die correctie niet was toegepast, zouden de steden met een historische binnenstad in de index erg bevoordeeld worden ten opzichte van steden zonder historische binnenstad, zoals *new towns*. Het aantal Rijksmonumenten per 1000 inwoners telt dan voor 12% mee in de index, en het aantal cultuurhistorische musea en archeologische monumenten beide voor 5%. In totaliteit is het gewicht van erfgoed dan 22%.

Letteren

De totale maatschappelijke waarde van de Nederlandse literatuur is € 14,6 miljard.⁵⁴ Een deel daarvan is echter niet locatiegebonden, een percentage van de boekverkoppen gebeurt immers via internet. Daarnaast lezen mensen boeken die ze lenen van vrienden en kennissen. Voor dat deel van de maatschappelijke waarde van de letteren is locatie, en dus de stad, niet van belang. De rest van de waarde van de letteren is wel locatiegebonden. Dat deel wordt namelijk gerealiseerd via het lenen van boeken in bibliotheken, het kopen van boeken in traditionele literaire boekwinkels en antiquariaten. In de Culturele Index telt dan ook het aantal boekwinkels, antiquariaten en bibliotheken in een gemeente mee, gewogen op basis van een inschatting van het aandeel daarvan in de bijdrage van de letteren aan de totale maatschappelijke waarde van cultuur. In totaliteit tellen die voor 20% mee in de index.

Film

De maatschappelijke waarde van film is nog niet bekend. Ten behoeve van de Culturele Index is die globaal geschat, wat leidt tot een wegingsfactor van 11% in de index.

⁵² G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

⁵³ G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De waarde van cultuur voor de stad, in: Atlas voor gemeenten 2011 (VOC Uitgevers, Nijmegen).

⁵⁴ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Bezoek aan podiumkunsten

Het aantal keren dat inwoners van een gemeente naar verwachting een bezoek brengen aan een concert of theateervoorstelling. Daarbij zijn alle voorstellingen die vallen onder de podiumkunsten meegenomen: toneel, cabaret, dans, opera, musical en concerten (pop, jazz, klassiek). Het cultuurbereik is gebaseerd op de AVO-enquête (Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek) van het SCP. Uit die enquête volgen behalve het jaarlijkse bezoek aan culturele instellingen, ook de persoonskenmerken van de respondent.⁵⁵ Daarmee is een meervoudige regressieanalyse uitgevoerd. Uit die analyse blijkt dat het bezoek aan concerten en theateervoorstellingen zowel kan worden verklaard uit persoonskenmerken, vooral het opleidingsniveau, als uit het theateraanbod. Hoger of middelbaar opgeleiden bezoeken significant vaker een concert of theater. Datzelfde geldt voor jongeren tot 30 jaar. Tussen 30 en 50 jaar is de bezoekfrequentie significant lager, net als onder niet-westerse allochtonen. Ook het regionale aanbod podiumkunsten blijkt het cultuurbereik significant positief te beïnvloeden. Op basis van de coëfficiënten uit die regressieanalyse en de bevolkingssamenstelling en het theateraanbod in de gemeente is het gemiddelde cultuurbereik per gemeente geschat.

⁵⁵ A. van den Broek, 2005: Cultuurminnaars en cultuurmijders. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed (Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag).